T. C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ENGELLİ ÇALIŞMALARI ANABİLİM DALI
DOKTORA TEZİ

ZİHİNSEL ENGELLİ ÇOCUĞA SAHİP AİLELERİN YAŞAM DOYUMU YAŞAM KALİTESİ VE BENLİK SAYGISI DÜZEYLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ

ESRA SELVİ

TEZ DANIŞMANI

DOÇ. DR. GÖKHAN ILGAZ

EDİRNE, 2022

Tezin Adı: Zihinsel Engelli Çocuğa Sahip Ailelerin Yaşam Doyumu Yaşam Kalitesi ve Benlik Saygısı Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

Hazırlayan: Esra SELVİ

ÖZET

Bu araştırmada, zihinsel engelli bir çocuğa sahip ailenin; yaşam doyumu, yaşam kalitesi ve benlik saygısı düzeyleri arasındaki ilişki incelenmiştir. İlişkisel ve Betimsel Tarama Modelindeki bu araştırma, 2020-2021 öğretim yılında Edirne il merkezinde bulunan, Millî Eğitim Bakanlığına bağlı özel eğitim okulları ve rehabilitasyon merkezlerine devam eden engelli çocuğu bulunan 116 (65 kadın, 51 erkek) katılımcı ile gerçekleştirilmiştir.

Araştırmanın sonuçlarına göre, zihinsel engelli çocuğa sahip annelerin ve babaların genel olarak yaşam doyumlarının orta düzeyde olduğu söylenebilir. Eğitim düzeyleri ve aile yaşam kalitesi düzeyleri kıyaslandığında ise "Ebeveynlik ve yetersizliğe ilişkin destek" boyutunda orta düzeyde anlamlı farklılık vardır. "Yetersizliğe ilişkin destek" boyutunda ise ortaokul mezunları ile ilkokul mezunları arasında anlamlı bir farklılık mevcuttur. "Duygusal yeterlik" boyutunda ise lise mezunlarının da puanları, ilkokul mezunlarından anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır. Kruskal Wallis testi sonuçlarına göre de genel bir değerlendirme yapıldığında ilkokul mezunlarının aleyhine orta düzeyde anlamlı farklılık olduğunu söylenebilir. Zihinsel engelli çocuğa sahip anne ve babaların benlik saygısı önermelerinin ortalamasına bakıldığında, benlik saygılarının da orta düzeyde olduğu saptanmıştır. Araştırmada ayrıca, zihinsel engelli çocuğa sahip anne babaların yaşam doyumu, yaşam kalitesi ve benlik saygısı arasındaki ilişki incelenmiş ve yaşam doyumu ve benlik saygısı hariç aile etkileşimi, duygusal, ebeveynlik, yeterlilik, fiziksel finansal ve materyal yeterlilik boyutlarında pozitif yönde orta düzeyde anlamlı ilişkiye sahip olduğu belirlenmiştir.

Yani benlik saygısı hem yaşam doyumu hem yaşam kalitesi ilişkisinde negatif yönde bir etkileşim gösterirken, yaşam doyumu, yaşam kalitesi ile pozitif yönde ilişkide olduğu tesbit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yaşam Doyumu, Benlik Saygısı, Yaşam Kalitesi, Aile Etkileşimi, Duygusal Yeterlilik, Ebeveyn

Name of Thesis: Researching of the relationship between family life satisfaction, quality of life and self-esteem levels of families with mentally disabled children

Prepared by: Esra SELVİ

ABSTRACT

In this study, the relationship between life satisfaction, quality of life, and self-esteem levels of a family with a child with an intellectual disability was examined. This correlational and descriptive survey was conducted with 116 participants(61 of the women of the participants are 55 men.) with children with disabilities attending special education schools and rehabilitation centers affiliated to the Ministry of National Education in the provincial center of Edirne in the 2020-2021 academic year. The results of the study revealed that the satisfaction with life of mothers and fathers of children with intellectual disabilities is at a moderate level in general.

When the education levels and family life quality levels are compared, there is a moderately significant difference in the dimension of "Support for parenting and disability". There is a significant difference between secondary school graduates and primary school graduates in the dimension of "support for disability".In the dimension of "emotional competence", the scores of high school graduates differ significantly from those of primary school graduates. When a general evaluation is made according to the Kruskal Wallis test results, it can be said that there is a moderately significant difference to the detriment of primary school graduatese education level decreased, no significant difference was found.In the study, the relationship between life satisfaction, quality of life and self-esteem of parents with mentally disabled children was also examined and it was determined that, except for life satisfaction and self-esteem, family interaction, emotional, parenting competence, physical financial and material competence dimensions had a positive and moderately significant relationship. In other words, while

self-esteem shows a negative interaction in both life satisfaction and family quality of life, life satisfaction has a positive relationship with family life quality.

Keywords: Satisfaction with Life, Self-Esteem, Family Quality of Life, Family Interaction, Emotional Adequacy, Parenting.

ÖNSÖZ

Son 10 yılda engelli bireylere yönelik araştırmalar artmaktadır. Engelli bireyin daha iyi şartlarda eğitim alması, sosyo-ekonomik olarak kendini gerçekleştirebilir bir birey haline gelebilmesi, engelli bireylere yönelik uygulanan eğitim amaçlarının başında gelmektedir. Özellikle benlik saygısı sadece normal gelişim gösteren bireyler için değil engelli bireye sahip aile bireyleri için de önemli olduğuna yönelik bilimsel araştırmalar mevcuttur. Engelli çocuğa okulda verilen eğitimin, aile içinde de desteklenmesi halinde, engelli bireyin başarısını artıracağı bilinmektedir. Bu durum tek başına engelli bireye verilen eğitimin yeterli olmadığı, aile desteğinin de gerekli olduğu sonucuna ulaşmamızı sağlamaktadır. Bu çalışma ile aile yaşam kalitesi, yaşam doyumu ve benlik saygısı arasındaki ilişkinin, engelli bireyi bulunan aileyi ne kadar doğrudan etkilediğini araştırmaya yöneliktir.

Öncelikle, bütün doktora eğitimim süresince yardım ve desteklerin esirgemeyen, değerli görüşleri ve önerileri ile beni yönlendiren danışman hocam Sayın Doç. Dr. Gökhan ILGAZ' a çok teşekkür ederim. Doktora süresince destek ve görüşlerini aldığım Prof. Dr. Yeşim FAZLIOĞLU' na çok teşekkür ediyorum.

Bu uzun ve yoğun süreçte kıymetli vakitlerini ayıran değerli bilgi ve yorumlarını benimle paylaşarak doktora tezimde yönlendirici ve yol gösterici olan Tez İzleme Komitesi'nde yer alan kıymetli hocalarım; Doç. Dr. Levent VURAL, Dr. Ögr. Üyesi Dilber TEZEL' e savunma jürüsinde tezime verdiği destekleri için Dr. H. Deniz ÖZDEMİR ve Prof. Dr. Gülay EKİCİ' ye teşekkürlerimi borç bilirim.

Yoğun çalışma tempomu sabırla karşılayan ve desteklerini hiç esirgemeyen sevgili eşim Burhan SELVİ' ye ve bütün aileme çok teşekkür ederim. Bu önemli süreçte bana destek ve yardımlarını esirgemeyen Atakan BALIKÇI' ya çok teşekkür ediyorum.

Esra SELVİ

Edirne, 2022

İÇİNDEKİLER

ÖZET i
ABSTRACT iii
ÖNSÖZ iv
İÇİNDEKİLER vi
TABLO VE ÇİZELGELER DİZİNİ viii
ŞEKİLLER DİZİNİ xi
KISALTMALAR LİSTESİ xii
1. GİRİŞ 1
1.1. Problem Durumu 1
1.2. Amaç 3
1.3. Önem 4
1.4. Varsayımlar 11
1.5. Sınırlılıklar 12
1.6. Tanımlar 12
1.6.1. Yaşam Doyumu 12
1.6.2. Yaşam Kalitesi 12
1.6.3. Benlik Saygısı 13
1.6.4. Zihinsel Engel 13
1.6.5. Zihinsel Engelli Çocuğa Sahip Anne Baba 13
2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE 14
2.1. Engellilik 14
2.2. Zihinsel Engellilik 15
2.3. Zihinsel Engelli Çocuğun Aileye Olan Etkisi 18
2.3.1. Sosyal Sorunlar 20
2.3.2. Aile İlişkilerinde Sorunlar 21

2.3.3. Ekonomik Sorunlar 21
2.3.4. Eğitimsel Sorunlar 22
2.4. Yaşam Doyumu 23
2.4.1. Yaşam Doyumu ile İlgili Kavramlar 25
2.4.2. Zihinsel Engelli Çocuğa Sahip Ailelerin Yaşam Doyumu 28
2.5. Yaşam Kalitesi 28
2.5.1. Yaşam Kalitesi İle İlgili Kavramlar 30
2.5.2. Zihinsel Engelli Çocuğa Sahip Ailelerin Yaşam Kalitesi 31
2.6. Benlik Saygısı 31
2.6.1. Benlik Saygısını Etkileyen Faktörler 35
2.6.2 Zihinsel Engelli Çocuğa Sahip Anne ve Babaların Benlik Saygısı 365
3. İLGİLİ YAYIN VE ARAŞTIRMALAR 39
3.1. Yaşam Doyumu ile İlgili Ulusal Alanda Yapılan Araştırmalar 39
3.2. Yaşam Doyumu ile İlgili Uluslararası Alanda Yapılan Araştırmalar 43
3.3. Yaşam Kalitesi ile İlgili Ulusal Alanda Yapılan Araştırmalar 47
3.4. Yaşam Kalitesi ile İlgili Uluslararası Alanda Yapılan Araştırmalar 49
3.5. Benlik Saygısı ile İlgili Ulusal Alanda Yapılan Araştırmalar 56
3.6. Benlik Saygısı ile İlgili Uluslararası Alanda Araştırmalar 60
4. YÖNTEM 64
4.1. Araştırmanın Modeli 64
4.2. Çalışma Grubu 65
4.3. Veri Toplama Araçları 67
4.3.1. Demografik Bilgi Formu 67
4.3.2. Yaşam Doyumu Ölçeği (YDÖ) 67
4.3.3. Aile Yaşam Kalitesi Ölçeği 70

4.3.4. Benlik Saygısı Ölçeği..... .. 75

4.4. Verilerin Toplanması 77

4.5. Verilerin Çözümü ve Yorumlanması 78

5. BULGULAR VE YORUM.....81

5.1. Zihinsel Engelli Çocuğa Sahip Anne Babanın Yaşam Doyum, Yaşam Kalitesi, Benlik Saygısı Düzeyine Ait Bulgular ve Yorumlar…….....82

5.2. Zihinsel Engelli Çocuğa Sahip Anne ve Babalarının Yaşam Doyumları, Yaşam Kalitesi, Benlik Saygısı Düzeyleri Çocuğun Cinsiyetine Göre; Bulgular ve Yorumlar……..88

5.3**.** Zihinsel Engelli Çocuğa Sahip Anne Babaların Yaşam Doyumları, Yaşam Kalitesi, Benlik Saygısı Düzeyleri Ebeveynlerin Cinsiyetine Göre; Bulgular ve Yorumlar.....89

5.4. Zihinsel Engelli Çocuğa Sahip Anne Babaların Yaşam Doyumları, Yaşam Kalitesi Düzeyleri Medeni Duruma Göre; Bulgular Ve Yorumlar……...87

5.5. Zihinsel Engelli Çocuğa Sahip Anne Babaların Yaşam Doyumları, Yaşam Kalitesi, Benlik Saygısı Düzeyleri Eğitim Durumuna Göre; Bulgular ve Yorumlar 88

5.6. Zihinsel Engelli Çocuğa Sahip Anne ve Babaların Yaşam Doyumu, Yaşam Kalitesi ve Benlik Saygıları Arasındaki İlişkiye Ait Bulguları ve Yorumlar.....101

6. TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER 103

6.1. Tartışma.....103

6.2. Sonuç.....104

6.3. Öneriler 130

6.3.1. Zihinsel Engelli Çocuğa Sahip Anne ve Babalara Öneriler……....130

6.3.2. Araştırmacılara Öneriler……..131

KAYNAKÇA 133

EKLER.....170

TABLO VE ÇİZELGELER DİZİNİ

Tablo 4.1. Katılımcıların Dağılımı…….66
Tablo 4.2. Yaşam Doyumu Ölçeği Kapsam Geçerliliği Analizi…….69
Tablo 4.3. Yaşam Doyumu Ölçeği Alt Üst Sınır %27' lik Gruplar t Testi Sonuçları….70
Tablo 4.4. Aile Yaşam Kalitesi Ölçeği Aile Etkileşim Geçerlilik Analizi…….71
Tablo 4.5. Aile Yaşam Kalitesi Ölçeği Ebeveynlik Geçerlilik Analizi……..72
Tablo 4.6. Aile Yaşam Kalitesi Ölçeği Duygusal Yeterlilik Geçerlilik Analizi……72
Tablo 4.7. Aile Yaşam Kalitesi Ölçeği Fiziksel Finansal Materyal Yeterlik Boyutu Geçerlilik Analizi……73
Tablo 4.8. Aile Yaşam Kalitesi Ölçeği Yetersizliğe İlişkin Destek Geçerlilik Analizi..73
Tablo 4.9. Aile Yaşam Kalitesi Ölçeği Alt Üst Sınır %27' lik Gruplar t Testi Sonuçları……..74
Tablo 4.10. Aile Yaşam Kalitesi Güvenilirlik Analizi……75
Tablo 4.11. Benlik Saygısı Ölçeği Kapsam Geçerlilik Uzman Görüşleri……..76
Tablo 4.12. Benlik Saygısı Alt Üst %27' lik t Testi Sonuçları……...77

Tablo 5.1. Zihinsel Engelli Çocuğa Sahip Anne Babaların Genel Yaşam Doyumu.....82
Tablo 5.2. Zihinsel Engelli Çocuğa Sahip Anne Babaların Genel Yaşam Kalitesi 84
Tablo 5.3. Zihinsel Engelli Çocuğa Sahip Anne Babaların Genel Yaşam Kalitesi Ölçeğinin Alt Boyutlarının Dağılımı 86
Tablo 5.4. Zihinsel Engelli Çocuğa Sahip Anne Babaların Genel Benlik Saygısı 87
Tablo 5.5. Zihinsel Engelli Çocuğa Sahip Anne Babaların Çocuğun Cinsiyetine Göre Yaşam Doyumu Ortalamaları 88
Tablo 5.6. Zihinsel Engelli Çocuğa Sahip Anne Babaların Çocuğun Cinsiyetine Göre Aile Yaşam Kalitesi t Testi Sonuçları.....89
Tablo 5.7. Zihinsel Engelli Çocuğa Sahip Anne Babaların Engelli Çocuğun Cinsiyetine Göre Yaşam Kalitesi Mann-Whitney U Testi Sonuçları…….89
Tablo 5.8. Zihinsel Engelli Çocuğa Sahip Anne Babaların, Çocuğun Cinsiyetine Göre Benlik Saygısı Ortalamaları 90

Tablo 5.9. Zihinsel Engelli Çocuğa Sahip Anne Babaların, Ebeveyn Cinsiyetine Göre Yaşam Doyumu Ortalamaları 91
Tablo 5.10. Zihinsel Engelli Çocuğa Sahip Anne Babaların, Ebeveyn Cinsiyetine Göre Yaşam Kalitesi t Testi Sonuçları 91
Tablo 5.11. Zihinsel Engelli Çocuğa Sahip Anne Babaların Ebeveyn Cinsiyetine Göre Yaşam Kalitesi Mann-Whitney U Testi Sonuçları……..92
Tablo 5.12. Zihinsel Engelli Çocuğa Sahip Anne Babaların Ebeveyn Cinsiyetine Göre Benlik Saygısı 93
Tablo 5.13. Zihinsel Engelli Çocuğa Sahip Anne Babaların Evli Anne-Babanın Ortalamaları İle Bekar Annelerin veya Babaların Yaşam Doyumu Ortalamalarının Karşılaştırılması 93
Tablo 5.14. Zihinsel Engelli Çocuğa Sahip Anne Babaların Evli Olan Anne-Babalar Bireysel Olarak Ortalamaları İle Bekar Annelerin veya Babaların Yaşam Doyumu Ortalamalarının Karşılaştırılması 94
Tablo 5.15. Zihinsel Engelli Çocuğa Sahip Evli Anne-Babanın Ortalamaları İle Bekar Annelerin veya Babaların Yaşam Kalitesi Ortalamalarının Karşılaştırılması 94
Tablo 5.16. Zihinsel Engelli Çocuğa Sahip Evli Anne-Babanın Ortalamaları İle Bekar Annelerin veya Babaların Kalitesi Ortalamalarının Mann-Whitney U Testi Sonuçları……..95
Tablo 5.17. Zihinsel Engelli Çocuğa Sahip Evli Olan Anne-Babalar Bireysel Olarak Ortalamaları İle Bekar Annelerin veya Babaların Yaşam Kalitesi Ortalamalarının Karşılaştırılması……...96
Tablo 5.18. Zihinsel Engelli Çocuğa Sahip Anne Babaların Eğitim Düzeylerine Göre Yaşam Doyumları Puanlarının Karşılaştırılması 98
Tablo 5.19. Zihinsel Engelli Çocuğa Sahip Anne Babaların Eğitim Düzeyine Göre Aile Yaşam Kalitesi Algıları Arasındaki Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları 99
Tablo 5.20. Zihinsel Engelli Çocuğa Sahip Anne Babaların Eğitim Düzeyine Göre Yaşam Kalitesi Algıları Arasındaki Kruskal Wallis Analizi Sonuçları…….....100
Tablo 5.21. Zihinsel Engelli Çocuğa Sahip Anne Babaların Eğitim Düzeylerine Göre Benlik Saygısı Puanlarının Karşılaştırılması ..... ……101
Tablo 5.22. Değişkenler Arası Korelasyon……...101

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 2.1. Yaşam Doyumu ve Öznel İyi Olma İlişkisi.....26
Şekil 2.2. Yaşam Kalitesi Yaklaşımı 27
Şekil 4.4.1. Doktora Tez Dönemi Süreç Grafiği.....77

KISALTMALAR LİSTESİ

AAMR: Amerikan Zihin Yetersiz Birliği

ADÖ: Aile Destek Ölçeği

Akt.: Aktaran

ANOVA: Varyans Analizi

APA: Amerikan Psikiyatri Birliği

BDÖ: Beck Depresyon Ölçeği

DEHB: Dikka Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu

Ed.: Editör

F: F değeri (Varyans değeri)

f: Frekans

IQ: Intelligence Quotient (Zekâ Seviyesi)

Maks.: Maksimum

Med.: Medyan

Min.: Minumum

MSPSS: Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği

N: Katılımcı sayısı

η^2: Eta Kare (Etki Büyüklüğü)

NCEO: Eğitsel Kazanımlar Ulusal Merkezi

Ort.: Ortalama

OSB: Otizm Spektrum Bozukluğu

ÖİH: Öznel İyi Olma Hali

p: Anlamlılık

PHBKÖ: Piers-Harris Benlik Kavram Ölçeği

RAM: Rehberlik Araştırma Merkezi

RBSÖ: Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği

SS: Standart Sapma

TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu

Vb.: Ve benzeri

Vd.: Ve diğerleri

YDÖ: Yaşam Doyum Ölçeği

ZB: Zekâ Bölümü

WHO: Dünya Sağlık Örgütü

1. GİRİŞ

Bu bölümde, araştırmanın gerekçesi ve nedenleri ele alınarak, araştırmanın problem durumu, amacı ve önemi, varsayımları ve tanımları yer almaktadır.

Günümüzde aynı toprak parçası üzerinde bir arada yaşayan ve temel çıkarları sağlamak için iş birliği yapan topluluk, toplum olarak nitelendirilir. Toplumun temelini aileler oluşturur. Aileye bir çocuğun katılımı ile birlikte çevrenin, ailelerin, toplumun ve yakınların beklentileri farklılaşır (Akkök, Aşkar ve Karancı, 1992).

1.1. Problem Durumu

Her ebeveyn sağlıklı bir bebek hayali kurarak beklenti içine girmektedir. Bu beklenti bazen yerini heyecana bazen de korkuya bırakmaktadır. Anne ve baba olmanın vereceği sorumluluk ve kaygı, engelli bir çocuğa sahip olunacağının bilgisine ulaşıldığı andan itibaren artış göstermektedir (Uzunoğlu, 2019).

Ailenin hayatı sağlık bir çocuk beklerken, çocuğun zihinsel engelli olacağını öğrendiklerinde sevinç, heyecan ve ümidin yerini kaygı, üzüntü gibi duygulara bırakır (Varol, 2006). Yani her anne baba doğacak çocukları için gelecek hayalleri kurar ve planlar yapar. Oysaki dünyaya gelecek çocuğunun sağlıklı olmayacağını öğrenen anne babaların bu halleri ve planları ümitsizliğe ve kaygıya dönüşür

Zihinsel engelli çocukların yetiştirilmesinin getirdiği yük genellikle rutin aile yaşantısı, duygusal yönler ve ailenin mali kaynakları da dahil olmak üzere tüm atmosferini etkiler (Kaur ve Arora 2010). Ebeveyn benlik saygısı, çocuğun gelişimi ve başarılarıyla yakından bağlantılıdır (Clarkson,

Clarkson,.vd.1986). Philp ve Duckworth (1982) , engelli bir çocuğa sahip anne ve babaların yaşamlarının stres odaklı olduğunu ve diğer ailelere göre daha fazla stres yaşadıklarını söylemektedir ve bu durumun engelli bireye sahip ailelerde daha fazla boşanmalara sebep olmaktadır (Friedrich ve Friedrich, 1981).

Cummings (1976), zihinsel engelli çocuğa sahip olan babaların üzerine yaptığı araştırmasında, babaların nevrotik tepkiler verdiği ve yoğun stres yaşadıklarını söylemektedir. Küçüker (1993), engelli bir çocuğa sahip anne ve babaların sadece psikolojik değil fizyolojik belirtiler; kas gerginliği, yüksek kan basıncı, mide rahatsızlıkları, baş ağrıları ve uyku problemleri nedeniyle agresif olabilirler ve tutarsız duygulanımlar yaşayabileceği söylemektedir. Cavkaytar, Batu ve Beklan (2007), yaptıkları çalışmada yetersizliği olan çocuğa sahip ailelerin ihtiyaçlarına etki eden bazı değişkenler olduğunu bunların; çocuğun engelinin şiddeti, ailenin sosyo ekonomik düzeyi, eğitim düzeyi, sahip olunan çocuk sayısı, imkânlara erişebilme zorluğu gibi durumlarolduğunu söylemektedir. Bu değişkenler her aile için farklı ihtiyaçlar doğurabilmektedir (Abelson, 1999; Ellis vd., 2002). Wallander vd. (2013), engelli çocuğa sahip ailelerle yaptığı çalışmasında ailenin yaşadığı sorunlara ilaveten gelişimsel yetersizlikle ilgili tıbbi yardım, beslenme ile ilgili özel diyetler, eğitim ve ilaç masrafları gibi ek giderler aileleri zorlamakta ve yaşanılan stresi artırdığını söylemektedir. Hatta başka bir çalışmada, annelerin engelli bir çocuğa sahip olduklarını öğrendikten sonra sürekli kaygı halinde olduğu yönündedir (Akıncı ve Aydoğan, 1999). Bu durum kimi zaman aile fertlerinden birinin işi bırakmak zorunda kalması ya da yarı zamanlı çalışmayı tercih etmesi, sahip oldukları kariyerden vazgeçmeleri gibi sonuçlara sebep olmaktadır (Morningstar, Turnbull ve Turnbull, 1995). Zihinsel engelli çocuğa sahip ebeveynlerin yaşadıkları en önemli problemlerden biri toplumsal tepkilerden kaynaklandığı için aileler sosyal ilişkilerini en aza indirmekle beraber bu durum ailenin yalnızlaşmasına yol açar ve tüm enerjileriyle zamanlarını gelişimsel yetersizliği olan çocuğun ihtiyaçlarını karşılamaya yöneltirler ve bu durum normal gelişim gösteren çocuk varsa onun ihmaline sebep olabilir (Abelson, 1999).

Aileye, zihinsel engelli bir çocuğun katılması ebeveynlerin benlik algılarını da etkilemektedir. Çocukları için yeterli olamadıklarını, ihtiyaçlarını tam karşılayamadıklarını düşünen ebeveynler olumsuz bir benlik algısı geliştirebilirler (Cummings, 1976). Engelli bir çocuğa sahip olacaklarını öğrenen anne ve babalar hayattan zevk almama, sosyal izolasyon, düşük yaşam kalitesi ve suçluluk duygusu ile düşük benlik saygısı bu süreçte ailelerde görülebilecek tepkilerdir (Başaran, 1992).

Engelli bireye sahip ailelerin ailedeki diğer sağlıklı bireylerin yaşam kalitesi, yaşam doyumu ve benlik saygısı, aileye katılan engelli birey ile oluşan sağlıklı ortam ile mümkün olabilir. Bunun için aile bireylerinin profesyonel destek almaları ailenin diğer bireylerinin gelişimi açısından önemlidir.

1.2. Amaç

Bu çalışmanın amacı, zihinsel engelli çocuğu olan ailenin yaşam doyumu, aile yaşam kalitesi, benlik saygısı düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemek ve bu ilişkinin yordayıcı (öngörülen) değişkenlerini belirlemeyi amaçlamaktadır. Bu amaçla aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

1. Zihinsel engelli çocuğa sahip anne babanın yaşam doyumu, yaşam kalitesi, benlik saygısı düzeyi nedir?

2. Zihinsel engelli çocuğa sahip anne babanın yaşam doyumu, yaşam kalitesi, benlik saygısı düzeyi çocuğun cinsiyetine göre anlamlı bir biçimde farklılaşmakta mıdır?

3. Zihinsel engelli çocuğa sahip ailelerin anne babanın yaşam doyumu, yaşam kalitesi, benlik saygısı düzeyi ebeveynlerin cinsiyetine göre anlamlı bir biçimde farklılaşmakta mıdır?

4. Zihinsel engelli çocuğa sahip anne babaların yaşam doyum düzeyi, yaşam kalitesi, medeni durumlarına göre anlamlı bir biçimde farklılaşmakta mıdır?

5. Zihinsel engelli çocuğa sahip anne babanın yaşam doyum düzeyi, yaşam kalitesi, benlik saygısı düzeyi eğitim durumu değişkenine göre değişiklik göstermekte midir?

6. Zihinsel engelli çocuğa sahip ailelerin, yaşam doyumu, yaşam kalitesi ve benlik saygısı düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

1.3. Önem

Engelli bir çocuğa sahip ailelerin yaşam doyumları ile normal gelişim gösteren bir çocuğa sahip ailelerin yaşam doyumları arasında fark olup olmadığı toplumsal cinsiyet rolleri, dayatmalar ve baskılarla kadınların hayatını cinsiyet rolleri çerçevesinde yaşamaları gerektiğine dair bir inanç ile tek tip cinsiyet rolü açısından incelendiğinde önem kazanmaktadır (Lennon vd., 1999: s. 198). Genel tutum olarak anne, çocukla etkileşim kuran ilk kişi olduğu için zihin engelli çocuğun hayatında önemli bir role sahiptir ve bu durum depresyon dâhil olmak üzere annenin psikolojik durumu ve yaşam doyumu kalitesini etkiler (Elaheh, 2003). Zihinsel engelli bir çocuğun varlığı çocuğun davranışsal sorunlarından dolayı annede stres kaynağı ve aile içinde düzensizliğe sebep olur (Shirjang vd., 2012). Bu durum, engelli bireye sahip anne ve babaların yaşam doyum düzeylerine yönelik ruh sağlığı biliminde hizmet veren psikologlar ve psikiyatrisiler için de önem taşımaktadır. Yapılan bu araştırma bu alanda kaynak oluşturmayı hedeflemektedir.

Son yıllarda engelli bireylere yönelik eğitim olanaklarının artması, rehabilitasyon merkezlerinin niteliklerinin iyileştirilmesi, engelli bireye sahip ailelere yönelik devlet politikalarındaki sosyal destekler göz önüne alındığında engelli bireye sahip ailelerin yaşam doyum düzeylerinin belirlenmesi ve var ise olası değişimlerin anne ve babalara nasıl yansıdığının tespiti konusunda bilgi verecektir. Bundan dolayı

zihinsel engelli çocuğa sahip olan anne ve babaların aile yaşam doyumlarının belirlenmesi İnterdisipliner alanlarda kaynak olması hedeflenmektedir.

Benlik kavramı, bireyin kendini nasıl değerlendirdiğini ifade ederken (Coopersmith, 1967); kişinin davranış üzerindeki etkisine arabuluculuk sağlar ve öğrenme sürecinde kritik bir faktördür (Al-Yagon, 2007). Günümüzde engelli bireye sahip ailelerin yaşam doyumlarını arttırmak, benlik saygılarını yükseltmek ve ailenin sorunlarla başa çıkabilmesini sağlayabilmek için yapılan değişim çalışmaları "aile odaklı" çalışmalardır. Literatür taraması incelendiğinde son dönemde yapılan çalışmaların erken müdahale ile daha sağlıklı sonuçların alındığını göstermektedir. Anne ve babaların varlığı, çocukların ihtiyaçlarını uyum sağlayan davranışlar geliştirilmesi konusunda önemli bir faktördür (Dadds, Maujean ve Fraser, 2003; Sibaja, Moreno ve García; 2005).

Çivi, Kutlu ve Çelik (2011)' in yapmış oldukları yaşam kalitesi kavramı tanımına göre; kişisel iyilik haline ve farklı yönleri ile birlikte yaşama ait olan bireysel doyum alanlarını bulunduğunu söylemektedir. Yaşam kalitesi ruhsal sağlık, yaşamdan memnuniyet, fiziksel sağlık, sosyal ve çevre alanı konularında bilgi verir. Ahmetoğlu ve Canarslan (2015), engelli çocuk annelerinin, babalara göre yaşam kalitesini daha olumsuz olduğu sonucuna ulaşmıştır. Bu çalışma engel türü ayırt edilmeden engelli tanımına giren bireylerle yapılmıştır. Zihin engelli olmak diğer engel türlerinden farklı değerlendirmeyi gerektirir. Bu yapılan çalışmada zihin engelli bireye sahip ailelerin yaşam kalitesini inceleyerek literatüre katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

Yaşadığımız dünyada her bölgenin geçmişten gelen toplumsal inançları bulunmaktadır. Bazı toplumlarda erkek çocukları kıymetliyken bazı toplumlar da kız çocukları daha değerli görülür. Bazı toplumlarda da bireyin kendisi cinsiyeti ne olursa olsun değerlidir. Örneğin Akandere, Acar ve Baştuğ (2009). Türkiye' de yapmış oldukları çalışmada engelli çocuğa sahip ailelerin yaşam doyumu algılarının

çocuğun cinsiyetine göre anlamlı bir şekilde farklılaştığını ifade etmişlerdir. Öte yandan Sarıkaya (2011), çalışmasında engelli bireye sahip ailelerin yaşam doyumu algılarında çocuğunun cinsiyetine göre anlamlı bir farklılık bulamamıştır. Literatür incelendiğinde çocuğun cinsiyetine göre anne ve babaların yaşam doyumunu nasıl değiştiği sorusuna cevabın kısıtlı olduğu gözlemlenmiştir. Ayrıca eğitim şartlarının iyileştirilmesi, kız çocuklarının eğitim olanaklarına ulaşmada toplumsal bilincin pozitif yönde değişmesi, ailelerin eğitimlerinin yükselmesi ve toplumsal değerlerdeki değişimler, engelli bireyin cinsiyetinin aile yaşam doyumuna etkisini ne düzeyde değişime uğradığı bilinmemektedir. Bu çalışma Zihinsel engelli çocuğa sahip anne ve babaların çocuğun cinsiyetine göre kendi yaşam doyum algılarının nasıl farklılaştığını ortaya koymuştur.

Trute (1995), çalışmasında engelli çocuğu olan annelerin (%42) ve babaların (%40) depresyonunda benzer düzeyde istatistik sonuçlarına ulaşmıştır. Araştırmasında çocuğun yaşı daha küçük olan anneler ve erkek çocuğu olan babaların depresyon için daha yüksek risk altında olduğu, öz saygı ve güçlü sosyal destek kaynakları hem anne hem de babalarda depresyonun anlamlı farklılıklar olduğu sonucuna ulaşmıştır. Buradan çıkan sonuca göre ebeveynlikte cinsiyet farklılıklarına göre depresyon, anksiyete, benlik saygısı gibi durumların her durumda farklılaşmadığı ancak farklı şartlar oluştuğunda sonuçların değiştiği gözlemlenmiştir. Bu pencereden bakıldığında engelli çocuğa sahip anne ve babaların benlik saygısı düzeyi cinsiyet farklılığına göre nasıl değişeceği önemlidir.

Şengün ve Köksal (2019)' ın yaptıkları çalışmada gelişimsel yetersizliği olan çocuk annelerinin, çocuklarına karşı kabul ve ret davranışları üzerinde çocuğun cinsiyetinin önemli olmadığı sonucuna ulaşmışlardır. Fakat yapılan alan yazın çalışmalarında engelli çocuğun cinsiyetine göre ailelerin yaşam kalitelerini nasıl değiştiği ile ilgili çalışmalar sınırlıdır. Bu çalışma ile literatürdeki bu eksikliğin giderilmesi konusunda diğer araştırmacılara ışık tutacağı düşünülmektedir.

Bununla birlikte çocuğun cinsiyeti kadar ebeveynlerin cinsiyeti de önem arz etmektedir. Humpert (2013)' ın yapmış olduğu araştırmada yaşam doyumunu etkileyen değişkenlerde; kadınlarda spor ve ekonomik refah düzeyi, erkeklerde ise klasik hobiler etkilediği yönündedir. Engelli çocuklara sahip ebeveynlerin çocuklarının geleceğine yönelik yaşadıkları kaygıları, yaşam doyumlarını azaltmaktadır (Heiman, 2002). Örneğin Strachan (2005)' in yaptığı çalışmada engelli çocuğa sahip babaların normal gelişim gösteren çocuk babalarına göre daha az yaşam doyumuna sahip olduğunu belirlemiştir. Bu araştırmanın sonucu gösteriyor ki ebeveynlerin cinsiyet farklılıkları yaşam doyum düzeyinin belirlenmesinde etkili bir faktördür. Çünkü kadınların ve erkeklerin çocuğun bakımı konusunda üstlendikleri roller farklıdır. Dolayısıyla üstlendikleri sorumlulukların yaşam doyumlarını ne düzeyde etkilediği bu açıdan bakıldığında önemlidir. Bu konuda yapılan çalışmaların yurtdışında daha ağırlıklı olduğu görülmektedir. Bu durumun Türkiye' nin gerçeklerini ne kadar yansıtabildiği sorusuna cevap aranmaktadır.

Erikson (1984)' a göre benlik saygısının kökeni bebeğin gelişim basamaklarının ilk döneminde görülür. Çocuğun benlik gelişiminde anne ve babanın önemli etkileri olduğu Erikson ve Weiland (1993)' ın "*Generations: Journal of the American Society on Aging*" araştırmasında ortaya konulmuştur. Anne ve babanın benlik saygısı engelli bir çocuğa sahip olunduğunda ne düzeyde olduğu önemlidir. Çünkü anne ve babaların tutumu ailenin diğer bireylerini de etkilemektedir. Toosi ve Amiri (2018), yaptıkları araştırmada annelerin benlik saygısı ve depresyon düzeylerini araştırmış ve engelli çocuğu olan annelere 8 saat bilişsel davranış terapisi uygulamıştır. Çalışmanın sonunda bilişsel terapi çalışması yapılan annelerin depresyon düzeyleri ve benlik saygılarında önemli iyileşme olduğu sonucuna ulaşmıştır. Engelli bir çocuğa sahip anne ve babaların benlik saygı düzeyleri hakkında genel bilgi edinildiğinde annelere ve babalara uygulanacak terapi ve tedavi yöntemlerinin oluşturulmasına rehberlik edeceği; böylece hem kendilerinin hem de evde yaşayan diğer aile bireylerinin olumlu etkileneceği düşünülmektedir. Bu çalışmanın sonuçların bu alanda çalışan psikolog, psikiyatrist ve özel eğitim uzmanlarına katkı sağlayacağına inanılmaktadır.

Frankl (1963)'in yaşam kalitesi açıklamasında "yaşamın anlamının algılanmasının etkili olduğunu, bireyin sevdiği, inandığı zaman anlam duygusunun ortaya çıkabileceğini belirtmiştir" yani yaşam kalitesinin bireyin sevdiği ve yaşamını anlamlandıran kişilerle beraber olduğunda yaşam kalitesinin iyileştiğini söylemektedir. Aile içinde engelli bir birey varsa bu durum annenin ve babanın yaşam kalitesini ne ölçüde etkilediği önemlidir. Bu araştırma aile yaşam kalitesinin, ebeveynlerin cinsiyetleri üzerinde ne derecede etkili olduğu araştırılmıştır.

Jones, Hastings, Totsika, Keane ve Rhule (2014), otizmli çocukların davranış problemlerinin anne ve babalar üzerinde olumsuz psikolojik etkileri olduğunu söylemiştir. Yaptıkları araştırmada otizmli çocuğu olan annelerin stres, depresyon ve kaygı düzeylerinin yüksek olduğu tespit edilmiş ve sonuç olarak çocuklarının yetersizliklerini kabul süreci sonrasında depresyon ve kaygı düzeylerinin önemli ölçüde azaldığını söylemiştir. Bu durum yetersizliği olan çocuğa sahip anne ve babaların psikolojik destek ile kabul sürecine daha sağlıklı ulaşmalarının anne ve babanın ve evdeki diğer bireylerin ruhsal durumları için de önemli olduğunu göstermektedir. Yapılan araştırma 2014 yılında yurtdışında ve ailelerin depresyon kaygı düzeyi araştıran bir çalışmadır. Depresyon stres ve kaygı boyutu kadar ailelerin yaşam kalitesi de aile için önemlidir. Bu çalışma anne ve babaların engelli çocuğu olduktan sonra aile yaşam kalitesinin bu durumdan nasıl etkilendiğini kendi ülkemizin gerçeklerini göz önüne sermek açısından literatüre kaynak oluşturacağı düşünülmektedir.

Görgü (2005), yapmış olduğu çalışma sonucunda annenin medeni durumunun, depresyon düzeyi ile bağlantılı olmadığını söylemiştir. Ancak engelli bir çocuğa sahip annenin ve babanın medeni durumunun aile yaşam doyumuna etki düzeyi ne ölçüde olduğu bilinmemektedir. Son yıllarda aile modellerinin değişimiyle beraber kadının iş hayatındaki rolü artmış, kadının sosyal ve ekonomik durumu bu geçen süre içinde değişmiştir. Bu açıdan aile yaşam doyumunun anne ve babaların medeni durumları, eğitim düzeyleri ne ölçüde etkilediği bu çalışmada önem arz etmektedir.

Yapılan bazı araştırmalarda medeni durumun özellikle boşanmış olmanın kadınlarda depresyon ve anksiyete oranını arttırdığı göstermiştir (Savrun, 1999: Önen, Kaptanoğlu ve Seber, 1995). Engelli bir çocuğu yalnız büyütmenin anne ve babanın yaşam kalitesini ne ölçüde etkilediği durumu da önem kazanmaktadır. Bu çalışma ile engelli bireye sahip ebeveynlerin medeni durumlarının yaşam kalitelerini ne ölçüde etkilediği hususunda önem arz etmektedir ve bu konuda kaynak olmayı hedeflemektedir.

Ebeveynler için eğitimle ilgili en eksiksiz tanımlamalardan biri "bir dizi gönüllü öğrenme" (Vila, 1997'a), olarak ifade edilebilir. Bu düşünceyle yola çıkıldığında anne ve babanın eğitim durumu önem arz etmekte ve eğitim durumu değişkeninin ailenin yaşam doyumuna etkisinin araştırılması bu alanda yetersiz kalmış literatür kaynağını tamamlamayı hedeflemektedir.

Literatür taramaları yapıldığında Quine ve Pahl (1991), yüksek sosyal statüde olan anne ve babaların engelli bir çocuğu büyütmenin olumsuz etkileri azaltabildiğini, yüksek eğitim düzeyine sahip olmanın sorunlarla baş etme konusunda ve problem çözme becerilerinde kolaylık sağladığını söylemektedir. Durukan (2015), engelli bireye sahip anne babaların eğitim düzeyleri ile benlik saygısı arasında anlamlı bir fark bulmuş ve eğitim düzeyi ilkokul mezunu ve altında olan bireylerin benlik saygısı ölçeği puanlarının, diğer bireylere oranla anlamlı şekilde daha düşük olduğu saptanmıştır. Oysaki Dereli ve Okur (2008)' un yapmış oldukları çalışmada eğitim durumları ile depresyon düzeyi arasında istatiksel olarak anlamlı bir fark bulunamamıştır. Yapılan bu araştırmanın yapılacak olan çalışmalara katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Toplumda genel inanış olarak eğitim düzeyi yükseldikçe daha yüksek gelir, daha iyi sosyal imkânlar ve daha yüksek yaşam kalitesine sahip olunduğu üzerinedir. Torlak ve Yavuzçehre (2008), tarafından yapılan çalışmada da eğitim düzeyi yükseldikçe yaşam kalitesinin de yükseldiğini saptamıştır. Bu durumun eğitim

düzeyi ile yaşam kalitesi arasındaki ilişki önemini ortaya koymuştur. Bu çalışmada engelli bir çocuğa sahip ailenin eğitim düzeyine göre yaşam kalitesinin nasıl değiştiğinin incelenmesi hususunda kaynak olmasını hedeflemiştir.

Benlik saygısı, yaşam kalitesi ve yaşam doyumu değişkenleri incelendiğinde ise bu değişkenlerin birbiri ile pozitif yönde ilişkili olduğu görülmektedir. Nitekim Diener ve Diener (2009)' in üniversite öğrencileri ile yapmış olduğu kültürlerarası çalışmada benlik saygısının yaşam doyumunun yordayıcısı olduğu ve aralarında pozitif bir ilişki olduğu kanıtlanmıştır. Araştırmanın sonuçlarında maddi doyum, aile doyumu ve arkadaşlık doyumu değişkenlerinin hepsinin benlik saygısı ile ilgili önemli ölçüde ilişkili olduğu ortaya konmuştur. Buna göre kişinin yaşamdan sağladığı doyum ve kalite azaldıkça benlik saygısı da düşmektedir. Özellikle gelişimsel yetersizliği olan bireye sahip ailelerin yaşadıkları maddi zorluklar, bakım yükü stresi ve çevresel tepkilere karşı kaçınmacı davranma durumları, benlik saygısı, yaşam doyumu ve yaşam kalitesine olumsuz yönde etki etmektedir (Agran, Alper ve Wehmeyer, 2002). Ancak yapılan çalışmanın yurtdışında olması; sosyo-kültürel faktörlerin yaşam doyumu, benlik saygısı ve yaşam kalitesi üzerindeki etkisi düşünüldüğünde ülkemizde bu değişkenler arasındaki korelasyon sonucu önem kazanmaktadır.

Ailelerin yaşam doyumu, yaşam kalitesi ve benlik saygısı arasındaki ilişkinin belirlenmesiyle ihtiyaç duyulan psikolojik desteğin sağlanması, ebeveynlerin çocukları ile sağlıklı bir iletişim içine girebilmeleri ve sağlıklı bir danışmanlık sunulması için kaynak oluşturulması amaçlanmaktadır. Bu düşünceden yola çıkarak ailelerin aile yaşam kalitesi ve yaşam doyumları benlik saygısının incelenmesi amacıyla araştırma planlanmıştır. Yaşam doyumu ile benlik saygısı arasındaki ilişkinin bilinmesi psikologlara, psikiyatristlere hatta yüksek benlik saygısı geliştirilmesi için öğretmen ve anne babalara yardımcı olacaktır (Akçan, 2018). Evde engelli bir çocuk varsa bu durum sadece engelli çocuğu değil tüm aile bireylerini etkilemektedir. Ailenin yaşam kalitesine olan etkisi ailenin yaşam

doyumu düzeyini dolayısıyla aile bireylerinin benlik saygısı düzeylerini etkileyecektir. Yapılan çoğu çalışma engelli çocuğu olan ailelere verilen eğitim ve danışmanlık hizmetlerinin stresle baş etmede ve yaşam doyumunu artırmada, stres düzeyini düşürmede ve depresyon belirtilerini azaltmada, benlik saygısı düzeyinde yararlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Bilge ve ark., 2014; Cummings, 1976.; Doğru ve Arslan 2008). Aile yaşam kalitesi ve yaşam doyumu arasındaki ilişki ile benlik saygısı arasındaki ilişki tespit edildiğinde alan çalışanı özel eğitim uzmanları, psikologlar, sınıf öğretmenleri hatta anne ve babalara sunulacak sosyal imkanlar ve eğitim desteğine katkı sağlayacağı düşünülmekte olduğu için bu üç değişken arasındaki ilişki incelenmiştir.

Özetle; zihinsel engelli bir çocuğa sahip aileler, normal gelişim gösteren ailelerden farklı psikoloji, sosyo kültürel imkan ve donanımlara sahip özel gruplardır. Evde engelli bir bireyin varlığının tüm aile bireylerini etkileyeceği gerçeği yadsınamaz bu bakış açısıyla bakıldığında engelli çocuğa sahip anne ve babanın yaşam kalite düzeyleri ve yaşam doyumu düzeylerinin benlik saygısı düzeyine olan etkisi hem bakımını yüklendikleri engelli çocuğa hem de evde normal gelişim gösteren bireyleri etkilemektedir. Bu araştırmadan çıkacak sonuçların bu alanda çalışan uzman ve eğitmenlere yön açacağı ve sadece engelli çocuğa değil, ailedeki diğer bireylerinde sağlıklı gelişimlerine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

1.4. Varsayımlar

- Araştırma verilerindeki uç değerler araştırma sonuçlarını etkilememektedir.
- Araştırmaya katılan aileler, ölçekleri içtenlikle cevaplamışlardır.

1.5. Sınırlılıklar

Bu araştırma,

- 2020-2021 öğretim yılı ile Edirne il sınırları içinde,
- Resmi Okullar ve Rehabilitasyon Merkezlerinde devam eden zihinsel engelli çocuğu olan anne ve babalar (birlikte yaşayan, ayrı yaşayan, boşanmış) ile sınırlıdır.

1.6. Tanımlar

Bu bölümde kısaca yaşam doyumu, aile yaşam kalitesi, benlik saygısı, zihinsel engel ve zihinsel engelli çocuğa sahip anne baba hakkında tanımlamalara yer verilecektir.

1.6.1. Yaşam Doyumu

Bireyin yaşamsal hedefleri ve sahip oldukları kıyaslandığında elde edilen sonuç yaşam doyumu olarak ifade edilmektedir (Neugarten, 1961; Akt: Onur, 1997).

1.6.2. Yaşam Kalitesi

Bir ailenin bir arada yaşamaktan duyduğu memnuniyet, ihtiyaçlarının ne ölçüde karşılandığı ve aile olarak başarma şansına sahip olmaları yaşam kalitesi olarak adlandırılmaktadır (Park vd., 2003).

1.6.3. Benlik Saygısı

Benlik saygısı, bireylerin benlik imgeleri ile ideal benlikleri arasında oluşan farkın değerlendirilmesi olarak adlandırılmaktadır (Tözün, 2010).

1.6.4. Zihinsel Engel

Zihinsel yetersizlik, 18 yaşından önce ortaya çıkan zihinsel işlevlerde ve uyumsal davranışlarda gözlenen bilişsel, sosyal ve pratik becerilerde kendini gösteren bir yetersizlik türüdür (AAIDD, 2010).

1.6.5. Zihinsel Engelli Çocuğa Sahip Anne Baba

Zihinsel engelli çocuğu bulunma nedeniyle, normal gelişim gösteren çocuk ailelerine göre tıbbi, eğitsel ve psikolojik anlamda ihtiyaçları karşılanamamış olan ailelerdir (Florian, 1995).

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde, araştırma kapsamında zihinsel engelli çocuğa sahip anne ve babaların yaşam doyumu, yaşam kalitesi ve benlik saygısı alan yazın taraması yapılarak kavramsal çerçeve yapılacaktır.

2.1. Engellilik

Bugün engellilik hakkında konuşurken yapmanız gereken ilk şey terimlerinizi netleştirmektir. Engellilik, bir veya daha fazla sağlık durumundan kaynaklanan, genellikle bireyin gelişme yeteneğini sınırlayan, vücut, kişi veya toplumsal düzeylerde işlevsellikte zorluk olarak tanımlanır (Leonardi vd., 2006). Engellilik ve aile hakkındaki paradigma, psikoterapötik bir modelden (1950'ler), ebeveyn eğitimi modeline (1970'ler), yaşam kalitesi ve güçlendirme modelinden (1980' ler), yeni dönem fikri olan; ailelere gerekli olanaklar, gerekli destek sağlandığında, engellilikle başa çıkabilir anlayışına dönüşmüştür (Arellano ve Peralta, 2012). Son dönemde alanda çalışan akademisyen ve uzmanlar, ebeveynlerin tepkileri, eğitim tarzları ve görüşleri genel olarak, çocukların sınırlılıklarının, gelişimlerinin önündeki engellerin ve çocukların gelişimiyle ilgisiz olmasının kaynağının ebeveynleri (anne babaların engelli çocuğa olduğunda uzun yas dönemleri, engelli çocuklarının savunmasız hasta olarak görmelerini) olduğu yönündedir (Wehmeyer, Sands, Knowlton ve Kozleski, 2002).

Engelli kavramı tarih içinde birçok tanımlama ile kavramsallaştırılmıştır. Günümüzde engelli, sakat ve özürlü kavramları aynı anlama gelecek şekilde kullanılsa da aslında bu kavramlar farklı anlamlar ifade etmektedir. 5378 Sayılı Özürlüler (Engelliler) Kanun'u ise engelli bireyi "*doğuştan veya sonradan herhangi bir nedenle bedensel, zihinsel, ruhsal, duyusal ve sosyal yeteneklerini çeşitli derecelerde kaybetmesi nedeniyle toplumsal yaşama uyum sağlama ve günlük*

gereksinimlerini karşılama güçlükleri olan ve korunma, bakım, rehabilitasyon, danışmanlık ve destek hizmetlerine ihtiyaç duyan kişi" olarak tanımlamaktadır. Engelli kişiler yaşamın gerektirdiği durumları kendi imkanları doğrultusunda yapamayıp, bakım, rehabilitasyon ve desteğe ihtiyaç duymaktadır (Koca, 2010).

World Health Organization (WHO), Türkiye' de ki tanımlamadan farklı olarak özürlülük olgusuyla ilgili araştırma yapmış ve aşağıdaki gibi hastalıkların sonuçlarıyla ortaya çıkan, sağlık açısına öncelik veren bir tanımlama ve sınıflama ile ifade edilmiştir:

- *Dünya Sağlık Örgütü tarafından engellilik tanımı "bir yetersizlik veya özür nedeni ile yaşa, cinsiyete, sosyal ve kültürel faktörlere bağlı olarak kişiden beklenen rollerin kısıtlanması veya yerine getirilememesi hali" olarak ifade edilmiştir.*

Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) konuyla ilgili en son yayınlamış olduğu 2011 yılı verilerine göre, engele sahip bireylerin oranı %6,9 olarak tespit edilmiştir (Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Gn. Md., 2020).

2.2. Zihinsel Engellilik

Zihinsel engellilik, kişide; gözlem, kontrol, bakım, tedavi ve rehabilitasyon gerektiren ayrıca aile bireylerinin yaşamları ekonomik, sosyo-duygusal, davranışsal ve bilişsel yönde etkili olan kronik bir sağlık sorunudur (Yıldırım vd., 2020).

Doll, 1940' lı yıllarda zihinsel engellilik durumunu aşağıda verilen ölçütleri sıralayarak açıklamaya çalışmış olup, bu ölçütleri açıklamak gelecek yıllarda yapılan birçok tanımın yapılmasına öncülük etmiştir:

Yaşıt normları altında zihinsel işlevsellik,

1. *Bundan kaynaklı sosyal yetersizlik,*

2. *Doğuştan ya da çocukluktan zihinsel engel,*

3. *Olgunlaşmada gerilik,*

4. *Kalıtsal nedenli veya hastalıklar sebebi ile yapısal kaynaklı zihinsel engellilik,*

5. *Sağaltılamaz ve kalıcıdır* (Özsoy vd., 2006).

Çocuğun zihinsel gelişimine etki eden faktörlerin saptanması için zihin engellilik kavramının tanımlanması Amerikan Psikiyatri Birliği ve Amerikan Entelektüel Retardasyon Derneği tarafından yapılmıştır. "Zihin Engellilik" zihinsel işlevlerde sorun yaşayan bireyleri tanımlamak için kullanılmıştır. Amerikan Entelektüel Retardasyon Derneği, zihinsel geriliğini, 18 yaşından önce ortaya çıkan, tüm işlevlerde kendini gösteren ve önemli ölçüde normalin altında olan ve bu işlevlerle (öz bakım, ev yaşamı, sosyal beceriler, akademik beceriler, sağlık ve güvenlik, sosyal yararlılık, iş, boş zaman gibi) uyarlanabilir beceri alanlarından iki veya daha fazlasında sınırlamalar göstermek olarak tanımlamıştır (Cavkaytar ve Diken, 2005).

Amerikan Psikiyatri İstatiksel Tanılama Birliği (The American Psychiatric Association's Diagnostic and Statistical Manual) DSM-IV, zihin yetersizliği olan bireyleri tanımlamada "zekâ geriliği (mental retardation)" terimini kullanmıştır. DSM-IV zihin yetersizliği olan bireyleri tanımlarken;

(a) önemli ölçüde genel zihinsel işlevlerde ortalamanın altında olma,

(b) birey IQ gelişimde belirli ölçüde sıkıntı çekmesinin yanında güvenlik, sağlık, boş zamanını değerlendirme, iş, işlevsel akademik beceriler, kendi

kendini yönetme, toplum kaynaklarını (araç-gereç) kullanma, sosyal/içsel davranışlar, ev yaşantısını, kendi kendine bakmasını ve iletişim kurma gibi becerilerin en az ikisinde uyumsal davranış sıkıntıları çekme ve
(c) 18 yaşından önce yukarıdaki davranışların görülmesi kriterlerini dikkate almıştır (AAIDD, 2010; Beirne-Smith, Patton ve Kim, 2006, s.65). Ancak alanyazında DSM-V, (2013) "zekâ geriliği (mental retardation)" terimi yerine "zihinsel gelişim bozukluğu (intellectual developmental disorder)" terimini kullanmayı tercih etmiştir.

Amerikan Zekâ Geriliği Birliği (American Association on Mental Retardation-AAMR)' ne göre zihin engellilik nedenleri şu şekilde sıralanmaktadır: (American Association Intellectual Developmental Disabilities) (AAIDD) (2012).

- Genetik faktörler
- Hamilelikte ve doğum sonrasında yetersiz beslenme
- Travmatik darbeler (düşme, darp)
- Yetersiz çevre ve uyaran eksikliği

Ülkemizde 31.05.2006 tarih ve 26184 sayılı Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliğinde, zihinsel engelli çocuk, *"Zihinsel işlevler bakımından ortalamanın iki standart sapma altında farklılık gösteren, buna bağlı olarak kavramsal, sosyal ve pratik uyum becerilerinde eksiklikleri ya da sınırlılıkları olan, bu özellikleri 18 yaşından önceki gelişim döneminde ortaya çıkan ve özel eğitim ile destek eğitim hizmetlerine ihtiyaç duyan bireyi, ifade eder"* şeklinde tanımlanmıştır (T.C. Resmî Gazete, 31.05.2006. Sayı: 26184).

2006 yılında yayımlanmış olan Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği' nin, günün değişen ihtiyaçları ve sunulan hizmetlerdeki gelişmeler doğrultusunda Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği 2018 yılında güncellenerek resmî gazetede yürürlüğe girmiştir. Bu yönetmeliğe göre engellilik tanımı;

Hafif düzeyde zihinsel engelle sahip birey; zihinsel işlevler ile kavramsal, sosyal ve pratik uyum becerilerinde hafif düzeydeki yetersizliği sebebiyle özel eğitim ve destek eğitim hizmetlerine sınırlı düzeyde ihtiyacı olan bir birey.

Orta düzeyde zihinsel engelli birey; zihinsel işlevler ile kavramsal, sosyal pratik uyum becerilerinde orta düzeyde yetersizliği sebebiyle özel eğitim ve destek hizmetlerine yoğun şekilde ihtiyacı olan birey.

Ağır düzeyde zihinsel engelli birey; zihinsel işlevler ve kavramsal, sosyal, pratik uyum ve öz bakım becerilerindeki eksiklik nedeniyle yaşam boyu yoğun özel eğitim ve destek hizmetlerine ihtiyacı olan birey olarak tanımlanmıştır (TC. Resmî Gazete 7 Temmuz 2018 sayı 30471).

Çocuğun zihin engelliliğe neden olan durumun erkenden fark edilmesi, çevresel uyaranların düzenlenmesi ve dezavantajların ortadan kaldırılması riskli durumlara müdahale için gereklidir (Mcllvane ve Cataldo, 1996).

2.3. Zihinsel Engelli Çocuğun Aileye Olan Etkisi

Aile, dünyaya gelen bireyin yaşamını devam ettirmesi için oda yol gösteren, destek veren, gerekli olan bakım ve eğitim hizmetlerini sunan sosyal bir kurumdur (Bayer, 2013). Özkan (2020)' a göre aile bireylerinin zihinsel engelli bireylerini kabullenme süreçlerinde verdikleri tepkileri üç aşamada incelemiştir. Birinci aşamada şok, reddetme ve depresyon yer alırken, ikinci aşamada suçluluk duygusu ve utanç belirtisi yer almakta ve son aşamada pazarlık etme ve kabul/uyum yer almaktadır.

Engelli bir çocuğun doğumu ebeveynler için yoğun strese neden olabileceği gibi, engelli bir çocuğu olduğunu inkâr edebilir veya çocuğu kabul etmekte zorlanabilirler hatta bazı aileler engelli bir çocuğa sahip oldukları için kendilerini suçlu hissederler ve bunun kendi hataları olduğunu düşünürler (Aylaz, Yılmaz ve Polat, 2012).

Ailedeki duygusal yükü etkileyen faktörlere bakıldığında;

1. *Zihinsel engelli çocuğa ve ailesine yetersiz sosyal destek,*
2. *Sosyal tepkiler (suçlama, soru ve bakışlar),*
3. *Yetersiz danışmanlık,*
4. *Çocuğun gelişim basamaklarını sağlıklı yaşıtlarına göre geç tamamlaması,*
5. *Çocuğun tedavi sürecinde yaşadığı zorluklar,*
6. *Aile üyelerinin faaliyetlerinde kısıtlamalar,*
7. *Kendi ihtiyaçlarının zamansız karşılanması,*
8. *Engelli çocukta sürekli bir kaza veya yaralanma korkusu,*
9. *Hayal kırıklığı ve diğer çocuklara yeterli ilgiyi gösterememe gibi davranışların ortaya çıktığı görülmüştür* (Atagün, Balaban ve Atagün, 2011).

Engelli çocuğun eğitim masraflarının fazlalığı, eğitime ulaşmadaki zorluklar, uzman personel ile ulaşımda yaşanan sıkıntılar da aile içerisinde stres ve kaygı boyutunu tetikleyen faktörlerdir (Sarı, 2013). Neredeyse yapılan çalışmaların çoğu otizmli, down sendromlu ya da diğer bozukluklara sahip çocuğu olan ebeveynlerin daha yoğun stres altında olduğunu göstermektedir (Dereli ve Okur 2008; Kaytez, Durualp ve Kadan, 2015). Bir çalışmada ise Down Sendromlu ve Serebral Palsi tanısı konulan çocuğa sahip ailelerinin sağlıklı gelişim gösteren

çocuklara nazaran daha fazla sağlık sorunu yaşadığı yönündedir (Weinhouse vd. 1992).

2.3.1. Sosyal Sorunlar

Zihinsel engelli çocuğa sahip ailelerin, sosyal yaşamlarında önemli farklılıklar yaşanmaktadır ve bu durum ailenin çevreye karşı olan tutumunu ve çevrenin de engelli çocuğa sahip aileye karşı tutumu etkilemektedir. Engelli çocuğa sahip aileler, toplumun engelli çocuğa karşı fazlasıyla merhamet duyması ya da reddedici tavırlarda olunması gibi yargılardan dolayı kendilerine sınır çizmektedirler (Gültekin ve Sezer, 2017).

Hollahan (2003:45), zihinsel engelli ve kronik hastalığı olan çocukları olan ailelerde, sorunla başa çıkma ve aile işlevselliği konulu çalışmasında, zihinsel engelli bir çocuğun yaşının artmasıyla birlikte birtakım güçlüklerin de arttığı ve özellikle çocukların zekâ yaşı ile kronolojik yaşı arasındaki fark arttıkça sosyal etiketlenme de artmakta böylece mevcut sorun daha gözle görülebilir bir noktaya geldiğini söylemektedir.

Sosyal etiketlemenin en önemli göstergesi ailelerin zihinsel engeli olan çocuklarını daima evde tutmaları ve sosyal ortamlardan izole etmeleridir (Emerson, 2003: 388; Sarı, Baser ve Turan, 2006). Herhangi bir engeli olan çocuklar ailelerinin ve toplumun beklentilerini sağlıklı çocuklar kadar olmasa da belli ölçüde karşılamakta olup engelli çocuğu olan aileler de tıpkı sağlıklı çocuğa sahip aileler gibi toplumsal hayata sahip olmakta ve çocuklarına sevgiyle yaklaşmalıdır (Gargiolo, 1985: 55, Akt: Işıkhan, 2005).

2.3.2. Aile İlişkilerinde Sorunlar

Zihinsel engelli çocuğa sahip olan aileler, normal gelişim gösteren çocuğa sahip ailelere oranla yüksek stres ve kaygı yaşarlar (Uzunoğlu, 2019). Zihinsel engelli bir çocuğun aileye katılmasıyla aile bireylerine düşen görev ve sorumluluklarda artış gözlenmektedir (Işıkhan, 2005). Sarı, Baser ve Turan (2006)' ın yaptıkları çalışmaya göre zihinsel engeli bulunan bir çocuğa sahip olan ebeveynlerin, aile içindeki rollerinin ve görevlerinin aile ilişkilerini negatif yönde etkilediği sonucuna ulaşmışlardır.

Zihinsel engelli çocuğun yaşı küçükken ebeveynlerin bakım yükünü büyük ölçüde etkilemezken, yaş ilerledikçe çocuğun ebeveyn için meydana getirdiği bakım yükü giderek artmaktadır (Hollahan, 2003). Bu durum çocuğun bakımı ile sürekli meşgul olan ebeveynde, sahip olduğu diğer rollerden uzaklaşarak sosyal aktivitelere katılımda zorluk yaşayabilmektedirler (Kazak ve Marvin, 1984). Zihinsel engelli çocuğa sahip olan anne ve babaların yaşadığı bu sorunlar; gün boyu süren bakım ve yetiştirme görevi; ailelerin enerjilerinin tükenmesine, kendilerine ayıracak boş zamanlarının kalmamasına, sosyal çevreden koparak yaşamaları ve evde sürekli iş gören kişi haline gelmelerine neden olmaktadır (Zucman, 1982).

2.3.3. Ekonomik Sorunlar

Zihinsel engelli çocuğa sahip aileler, normal gelişim gösteren çocuğa sahip ailelere nazaran çeşitli sorunlar yaşamaktadır. Bunların başında sosyo-ekonomik sorunlar gelmekte olup, engelli çocuğun özel ihtiyaçları, özel bakım ve özel eğitim gerektirmesi sebebiyle aileler çeşitli zorluk ve sorunla karşılaşmaktadırlar (Işıkhan, 2005). Özmen ve Çetinkaya (2012), yaptıkları araştırmada engelli ailelerinin %64,2' si gelirlerinin giderlerini karşılamadığı sonucuna ulaşmışlardır. Eşlerin yaşadıkları

maddi kaygılar evlilik problemleri, depresyon, uyum bozuklukları gibi sorunları da beraberinde getirmektedir (Girli, Yurdakul, Sarısoy ve Özekes, 2000).

Engelli çocukların genel eğitim olanaklarından faydalanamamaları özel eğitimi dolayısıyla ilave masrafları da (gıda, ulaşım, engelli çocuğa ait materyaller) gerekli kılmaktadır (Aydoğan, 1999). Zihinsel engelliğe dair yapılan bilimsel araştırmalar (Özmen ve Çetinkaya 2012; Işıkhan, 2005), bu çocukların daha ziyade düşük sosyo-ekonomik seviyeye ait ailelerden geldiklerini engelli çocuk ile düşük sosyo-ekonomi arasında ilişki olduğunu söylemektedir. Çocuğun ihtiyaçlarının karşılanamaması ailede stres yaratan önemli bir faktördür (Girli, Yurdakul, Sarısoy ve Özekes, 2000).

2.3.4. Eğitimsel Sorunlar

Zihinsel engelli çocuğa sahip ailelerde çocuğun bakımı, büyütülmesi ve eğitim konularında yaşadıkları sorunlar aile içinde önemli problemler doğurabilmektedir (Özmen ve Çetinkaya, 2012). Engelli çocuğa sahip olacağını öğrenen aileler, beklemediği ve hazır olmadığı bu durum karşısında ihtiyacı olan en önemli şey doğru bilgileri doğru kaynaklardan edinebilmektir (Akkök, 2003). Zihinsel engelli çocuklara sağlanacak eğitim, genel popülasyona uygulanan eğitimden farklı olup, çocuğun bilgi ve becerilerinin yaşıtlarından ayrılması, uygulanacak eğitimin bu yönde yapılandırılmasını çocuğun olduğu noktadan daha yeterli hale gelebilmesi için kişiye özel bir program uygulanması, temel yaşam becerilerinin kazandırılması eğitimin öncelikli hedefleridir (Eripek, 2005). Genel olarak söyleyebiliriz ki özel gereksinimi bireylerin eğitim yaşamında bireye en yakın olan ebeveynler ve eğitimcilerin bu bilincin farkında olmaları gereklidir (Çetinkaya, 2018).

2.4. Yaşam Doyumu

Neugarten tarafından 1961 yılında ilk defa ortaya konan bu kavram, yaşamdan ne istediği ile yaşam içerisinde sahip olduklarının kıyaslanmasıyla elinde kalan sonuç olarak nitelendirilmiştir.

Frish (2006) aşağıdaki metafor üzerinden yaşam doyumunu şöyle açıklamaktadır:

"Mutluluğu arayan kişiler yanlarına gerekli ekipmanları almadan dağa tırmanmaya çalışan kişiler gibidir. Dağa tırmanmak kişinin kendini gerçekleştirme yolculuğu iken, gerekli ekipman ise farkındalıktır. Birçok kişi bu yolculukta gerekli özgüveni ailesinden alamamış ve karşılaşacağı güçlükleri kestirememiştir. Birçok kişinin bu yolculuğa çıkarken çözümlenmemiş problemleri ve korkuları vardır. Yaratılış itibariyle hiçbir canlı yetersiz veya kötü değildir ancak yaşam koşulları her bireyi farklılaştırmıştır. Bütün bunlara rağmen kişinin yaşam doyumu almak için sorumluluk üstlenmesi, yaşamına anlam katabilmek için gayret etmesi gerekmektedir."

Yaşam doyumu kavramı karşımıza kişilerin yaşamlarından beklenilen doyumu alması ve bu sayede yaşamlarına karşı hoşnut olma sonucunu da ortaya çıkarmaktadır (Telman ve Ünsal, 2004).

Yaşamdan doyum almak her birey için en önemli hedeflerden biridir ve bu nedenle bilimsel zeminde araştırılması gerekmektedir. Yaşam doyumunu sağlamak için kişinin psikopatolojileri yerine güçlü yönlerine odaklanılan pozitif bir yaklaşım olarak günden güne daha çok benimsenmekte ve kişilerin güçlü yönlerine yapılan vurgu her disiplinde kendini göstermektedir (Seligman, 2007). Kendini mutlu olarak

tanımlayan insanların mutsuz kişilere kıyasla yaşadıkları durumlara karşı daha olumlu tepkiler verdikleri gözlenmiştir (Diener, 2000:38).

Diener ve Seligman (2002:85)' a göre mutlu olmak sürekli mutlu olunduğu anlamına gelmediği gibi kendini genel olarak mutlu gören insanların da çökkün hissettiklerini ancak mutlu insanlar, çökkün duygu durumlarında daha kolay baş edebileceği ve duygularını daha hızlı şekilde düzenleyebildiklerini söylemektedirler.

Yaşam doyumu için üç farklı açıklama şu şekildedir:

İyilik durumu;

- Erdem ve kutsallık gibi dini kriterlere,
- Kişinin yaşamını değerlendirmede önceliklerine,
- Pozitif ve negatif duygulanımın akışına göre nitelendirilmiştir (Acar ve Arasan, 2010).

Lyubomirsky, Sheldon ve Schkade (2005), çalışmasında mutluluk üzerinde kişiliğin %50, denetim alanının %40 ve hayat koşullarının da %10 oranında etkili olduğu söylemiştir. Bunların yanında yaşam doyumu üzerinde etkisi göreceli olarak gözlenen, para kazanma, mutlu evlilikler, eğitim, sağlık, kariyer olanakları, cinsiyet, din, dil, etnik köken vb. gibi değişkenlerin sosyolojik, toplumsal ve kültürel unsurların daha işlevsel olduğu kabul edilmektedir (Seligman, 2007; Veenhoven, 2000).

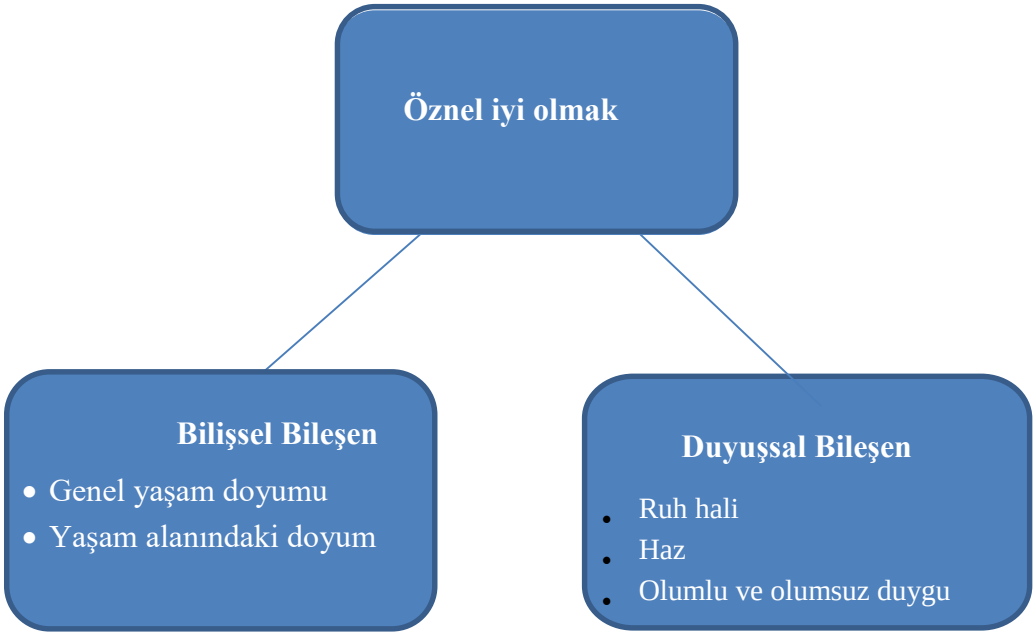
Yaşam doyumunda en önemli gerekliliğin mutluluk olduğunu, mutluluk için de en önemli gerekliliğin kurulacak sosyal ilişkilerdir (Diener ve Seligman, 2002). Kişi kendi için belirlediği hedefler ve sürdürdüğü yaşam neticesinde bir değerlendirme yapmakta ve nihayetinde doyumsal bir sonuç almaktadır (Pavot ve Diener, 1993). Başka bir ifade ile yaşam doyumu kişinin sürdürdüğü yaşamda ne

derece tatmin olduğu, amaçlarına ne derece ulaştığı ile ilgilidir (Telman ve Ünsal, 2004).

2.4.1. Yaşam Doyumu ile İlgili Kavramlar

Yaşam doyumu bütün açılardan iyi olmayı da ifade eder (Avşaroğlu, Deniz ve Kahraman, 2005:118). Öznel iyi oluş bireylerin yaşamlarına dair yapmış oldukları bilişsel ve duyuşsal değerlendirmeler ve yargı bildirmesi anlamına gelmektedir (Eryılmaz ve Öğülmüş, 2010). İlgili yazın incelendiğinde de yaşam doyumu ile öznel iyi oluş birlikte ele alınmakta ve birbirlerinin alt boyutları gibi görülmektedir. Öznel iyi oluş, yaşam doyumunun önemli bir bilişsel alt boyutu olarak nitelendirilmektedir. Öznel iyi olmada, duyuşsal değerlendirme kriterleri içinde haz kavramı, hisler, ortaya çıkan duygular ile kişinin ruh halleri olarak görülmektedir (Proctor, Linley ve Maltby, 2008:585).

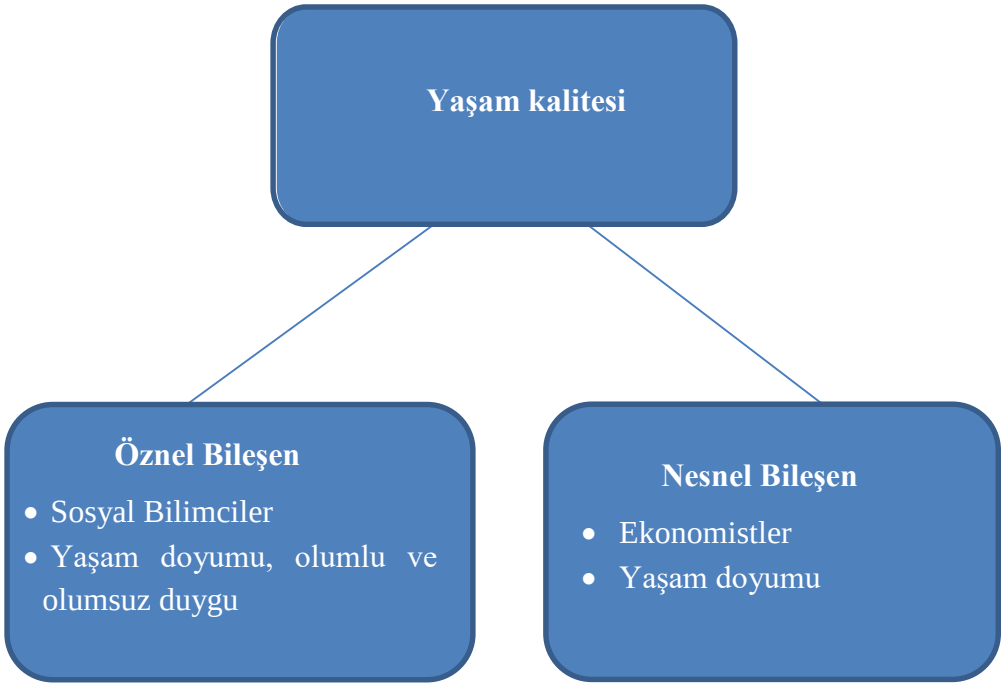
Yaşam doyumu ile öznel iyi oluş arasındaki ilişki Şekil 2.1' de gösterilmektedir (Cummins, 2000b):

Şekil 2.1. Yaşam Doyumu ve Öznel İyi Olma İlişkisi

Bireyin kişiliği ile hayatın içinde yaşamış olduğu olayların arasında ortaya çıkan etkileşimlerin bütünü yaşam doyumunu ortaya çıkarmaktadır. Kişilerin hayatlarında yaşadıkları olaylara; ekonomik, sosyal, kariyer, din, sağlık vb. gibi sorunlar örnek gösterilebilir (Hajiran, 2006:35).

Yaşam doyumu ile yaşam kalitesi arasındaki ilişki Şekil 2.2' de gösterilmektedir (Cummins, 2000b):

Şekil 2.2. Yaşam Kalitesi Yaklaşımı

Yaşam doyumu bireylerin bir bütün olarak mutlu olmalarını ifade ederken, kişilerin hayalleri, arzuları, hedefleri ve beklentilerini gerçekleştirmeye dair bilişsel normlar anlamında kullanılan mutluluktur (Frish, 2006:21). Genel anlamda yaşam doyumunda kişiler mutlu olmalarını pozitif yorumlarken, mutsuz ve çökkün olma durumlarını ise negatif yorumlamaktadırlar (Proctor, Linley ve Maltby, 2008). Yaşam doyumu literatürde 40 yılı aşkın süredir kullanılmaktadır fakat yaşam doyumunun kullanım alanları daha eski dönemlere (antik çağ) kadar dayandığı bildirilmiştir (Vitterso, Biswas-Diener ve Diener, 2005:330:125).

2.4.2. Zihinsel Engelli Çocuğa Sahip Ailelerin Yaşam Doyumu

Çocuğun zihinsel engelli tanısı alması ebeveynlerde birçok duygunun aktive olmasına neden olur. Öfke, çaresizlik, stres gibi yoğun duygularla baş edemeyeceğini düşünen ebeveynler, bunalım yaşayabilmekte ve bu yoğun duyguların kişinin yaşam doyumuna da etki edeceği yönünde düşünülmektedir (Bilge vd.,2014).

Araştırmalar gösteriyor ki anneler engelli çocuğun bakımına ilişkin sorumlulukta aile içinde daha büyük bir yük üstlenmektedirler (Oktar ve Yıldız, 2019). Anneliğin dışındaki tüm rollerden vazgeçtikleri ve kariyerlerine devam edemedikleri, sosyal aktivitelere katılımları ve yaşam doyumları azalmakta ve stres seviyeleri artmaktadır (Dabrowska ve Pisula, 2010).

Çocuğun gelişimi ile ilgili zorluklar, sağlıkta bozulma, çocuğun hiçbir zaman aileden bağımsız yaşayamayacağı düşüncesi, ekonomik yükler ve çocukla ilgili geleceğin belirsizliği, toplumsal baskılar gibi durumlar ailenin sürekli stres yaşamasına neden olmakta ve bu stresin getirdiği anksiyete ve depresyon ailenin yaşam doyumunda düşüşe neden olabilmektedir (Özşenol vd., 2003). Engelli çocuğu olan ailelere verilen eğitim ve danışmanlık hizmetlerinin stresle baş etmede ve yaşam doyumunu artırmada, stres düzeyini düşürmede ve depresyon belirtilerini azaltmada yararlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Bilge ve ark., 2014; Cummings, 1976.; Doğru ve Arslan 2008).

2.5. Yaşam Kalitesi

Ager' e (2002), göre kaliteli bir yaşam için: Yaşam kalitesi; bir kişi arzu ettiği sekiz ihtiyaçla değerlendirilir. Duygusal refah, kişilerarası ilişkiler, maddi refah, kişisel gelişim, fiziksel esenlik, kendi kaderini tayin etme, sosyal içerme ve

haklar (Schalock, 1996). Yaşam kalitesi kavramının engelli insanlara uygulanması bir dizi temel ilkeye tabidir. Gómez Vela (2004), duygusal iyi oluş, sağlık, aile ve sosyal ilişkiler, maddi refah ve iş veya diğer herhangi bir üretken faaliyet biçimi olarak tanımlamıştır. Yani, yaşam kalitesinin nasıl bir değişim unsuru olduğunu sadece engelli kişiler dahil değil tüm bireyler için aşağıdaki unsura dayanmaktadır.

- ✓ Destek, yaşam kalitesini yükseltmeye yönelik bir araçtır.
- ✓ Toplum, bir yaşam niteliği geliştirmek için bağlamdır.
- ✓ Örgütler, kendilerini topluma karşı birer köprü olarak görmelidir. Schalock ve Verdugo, (2007).

Yaşam kalitesi, objektif ve sübjektif olmak üzere iki boyutta ele alınmaktadır. İlki, kişilerin sosyal yaşam normlarının ne derecede karşılanabildiği; diğeri ise, kişilerin içsel değerlendirme kriterlerine göre kendini değerlendirildiği vurgulanmaktadır (Veenhoven, 2000:9-10).

Yaşam kalitesi, kişinin mensup olduğu toplumsal grup içinde gereksinimlerini karşılayabilmesi, sorumluluklarını yerine getiriyor olması ve bu durumlara karşı kişisel algısıdır (Schalock, 1994). Yaşam kalitesi, ailenin ihtiyaçlarını karşılayabileceği imkanlara sahip olması, aile bireylerinin birbirine değer vermesi ve aile olmaktan keyif alınması durumu olarak tanımlanmaktadır (Park vd., 2003). Kişinin fiziksel iyiliği, sağlıklı olma, yeterli ekonomik gelir, sosyal beceriler, arkadaşlık ilişkileri ve romantik ilişkilerden duyulan memnuniyet ve geleceğe dair umutlu yaklaşım, yaşam kalitesinin belirleyicileri arasında olup içinde bulunulan toplumun, kültürel beklentilere göre farklılık gösterebileceği düşünülmektedir (Kayıhan ve Tedavi 2007).

Ebeveynlik ve yaşam kalitesi arasındaki ilişki aşağıdaki şekilde özetlenmektedir (Park vd., 2003; Turnbull vd., 2004; Wang vd., 2004):

- *Ruhsal tatmin açısından, ailenin bireyselliğinin kıymeti ve kendine güven üzerine değerlendirilmesi, anne babaların çocuklarına nasıl rehberlik edeceğini ve nasıl düzen sağlayacağını belirler. Ebeveyn açısından bakıldığında ise çocuğun düzenlenmesi sürecinde çocuğun kötü muameleye maruz kalması diğer sorunları meydana getirir.*
- *Aile içi iletişim bakımından incelendiğinde ebeveynlerin ortak kararlar alması, çocukların otorite boşluğundan faydalanmasını engeller. Ailenin, çocuklara yaşlarına uygun sorumluluklar vermesi çocuğun sosyal ve yaşam becerileri kazanmasında etkili olmaktadır. Bu durum aile içi etkileşimi olumlu yönde etkilemektedir.*
- *Ekonomik gelir açısından değerlendirildiğinde ailenin yeterli maddi kaynaklara sahip olması çocuğun yaşamsal aktivitelere daha çok katılım göstermesini sağlayabilmektedir (kurslar, gezi, kamp vs.). Ailenin gelir kaynağının yeterli olması çocuğa sunulan imkanların çeşitliliğini sağlamaktadır. Çocuğa bakım mecburiyeti olması bazen ebeveynlerin çalışmasını engelleyebilmekte ve maddi kaynakları kısıtlayabilmektedir.*
- *Aileye yetersizliği olan bir çocuğun katılması anne baba sorumluluklarına ekstra yükler yüklemekte ve yaşamsal zorluğu artırabilmektedir. Yetersizliği olan çocuğun sadece bakımı değil toplumsal baskı gibi birçok alanda yük oluşturduğu bilinmektedir.*

2.5.1. Yaşam Kalitesi İle İlgili Kavramlar

Yaşam kalitesi ile ilgili farklı ülkelerde yapılan araştırmalar, bu kavrama ilişkin 9 boyut tanımlamışlardır. Bunlar (Smith-Bird ve Turnbull, 2005):

- **Sağlık:** Aile üyelerinin hem bedensel hem de duygusal anlamda iyi oluşu.
- **Ekonomik İyilik Hali:** Ailenin maddi geliri.

• **Aile İlişkileri:** Aile üyelerinin birbiri ile olmaktan keyif alması durumu.

• **Diğer İnsanlardan Destek Alma:** Yakın çevre ve akrabalardan destek talep etme, ihtiyaç anında karşılık alabilme.

• **Dini ve Toplumsal İnançlar, Kariyer:** Aile üyelerinin mesleki faaliyetleri ve inanç durumları.

• **Toplumsal Katılım:** Farklı gruplara ait olma.

2.5.2. Zihinsel Engelli Çocuğa Sahip Ailelerin Yaşam Kalitesi

Yaşam kalitesi herhangi bir engeli olmayan insanlar için önemli olduğu kadar, zihinsel engelli insanların yaşam kalitesinin, diğer insanlarla aynı faktörlere bağlı olacağı açıktır (Gràcia ve Vilaseca, 2008). Kişilerin mevcut yaşamlarında yaşamış oldukları bireysel sorunlardan, aile ve yakın çevrenin vermiş olduğu sosyal ve toplumsal destek sayesinde kurtulabilmeleri kişilerde genel yaşam doyumunu artırıcı etkiler oluşturmaktadır (Diener ve Biswas-Diener, 2001).

1. *Genel anlamda etkili hizmetlerin belirlenmesine,*

2. *İlgili hizmetlerin yeterliğinin değerlendirilmesine,*

3. *Yetersizliği olan bireyler için uygun programların ve hizmetlerin planlanmasına öncülük edebilir.*

Wehmeyer ve Schalock' a (2001), göre yaşam kalitesinin özel eğitimde önem kazanmasının üç nedeni vardır. İlki sosyal bir yapı olan yaşam kalitesi aynı zamanda hizmet ve destek sağlayan özel eğitimde program geliştirme alanında da önem kazanmıştır. İkinci olarak yetersizliği olan öğrencilerin destek alanlarında yaşam kalitesi ölçütleri de ölçüt olarak kullanılabilir. Üçüncü olarak, özel eğitim hizmetinin başarısı karşımıza çıkmaktadır. Zihinsel engelli bireylere sunulan hizmetler yaşam kalitesi kapsamında önemli bir konuma sahiptir. Bu önemli konum bağlamında, yaşam kalitesi kavramı, hayatın tüm yönlerini kapsamasından dolayı,

zihinsel engelli bulunan bireylerin ihtiyaçlarının ve kaynaklarının bir bütün olarak ele alınmasına ve değerlendirilmesine olanak sağlamaktadır (Çoban, 2008).

Yapılan bir araştırma Otizmli çocukların davranış problemlerinin aileler üzerinde psikolojik sorunlara yol açtığını göstermektedir (Jones, Hastings, Totsika ve Keane Rhule 2014). Bu çalışmaya Otizmli çocuğu olan 71 anne ve 39 baba katılmış ve sonuç olarak ve kaygı, stres, depresyona sahip ailelerin çocuklarındaki engellik durumunun kabulü bu ailelerin kaygı boyutunu azalttığını ve yaşam kalitesini artırdığı söylemektedir. Buna bağlı olarak ailelerin engellilik konusunda bilgi sahibi olması, engelli ailelerin birbiri ile deneyim alışverişinde bulunması yaşam kalitesi ve aile içi sağlıklı iletişim kurmada önemlidir.

2.6. Benlik Saygısı

Psikolojideki hem araştırmacılar hem de klinisyenler, olumlu benlik kavramını arzu edilen bir özellik olarak görürler (Marsh ve Craven 2006). Benlik saygısı ve duygusal zorluklar arasında bir bağlantı olduğu konusunda genel bir fikir birliği vardır (Owens ve Stryker 2001). Araştırmalara göre, yüksek özgüvene sahip bireyler;

- ✓ Kendilerini iyi hissederler,
- ✓ Zorluklarla ve olumsuz geri bildirimlerle etkili bir şekilde başa çıkabilirler ve
- ✓ İnsanların değer verdiğine ve saygı duyduğuna inandıkları sosyal bir dünyada yaşarlar (Baumeister, 1998).

Coopersmith' in (1967), klasik benlik saygısı tanımında somutlaşan: Bireyin yaptığı ve geleneksel olarak sürdürdüğü değerlendirme; kendisiyle ilgili: yetenekli, önemli, başarılı ve değerli hissettiren bir onay tutumunu ifade eder. Kısacası, benlik

saygısı kişinin kişisel bir yargısıdır. Yani Coopersmith (1967), benlik saygısını kişinin kendi öznel değerlendirmesi olarak tanımlamış ve güçlü bir benlik saygısının kişinin kendini kabul ettiğini, kendisine saygı duyduğunu ve değerli bir insan olduğuna inandığını gösterdiğini ileri sürmüştür. Psikologlar benlik kavramı ile kişiliğin aynı kavramlar olmadığını; kişilik farklı durumlara göre önceden tahmin edilebilirken, benlik kişiliğin merkezinde bulunduğunu söylerler (Onur, 2011). Burada şu ayrımı da yapmak yerinde olur. Benlik saygısını daha genel bir terim olan benlik kavramından ayırmak önemlidir. Çünkü iki terim sıklıkla birbirinin yerine kullanılır. Benlik kavramı insanların kendileri hakkında sahip oldukları bilişsel inançların bütününü ifade eder; "Benlik terimi" benlik hakkında bilinen her şeydir (isim,boy,inançlar,begeniler,ırk vb). Buna karşılık benlik saygısı, insanların verdiği duygusal tepkidir (Heatherton ve Wyland, 2003). Daha spesifik olarak, benlik saygısı, düşünme yeteneğine olan güvendir; hayatın zorluklarıyla başa çıkma yeteneğine güven ve mutlu olma hakkına güven, değerli olma, hak etme, ihtiyaç ve isteklerini öne sürme ve çabalarının meyvelerinden yararlanma hakkına sahip olma duygusu (Branden, 1990).

Yani Benlik Saygısı kişinin kendini değerlendirmesi anlamına gelir (Leary ve Baumeister, 2000). Bir dizi çalışmada benlik saygısının, öznel iyi oluşun güçlü bir yordayıcısı olduğu gösterilmiştir (Şimşek, 2013; Zhao ve diğerleri, 2014). Düşük benlik saygısı, kaygı (Pyszczynski ve diğerleri, 2004) ve depresyon (Brown ve diğerleri, 1986) gibi olumsuz psikolojik sonuçlarla ilişkilidir. Benlik saygısı düşük olan insanlar kendi kapasitelerini zorlamamakta ve bu durum, kişilerde başarı ve beklentiyi oldukça düşük tutmaktadır (Kımter, 2012).

Benlik saygısı kişinin zorluklarla başa çıkmasını mümkün kılan özelliklerden biridir (Kim, 2017). Rosenberg; güçlü bir benlik saygısına sahip kişinin "kendinin değerli olduğuna inanır, kendine saygı duyar olarak" tanımlamıştır. Diğer bir deyişle günlük yaşamda yaşanan çeşitli stres kaynakları depresyon gibi kişiyi olumsuz etkileyen durumlardan koruyan bir kaynaktır (Hall, Kotch, vd. 1996). Ancak engelli bir çocuğa sahip aileler engelli bireyi desteklerken karşılaştıkları

güçlüklerden dolayı özgüven eksikliği yaşayabilirler ve bu durum yetersiz özgüvene, kişilerin çevrelerinden yardım istemeye karşı isteksizliğe sebep olur ve bu kısır döngü haline gelir (Kim, 2017). Oysa güçlü benlik saygısına sahip kişi daha az stres yaşar ve psikolojik zorluklar karşısında daha olumlu tepkiler verir. Bu yüzden engelli bireye sahip ailelerin benlik saygılarını geliştirecek yollar bulunması önemlidir (Lim ve Lee, 2010).

Benlik, doğuştan gelen yatkınlık ve çevresel faktörlere bağlı olarak kişinin kendisine dair oluşturduğu algılar bütünüdür. "Kişinin iç dünyasında yer alan, kişiliğinin başlangıcını şekillendiren düşünce, davranış ve tutumları kapsamaktadır." (Sam vd., 2010). Benlik kavramı, yaşam deneyimleri sonucu şekillenmektedir. Dolayısıyla benlik, kişiliğimizi oluşturmakta ve davranışlarımıza yön vermektedir (Cevher ve Buluş, 2007). Yüksek benlik saygısı Walz (1991), tarafından; kendini takdir etme ve kendi değerini belirleme, kendini kontrol etme ve yetkinliği kabul etmeye karşılık gelen olumlu bir tutum ve yüksek öz değerlendirme olarak tanımlanmıştır. Düşük benlik saygısı, kişinin toplumsal hayatta kendini var etmesini engellemekte, var olan potansiyelini kısıtlamaktadır (Yörükoğlu, 1985).

Gerçek benlik saygısında ise bireyin kendi kendisini nasıl algıladığı ve hayatta nasıl bir kişi olmak istediği arasındaki fark olarak tanımlanır (Akdağ, 2014). Kişinin benliğine saygı duyması için üstün özelliklere sahip olması gerekmemektedir (Demirkol ve Doğan, 2003). Benlik saygısını meydana getiren önemli unsurlardan biri, kişinin sahip olduğu değerler, elde edilen başarılar kişinin sahip olduğu değerler doğrultusunda anlam kazanmaktadır (Coopersmith, 1967).

Benlik Saygısı; bireyin sahip olduğu benlik ile ulaşmayı hedeflediği ideal benlik arasındaki farkın kendisinde bıraktığı histir (Plummer, 2011). Rosenberg, M. (1965), (*Society and the Adolescent Self-Image.)* ' a göre *"kişisel değer, beden algısı ve sosyal yeterlilik bileşenlerinden oluşan benlik saygısını, bireyin kendisine yönelik sahip olduğu olumlu ve olumsuz tutumlar bütünüdür. Bireyin kendini olumlu*

değerlendirmesi yüksek benlik saygısına, olumsuz değerlendirmesi ise düşük benlik saygısına sebep olmaktadır. Benlik saygısı yükseldikçe birey, kendini değerli görür, sever ve kendine saygı duyar".

Benlik saygısının gelişmesini sağlayan üç temel kaynak mevcuttur. İlki, başkaları tarafından saygı görme, ikincisi yeterlilik, üçüncüsü bireyin ilk iki kaynağı kendisi için yorumlamasıdır, kısaca kendilik kazanmasıdır (Kohut, 1971). Benlik kavramı, insanın aynı olay ve durumlar karşısında sergilediği kendine özgü olan davranışlarının kendine özgü olarak sistemleşmesi olarak ifade edilebilir (Tan, 1995).

2.6.1. Benlik Saygısını Etkileyen Faktörler

Benlik saygısına etki eden faktörleri Mruk (2006), aşağıdaki şekilde sıralamaktadır (Tel ve Ertekin 2012):

Ailenin desteği: Anne ve baba, benlik saygısının gelişiminde en önemli kişilerdir. Aile içinde öz saygının gelişimi başlar ve anne ve baba gelişmekte olan bir çocuğa ne kadar çok destek olur ve çocuğunun yaptığı yanlış davranışlarında onun gelişimi için doğru olup olmadığı durumunu göz önüne alırsa çocuk dış dünyaya daha fazla uyumlu biri olur (Doğan, 2014).

Ailedeki doğum sırası: Aileye ilk katılan çocukta öz saygı gelişimi bir düzeye kadar çocuğu olumlu yönde etkiler. Bu durum hiç kardeşi olmayan çocuklarda söz konusudur. Toplumumuzda hem ilk çocuklar hem de tek çocuklar çoğunlukla daha fazla ilgili ile büyütülmüştür. Aile bu çocuklara daha çok ilgi göstererek daha fazla iletişim halindedirler. Ancak bilinmesi gereken, benlik saygısında iletişim ve ilginin niteliğinin, niceliğinden daha mühim olmasıdır (Ekşi, Sevim ve Kurt, 2016).

Ailenin beklentileri ve tutumu: Aile çocuğunu her yönden her şekilde düşünüp değerlendirmesi gerekir. Yani, çocuğu hakkında beklentiye girerken çocuğunun sınırlarını, kabiliyetlerini ve becerilerini de göz önünde bulundurması gerekir. Bu durumlar dikkat edildiğinde çocuğun benlik saygısının gelişimine olumlu yönde etki sağlayacaktır (Mruk, 2006).

Ailenin çocuğu yetiştirme stili: Bu tutum, çocuğun da temelde bir insan olduğunun ve ona saygılı olunması gerektiğini savunur. Aile çocuğuna karşı ne çok hoşgörülü ne de otoriter olmalıdır. Ebeveynler, çocuklarına karşı objektif ve güvenilir olurlarsa çocuklarının da benlik saygısının olumlu yönde gelişeceği söylenebilir (Özkan, 1994).

Ailenin rol model olması: Çocuklar her zaman ilk önce ailesindeki anne ve babayı rol model olarak alırlar. Bu durumda ebeveynler herhangi bir durum ya da olay karşısında sergiledikleri bakış açısı, tutum ya da davranış sayesinde çocuğuna da model olurlar (Mruk, 2006).

Benlik saygısını, olumlu veya olumsuz etkileyen birçok faktör bulunmakla birlikte; sosyo kültürel düzey, anne veya babanın eğitim düzeyi ve mesleği, akademik başarı, cinsiyet, ebeveynlerin ilgisi, kardeş sayısı ve doğum sırası, olumsuz yaşam deneyimleri (ölüm, boşanma, hastalık, iş kaybı vb.), yaş, etnik kimlik, manevi yönelim, dış çevre tarafından kişi hakkında yapılan olumlu ve olumsuz değerlendirmeler vb. olarak sıralanmıştır (Yavuzer, 2005).

2.6.2. Zihinsel Engelli Çocuğa Sahip Anne ve Babaların Benlik Saygısı

Zihinsel engelli bir çocuğa sahip olmanın, ebeveynlerin sosyalleşme süreçlerindeki aktiviteler konusunda, çocuklarının davranış problemlerinden ötürü toplumdan çekilmeler yaşadıkları, sosyalleşme sürecinde problemler ve zorluklar yaşadıklarını ifade etmişlerdir (Bıçak, 2009). Zihinsel engelli çocuğu olan anne babalar bu durumu yakın çevrelerine anlatırken de zorluk yaşamaktadırlar ve bunun

sebebi yakın çevrenin yetersizliği olan tanı hakkında tam bilgiye sahip olmaması ve ailelerin bu durumu anlatırken zorlanmalarından kaynaklanmakta ve bu durum, anne babaları yalnızlığa ve kendilerini var olan sosyal hayattan uzaklaştırmalarına sebep olmaktadır (Woodgate, Ateah ve Secco, 2008). Zihinsel engelli çocuğa sahip anne babalar, çocuklarının tanısı konulduktan sonra anlamakta ve anlam vermekte zorlandıkları bazı davranışlar ile karşı karşıya kalabilirler ve kendilerini duygusal boşlukta hissedebilirler (Darıca, Abidoğlu ve Gümüşçü, 2000). Buna ek olarak ebeveynler kendi çocuklarına konulan yetersizlik teşhisi sonrasında hissettikleri olumsuz duygu ve düşünceler ile düşük benlik saygısına sahip olabilirler (Turnbull ve Turnbull, 1995).

Engelli bireyin aileye katılımı ile birlikte her ailenin tepkisi yas dönemi, kabullenme süreci birbirinden farklıdır şöyle ki; bazı aileler çeşitli kaynakları kullanarak daha yakın bir ilişki kurar ve engelli üyeyle başarılı bir şekilde ilgilenirken, diğer aileler üyeler arasında daha fazla gerilim, çatışma ve hüsran yaşar (Kim, 2017). Çatışmalar yaşayan aileler aynı zamanda içsel olarak üzüntü, çaresizlik, öfke ve düşük benlik saygısı yaşarlar ve dışarıda fiziksel yük, iş ve bakım nedeniyle zaman eksikliği ve mali zorluklar yaşarlar (Lim ve Lee 2006). Bu duygu ve duygular çözümlenmeden bırakılırsa, aile içi gerilimler ve çatışmalar kronikleşir ve aşırı boyutlara ulaşır, bu da zaman zaman ailenin dağılmasına yol açar (S.K Oh. 2002). Engelli bir ferdi olan ailelerin çoğunluğu farklı derecelerde depresyon belirtileri göstermektedir. Çünkü bakım verme sorumlulukları ile gerçek kapasite arasındaki dengesizlikler aile içi gerilimler ve sebebiyet vermektedir (McCubbin, 1998).

Sola-Carmona, Lorenz vd. (2016)' nin yapmış oldukları çalışma, benlik saygısı kapsamında ebeveynlerin engelli bir çocuğa sahip olmanın, iş olanaklarını nasıl etkilediği konusunu araştırmışlar ve alınan sonuca göre, engelli bir çocuğa sahip olan ebeveynlerin normal gelişim gösteren çocuğa sahip olanlara göre daha düşük benlik saygısına sahip oldukları saptanmıştır. Normal gelişim gösteren çocuklara nazaran kendi çocuklarının yetersizliğinin olması, anne babaların yakın çevreleri ile olan ilişkilerini de olumsuz etkilemektedir (Kahriman ve Bayat, 2008).

Şıkşık (2016)' ın yapmış olduğu çalışmaya göre, otizmli bir çocuğa sahip ebeveynlerin benlik saygısı düzeyleri, otizmin getirmiş olduğu sorunları çözme konusunda önemli bir etken olarak düşünülmektedir. Terras, Thompson ve Minnis (2009)' in yaptıkları çalışmaya hem çocuklar hem de ebeveynler katılmış olup elde edilen sonucuna göre de disleksi tanısı olan bireylerin, okuma güçlüğü olmayanlara oranla daha düşük benlik saygısına sahip olduklarını aynı zamanda daha fazla duygusal ve davranışsal zorlukların sergilendiği tutumuna ulaşmışlardır. Genel olarak özel gereksinim gerektiren çocuğa sahip olmak ebeveynlerin benlik saygılarını ciddi derecede etkilemektedir. Uzunoğlu (2019)' nun yapmış olduğu çalışma sonucuna göre de özel gereksinimli çocuğa sahip annelerin, normal gelişim gösteren çocuğa sahip annelere göre benlik saygısı düzeylerini düşük bulmuştur.

3. İLGİLİ YAYIN VE ARAŞTIRMALAR

Bu bölümde ailenin yaşam doyumu, yaşam kalitesi ve benlik saygısı ile ilgili ulusal ve uluslararası alanda yapılan araştırmalara ilişkin kavramsal bir çerçeve sunulacaktır.

3.1. Yaşam Doyumu İle İlgili Ulusal Alanda Yapılan Araştırmalar

Akandere, Acar ve Baştuğ (2009), çalışmasında zihinsel ve fiziksel engelli çocuğu olan ebeveynlerin yaşam doyumu ve umutsuzluk düzeyleri; katılımcıların umutsuzluk ve yaşam doyumu düzeyleri çocuğun cinsiyeti, yaşı, özür grubu, özel eğitim desteği aldıkları süre, ailenin maddi gelir durumu ve eğitim durumu gibi demografik değişkenler açısından incelemiştir. Araştırma verileri Aile Stresini Değerlendirme Ölçeği, Aile Destek Ölçeği(ADÖ) ve Yaşam Doyumu Ölçeği aracılığı ile toplamıştır. Zihinsel engelli ve işitme engelli çocuğa sahip ebeveynler karşılaştırmış, çalışmada zihinsel engelli çocuğu olan ailelerin çocuklarını daha yetersiz algıladıkları, daha fazla eğitim desteği aldıkları ve yaşam doyumu düzeylerinin daha yüksek olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Deniz, Dilmaç ve Arıcak (2009)' ın yaptığı çalışmada Beck Umutsuzluk Ölçeği, Yaşam Doyum Ölçeği ve Demografik Bilgi Formu aracılığıyla veriler toplanmamıştır. Zihinsel, fiziksel, zihinsel-fiziksel engelli çocuğu olan anne babalar vd. aile bireylerinin yaşam doyum düzeyleri ile sosyodemografik bilgiler arasında anlamlı bir ilişki tespit etmiş olup bu bulgudan hareketle çocuğun sahip olduğu engel durumunun ebeveynlerin umutsuzluk ve yaşam doyumu üzerinde etkili olduğunu söylemektedir.

Sarıkaya (2011), Zihinsel Engelli Çocuğu Olan Ebeveynlerin Stresle Başa Çıkma Düzeylerinin ve Yaşam Doyumlarının incelediği çalışmasında, annelerin ve

babaların yaşam doyumları ile eğitim düzeyleri arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğunu ancak, annelerin yaşam doyumlarıyla çocuğun tanısı arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Bilge, Buruntekin ve Demiral (2014), engelli yakınlarına verilen "stresle baş etme ve yaşam doyumunu arttırma" eğitiminin etkinliğini belirlemek için yarı deneysel tipte planlanmış bir eğitim müdahalesi araştırmasında, engelli yakınlarının eğitim sonrası stres düzeylerinin düştüğü ve yaşam doyumlarının da arttığı saptanmıştır. Araştırmada katılımcıların eğitim öncesi ve eğitim sonrası stres puanları ile yaşam doyumları arasında pozitif yönde bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Engellilik hem engelliyi hem de yakınını ruhsal açıdan etkileyen bir durum olduğu ve stres ile baş etme ve yaşam doyumunu arttırma eğitiminin engelli yakınları için etkili olduğu ve farklı gruplarda uygulanması gerektiği sonucuna ulaşmıştır.

Ende-İnce ve Güdücü-Tüfekci (2015), tarafından yürütülen bir çalışmada ise engelli çocuğu olan 123 ebeveynin evlilik uyumu yaşam doyumu puanları arasındaki ilişki incelenmiştir. Elde edilen veriler engelli çocuğu olan ebeveynlerin evlilik uyum düzeylerinin düşük olduğunu ve düşük yaşam doyumu düzeylerine sahip olduklarını göstermekle beraber elde edilen bir diğer veri ise katılımcıların evlilik uyumu ve yaşam doyum düzeyleri arasında pozitif yönde anlamlı ilişki olduğudur. Engelli çocuğu olan ailelerin yaşam doyumlarının incelendiği araştırmaların bir kısmı, ebeveynlerin yaşam doyumu düzeylerini belirlemeyi amaçlamaktadır.

Sertel, Tarsuslu, Yümin ve Bayraktaroglu (2016), engelli çocuğa sahip annelerde vücut algısı, depresyon düzeyi ve yaşam memnuniyeti arasındaki ilişkiyi değerlendirmek amacıyla planlanmıştır. . Bireylerin demografik bilgileri alındıktan sonra, depresyon düzeyini belirlemek için Beck Depresyon Skalası, Vücut Algısını belirlemek için Vücut Algısı Ölçeği ve Yaşam Memnuniyeti için ise Yaşam Doyumu Ölçeği kullanılmıştır. Çalışmanın sonunda, engelli çocuk annelerinin yaşam memnuniyetleri ile depresyon düzeyi arasında ilişkinin olduğu, fakat yaşam

memnuniyeti ile vücut algısı arasında ilişkinin olmadığı tespit edilmiştir. Engelli çocuk annelerinde yaşanabilecek olumsuzluklar annede beden algısında bozulma ve yaşam kalitesinde azalmaya da neden olabildiği yönünde sonuca ulaşmıştır.

Koçan, Softa ve Öztürk (2016), zihinsel engelli bir çocukla yaşamak anne ve babayı sosyal, psikolojik ve ekonomik açılardan etkileyebilen bir durumdur. Bu araştırmanın amacı zihinsel engelli çocuğu olan ailelerin aile yükü ile yaşam doyumu arasındaki ilişkiyi incelemektir. Araştırmadan elde edilen sonuçlara göre; ebeveynlerin aile yükü ile yaşam doyumu arasında anlamlı, pozitif düzeyde, düşük bir ilişki bulunmuştur. Aile yükü artıkça yaşam doyumu azalmakta olduğu görüşündedir.

Değirmenci ve Mağden (2017), hafif düzeyde zihinsel engelli ergenlerde yaşam doyumu ve okula bağlanma arasındaki ilişkinin incelendiği araştırmada, okula bağlanmanın cinsiyet ile anlamlı bir farklılık gösterdiği, öğretmene bağlanma ile benlik, okul ve arkadaş doyumu arasında anlamlı bir ilişki olduğu, öğretmene bağlanma ile çevre ve aile doyumu arasında anlamlı bir ilişki olmadığını saptamıştır.

Avşaroğlu ve Okutan (2018), zihin engelli çocuğu olan anne babaların yaşam doyumları, iyimserlik ve psikolojik belirti düzeyleri incelenmiş, iyimserlik ve psikolojik belirtilerinin, yaşam doyumunu yordayıp yordamadığı incelenmiştir. Yapılan çalışmanın sonunda iyimserlik ölçeğinin yaşam doyumunu anlamlı düzeyde açıkladığını iyimserlik ile yaşam doyumu pozitif yönde ve anlamlı bir ilişkiye sahip olduğu yönünde sonuçlara ulaşmıştır.

Toprak (2018), çalışmasında üstün yetenekli çocuğa sahip aileler zihinsel engelli çocuğa sahip ailelere göre daha yüksek yaşam doyumuna sahip olduğu yönünde bir sonuca ulaşmıştır.

Aktan, Orakçı ve Durnalı (2020), engelli çocuğu olan ebeveynlerde tükenmişlik, yaşam doyumu ve yaşam kalitesi arasındaki ilişkiyi ve yaşam doyumu ile yaşam kalitesi arasındaki ilişkide tükenmişliğin aracı rolünü incelemektir. Tükenmişlik, yaşam doyumu ve yaşam kalitesi ile negatif, yaşam kalitesi ise yaşam doyumu ile pozitif ilişkili bulunmuştur. Yaşam kalitesi tükenmişliği negatif, tükenmişlik ise yaşam doyumunu negatif olarak yordamaktadır. Ancak yaşam kalitesi, yaşam doyumunu yordamamaktadır.

Başkale, Çetinkaya vd., (2019), Epilepsili Çocukların Annelerinin Yaşam Doyumu ve Başa Çıkma Tutumları üzerine yaptığı çalışmada, annelerin Yaşam Doyum Puan Ortalaması ile Başa Çıkma Tutumlarını Ölçeği alt ölçek puan ortalamaları arasında anlamlı bir ilişki olmadığı yönünde sonuca ulaşılmıştır.

Alıcı (2021), serbest zaman etkinliği olarak "yürüyüş" yapan OSB' li çocuğu sahip yetişkinlerin serbest zaman OSB' li çocuğu sahip yetişkinlerin serbest zaman doyum ile yaşam doyum düzeylerinin belirlemek ve arasındaki ilişkileri tespit etmeyi amaçlamıştır. Sonuç olarak; katılımcıların çeşitli demografik özelliklerine göre serbest zaman doyum düzeylerinin değiştiği ve serbest zaman doyum düzeyi arttıkça yaşam doyum seviyesi de arttığı tespit edilmiştir.

Yelseli ve Şener (2021), zihinsel engelli birey annelerinin ve normal gelişim gösteren birey annelerinin yaşam doyumları ile umutsuzluk düzeyleri arasındaki ilişki incelenmiş ve araştırma sonucunda, zihinsel engelli birey annelerinin umutsuzluk düzeyinin normal gelişim gösteren birey annelerine göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Normal gelişim gösteren birey annelerinin yaşam doyumlarının zihinsel engelli birey annelerine göre daha yüksek olduğu saptanmıştır.

Yavuz ve Gümüşkaya (2021), otizm spektrum bozukluğu ve zihinsel yetersizliği olan bireylerin ebeveynlerinin yaşam doyumu ve aile yılmazlık

düzeylerinin incelendiği çalışmasında, annelerin yaşam doyum düzeylerinin babaların yaşam doyumu düzeylerinden anlamlı derecede yüksek olduğu gözlenmiştir.

Yavuz ve Şafak (2021), Otizm Spektrum Bozukluğu Zihin ve Çoklu Yetersizliği Olan Çocukların Ebeveynlerinin Yaşam Doyum Düzeylerini incelemiş, araştırma sonuçlarına göre ebeveynlerin yaşam doyum düzeyleri ortalama düzeyde, cinsiyet, yaş, çocuklarının yetersizlik türü ve cinsiyeti açısından anlamlı farklılık gözlenmemiştir. Eğitim düzeyi değişkeni açısından anlamlı farklılık olduğu yönünde sonuçlara ulaşmıştır.

Bucuka (2022), Engelli Çocuk Annelerinin Sosyal Destek, Yaşam Doyumu ve Dini Başa Çıkma Durumlarını incelediği çalışmasında, engelli çocuk annelerinin çok boyutlu algıladıkları sosyal destek düzeyleri, dini başa çıkma durumları ve yaşam doyum düzeyleri arasındaki ilişkinin tespit etmeyi amaçlamıştır. Çalışmanın sonucunda sosyal destek, yaşam doyumu ve pozitif dini başa çıkma arasında pozitif yönde ilişki olduğu yönünde sonuca ulaşmıştır.

3.2. Yaşam Doyumu ile İlgili Uluslararası Alanda Yapılan Araştırmalar

Sampson (1978), engelli üyeleri olan ve olmayan hanelerin barınma memnuniyeti, ankete dayalı olarak araştırılmıştır. Engelli üyesi olan ailelerin konut değişikliği isteme olasılığı daha yüksek, ancak engelli üyesi olan ve olmayan haneler arasında konut memnuniyetinde anlamlı bir fark olmadığı sonucuna ulaşmış, engelli üyeleri olan ailelerinin yaşam doyumu daha düşük olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Kinney ve Coyle (1992)' ın yapmış olduğu araştırmada, fiziksel engeli olan 790 yetişkin ile görüşme yapılmakla birlikte veriler, Epidemiyolojik Araştırmalar Merkezi Depresyon Ölçeği, Rosenberg' in Benlik Saygısı Ölçeği ve Yaşam 3 Ölçeği kullanılarak toplamıştır. Elde edilen bulgulara göre boş zaman doyumunun yaşam doyumunun en önemli yordayıcısı (belirleyicisi) olduğu saptamıştır. Yapılan araştırmada elde edilen bir diğer önemli bulgu da boş zaman memnuniyetinin fiziksel engelli bireyler arasında yaşam memnuniyetini artırmada oynadığı roldür.

Bastiaansen, Koot, Ferdinand ve Verhulst (2004), çocukların sahip oldukları psikiyatrik bozukluklar ve yaşam doyumu düzeylerinin incelendiği bir çalışmada 6-18 yaş arasındaki 310 çocuk ve ailesi katılımcı olarak seçmiştir. Yaygın gelişimsel bozukluk, dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu (DEHB), yıkıcı davranım bozukluğu, mizaç bozukluğu ve diğer tanılanmamış bozukluklar olmak üzere 6 farklı psikiyatrik kategori oluşturulmuş, çalışmadan elde edilen bulgulara göre yaşam doyumu düzeyi en düşük olan tanı grubu yaygın gelişimsel bozukluğu olan gruptur. Bununla birlikte dikkat eksikliği ve yıkıcı davranım bozukluğu olan çocukların da önemli düzeyde duygusal işlev problemleri yaşadıkları görülmüştür.

Wang ve arkadaşlarının (2004), yürüttüğü araştırmada gelişimsel yetersizliği olan çocuğa sahip ailelerin yaşam doyum düzeyleri, çocuğun engel düzeyi ve aile geliri açısından 364 ebeveyn katılımı ile ele almıştır. Elde edilen bulgulara göre çocuğun sahip olduğu engel düzeyi ailenin yaşam doyumu üzerinde etkili olan bir değişkendir. Ailenin gelir düzeyi ise annelerin yaşam doyumunu etkileyen bir değişken olarak tespit edilmiştir.

Strachan (2005)' ın yürüttüğü çalışmada engelli çocuğu olan babaların yaşam doyumları, stresle baş etme durumları ve stresin yarattığı etkiler incelenmiştir. Yaşları 5-12 arasında değişen engelli çocuğu olan 127 baba ile çocuğu engelli olmayan 85 baba, çalışmanın örneklemini oluşturmaktadır. Araştırma bulgularına göre engelli çocuğu olan babalar, diğer gruba kıyasla günlük yaşam stresi ile daha

fazla mücadele etmek zorundadır. Aynı zamanda sağlık durumları genel olarak daha kötü ve yaşam doyumları düşüktür.

Allik, Larsson ve Smedje (2006), annelerin yaşam doyumu düzeylerini en fazla olumsuz etkilemekte olan davranış problemi ise çocukların hiperaktivitesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Brown ve arkadaşlarının (2006), yürüttükleri çalışmada yaşları 3 ile 13 arasında değişen otizm spektrum bozukluğu ve down sendromu tanısı almış çocuğa sahip 69 ebeveyn incelenmiştir. Bu ebeveynlerin yaşam doyum düzeyleri normal gelişim gösteren çocuğu olan aileler ile kıyaslanmaya çalışılmış ve her iki gruptaki ailelerin benzer standartlara sahip olmasına önem gösterilmiştir. Elde edilen verilere göre gelişimsel yetersizliği olan çocuğa sahip ailelerin yaşam doyumu düzeyleri normal gelişim gösteren çocuğa sahip ailelerin yaşam doyumu düzeylerine kıyasla anlamlı düzeyde düşüktür.

Olsson ve Hwang (2008)' ın yürüttükleri çalışmada zihinsel yetersizliği olan çocukların ebeveynlerin yaşam doyumu düzeyleri normal gelişim gösteren çocuğu olan ebeveynlerin yaşam doyumu düzeyleri ile kıyaslanmıştır. Elde edilen bulgulara göre de deney grubunun yaşam doyumu düzeyleri kontrol grubuna göre anlamlı düzeyde düşüktür. Ailelerin yaşam doyum düzeylerini en güçlü biçimde belirleyen değişkenler ise sağlık durumu ve gelir düzeyidir.

Cagran, Schmidt ve Brown (2011), Slovenya' da yürütülen bir araştırmada zihinsel yetersizlik ve yetersizliği bulunan çocuğu olan ailelerin yaşam doyumu düzeyleri ele alınmıştır. Araştırmaya katılan ailelerin çocuklarının eğitim düzeyleri ilkokul ve ortaokuldur. 20 aile ile yürütülen çalışmanın verileri "Aile Yaşam Doyum Ölçeği" (FQOLS; Brown, 2006), aracılığıyla toplanmıştır. Elde edilen verilere göre

yetersizliğe sahip çocuğu olan ailelerin yaşam doyumu düzeyleri toplumun geneline kıyasla daha düşüktür. Ebeveynlerin en az doyum alanı olarak belirledikleri değişken ise ekonomik doyum olmuştur.

Darling, Senatore ve Strachan (2012), çalışmada gelişimsel yetersizliği olan çocukların babalarının stres ve yaşam doyumu düzeyleri, normal gelişim gösteren çocukların babaları ile kıyaslanmaya çalışılmıştır. Elde edilen veriler doğrultusunda gelişimsel yetersizliği olan çocukların babalarının, günlük yaşam zorluklarını ve ailevi zorlukları diğer babalara kıyasla daha fazla yaşadıkları sonucuna varılmıştır. Yine gelişimsel yetersizliğe sahip çocuğu olan babaların stres düzeyleri diğer gruba göre daha yüksek ve yaşam doyumu düzeyleri daha düşüktür.

Pagán (2015), tatil gezilerinin engeli olan ve olmayan bireylerin bildirdiği yaşam doyumu düzeylerine katkısını incelememiş, sonuçta, tatil gezilerine katılan engellilerin, engelli olmayanlara göre sağlık, iş ve ev işlerinden daha yüksek düzeyde yaşam doyumu elde ettiği sonucuna ulaşmıştır.

Bränholm ve Degerman (2016), Down Sendromlu bir çocuğa ebeveynlik yapmanın yaşam doyumu ve iş dışı faaliyetler üzerindeki etkisini yaptığı araştırmada, partnerlik ilişkilerinden, cinsel yaşamdan ve aile yaşamından memnun ya da çok memnun olduğu yönünde sonuca ulaşmıştır.

Addabbo ve Sciulli (2016), İtalya' da engelli bireylerin yaşam doyumunu incelemiş ve sonuçta, günlük aktivitelerdeki desteğin ekonomik koşullardan ve boş zamanlardan memnuniyeti artırabilmesi, özellikle hareket özgürlüğü gerektiren alanlarda parasal olmayan desteğin yaşam doyumunu artırmada etkili olacağını ayrıca cinsiyet faktörünün engelli bireylerde önemli bir etken olduğu sonucuna ulaşmıştır.

3.3. Yaşam Kalitesi İle İlgili Ulusal Alanda Yapılan Araştırmalar

Özyurt (2011), hafif zihinsel engelli çocuğu olan annelerin algıladığı aile işlevi ve yaşam kalitesi bazı sosyodemografik değişkenler açısından ele alınmıştır. Katılımcılara aile değerlendirme ölçeği, aile yaşam kalitesi ölçeği ve sosyo-demografik bilgi formu uygulanmıştır. Elde edilen verilere göre hafif zihinsel engelli çocuğa sahip annelerin algıladıkları aile işlevi kontrol grubuna kıyasla anlamlı düzeyde düşüktür.

Ekim ve Ocakçı (2012)' nın gerçekleştirdiği çalışmada işitme engeli olan çocukların yaşam kaliteleri değerlendirilmeye ve sağlıklı çocuklarla kıyaslanmaya çalışılmıştır. 8-12 yaş arası işitme engeli olan 68 ve sağlıklı olan 68 çocuk araştırmaya katılmıştır. Toplamda 136 çocuk ile yürütülen incelemede ileri derecede işitme engeli olan çocuğun yaşam kalitesini anlamlı ölçüde etkilediği saptanmakla beraber araştırmacılara göre işitme engeli olan çocukların hayatlarının her alanında destek sağlanması, okul ve aile iş birliğine daha fazla önem verilmesi gibi etkenler yaşam kalitesini arttıracak adımlar arasındadır.

Meral ve Cavkaytar (2013), tarafından yürütülen çalışmada otizmli çocuğu olan ailelerin yaşam kalitesi algıları ele alınmıştır. Ülkemizde yürütülen çalışmada otizmli çocuğu olan örneklem ailelerin aile yaşam kalitesi algılarının ortalamanın üzerinde olduğu bildirilmiştir. Ailelerin yaşam kalitesi algılarının en yüksek olduğu boyut aile etkileşimi iken en düşük olduğu boyut ise duygusal yeterliktir. Ailenin gelir düzeyi, annenin çalışma durumu ve yaşanılan yere ait özellikler ailenin yaşam kalitesini algısını yordamada (belirlemede) daha zayıf olan değişkenler olarak karşımıza çıkarken; otizmli çocuğun annesinin yaşı, çocuğun cinsiyeti ve yaşı ailenin yaşam kalitesini yordamada zayıf olan değişkenlerden diğerleridir. Elde edilen veriler en iyi yordayıcı değişkenin ailenin sosyal desteği olduğunu göstermekte ve bu

bulgular gelişimsel yetersizliği olan çocuğu olan ailelere sosyal destek sağlanmasının ne denli önemli olduğunu kanıtlar niteliktedir.

Doğduay (2013), engelli bireye sahip ebeveynlerin Sporun Yaşam Kalitesi üzerine etkisini incelemiş, engelli çocuğa sahip spor yapan ebeveynlerin yaşam kalitesinin, engelli çocuğa sahip spor yapmayan ebeveynlerden yüksek olduğu ve spor yapmanın engelli bireye sahip ebeveynlerin yaşam kalitesini yükselttiği sonucuna ulaşmıştır.

Özge, Vergili ve arkadaşlarının (2015), yürüttüğü çalışmada engeli olan çocuğun bağımsızlık seviyesinin çocuğa bakım veren kişiler üzerinde, sağlıkla ilgili yaşam kalitesi açısından incelenmeye çalışılmıştır. Engelli çocuğu olan 30 anne ile gerçekleştirilen çalışmada, çocukların bağımsızlık düzeyleri ile çocuğa bakım veren kişilerin sağlığa ilişkin yaşam kaliteleri arasında ilişki olduğu saptanmıştır. Engelli çocukların zihinsel fonksiyonlarındaki artış bakım verenlerin daha az sağlık problemi belirtisi göstermesini sağlamakla birlikte verilen bakımın zorluğunun yarattığı stresin bu duruma neden olduğu düşünülmektedir.

Canarslan ve Ahmetoğlu (2015), engelli çocuğu olan ailelerin yaşam kalitesini incelemiş, anne baba olma durumu, ailenin ekonomik düzeyi, ailede kendilerine destek olan kişi (ler) olup olmaması ve ailenin engelli çocuğundan dolayı bakım ücreti/aylık alıp almaması engelli bireye sahip ailelerin yaşam kalitesinde anlamlı farklılık oluşturduğu sonucuna ulaşmıştır.

Toprak (2018), "Zihinsel Engelli ve Üstün Yetenekli Çocuğa Sahip Ailelerin Yaşam Doyumları, Yaşam Kaliteleri ve Sosyal Destek Algılarının Karşılaştırılması" çalışmada zihinsel engelli çocuk sahip ailelerin ise gelirleri ile "yaşam kalitesi" ve "yaşam doyumu", "algılanan sosyal destek düzeyi" ve

“algılanan sosyal destekten memnuniyet düzeyi” arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki olmadığı sonucuna ulaşmıştır.

Kurban, Tetikçok vd. (2022), Engelli Çocuğa Sahip Ebeveynlerin Yaşam Kaliteleri ve Etkiyen Faktörleri incelemiş, Tokat ilinde yaşayan 6-14 yaş aralığındaki 134 engelli çocuğun ebeveynleri ile aynı yaş grubundaki 136 sağlıklı çocuğun ebeveynleri, bu kesitsel ve tanımlayıcı tipteki çalışmanın evrenini oluşturdu. Sosyo-Demografik Veri Formu ve WHOQOL-BREF olmak üzere iki kısımdan oluşan anket formu araştırmacılar tarafından katılımcılara yüz-yüze uygulanmıştır. Engelli çocuğa sahip ebeveynlerin, sağlıklı çocuğa sahip anne ve babalara göre bedensel, ruhsal, sosyal ve çevresel alanlarda yaşam kalitelerinin anlamlı derecede düşük olduğu saptamıştır.

3.4. Yaşam Kalitesi ile İlgili Uluslararası Alanda Yapılan Araştırmalar

Yaşam kalitesi üzerine odaklanan alan yazın henüz başlangıç döneminde olsa da engelli çocuğu olan ailelerin yaşamı ile ilgili çoğunlukla uluslararası çalışmalar dikkat çekmektedir.

Gray (1980), otizm spektrum bozukluğu tanısına sahip olan ve olmayan ailelerin yaşam kalitelerine yönelik bir incelemede bulunmuştur. Çalışmanın amacı, otizm spektrum bozukluğu olan çocuğa sahip ailelerin yaşam kalitelerini incelemek, ailenin yaşadığı zorlukları keşfetmek, anne ve babalar arasındaki değerlendirme farklılıklarını ortaya koymaktır. Yazılı anket uygulaması ile gerçekleşen çalışmada otizmli çocuğu olan 22 aile ve çocuğu otizmli olmayan 237 aile incelenmiştir. Yapılan incelemede çocuğu otizmli olmayan ailelerin yaşam kaliteleri diğer gruba

göre daha yüksek gözlenmektedir. Bir diğer önemli bulgu da otizmli çocuğu olan babaların annelere oranla daha fazla kaçınma davranışı sergilediği durumudur. Çocuğu otizmli olan anneler, babalara kıyasla daha fazla yaşama bağlılık belirtileri göstermektedir. Çalışan annelerin yaşam değerlendirmeleri, çalışmayan annelere kıyasla daha olumludur.

Crowley ve Kazdin (1998), tarafından yürütülen araştırma, duygu ve davranış bozukluğu sergileyen çocuğu olan 201 aile ile gerçekleştirilmiştir. Bu araştırmada sosyo-ekonomik perspektiften dezavantajlı olma, aile stresi ve psikolojik problemler, kişiler arası zayıf etkileşim ve sınırlı sosyal desteğin aile yaşam kalitesini olumsuz etkilediği belirlenmiştir. Aileler tarafından deneyimlenen stres ve ailelerin, çevresel faktörlerin kaynaklık ettiği bu stresle başa çıkabilme yeterlikleri, aile yaşam kalitesini etkilemektedir. Araştırmalar, genel olarak gelişimsel yetersizliği olan çocuğu bulunan ailelerin, normal gelişim gösteren çocuğa sahip ailelere oranla daha fazla stres ve depresyon yaşadıklarını ortaya koymaktadır.

Tien (2003)' nin yürüttüğü çalışmada gelişimsel yetersizliği olan çocuğu bulunan 1222 aile ile inceleme yapılmıştır. Araştırmanın amacı, çocuğun ve ailenin yaşam kalitesi algısını belirlemektir. Buna göre elde edilen veriler, ailenin aylık gelirinin, yaşam kalitesinin en önemli belirleyicilerinden biri olduğunu göstermektedir. Katılımcılar arasında en yüksek yaşam kalitesine sahip aileler, yetersizliğin hafif ve gelir düzeyinin yüksek olduğu ailelerdir. Çocuğun yaşam kalitesine yönelik yapılan analizde çocuğun ve ailenin yaşam kalitesi algılarının paralel olduğu görülmüştür.

Wang ve arkadaşları (2004), tarafından yetersizlikten etkilenme dereceleri birbirinden farklı olup, erken çocukluk döneminde yer alan çocuklara sahip olan 130 baba ve 234 anne ile yapılan çalışmada çocukların yetersizlikten etkilenme

derecelerinde, ebeveynlerin aile yaşam kalitesi algılarının önemli olduğu saptanmıştır. Ekonomik gelirin sadece annelerin aile yaşam kalitesi algısının önemli belirleyicisi olduğu gözlenmiştir.

Wang (2004)' in yürüttüğü çalışmada anne ve babaların yaşam kalitesine yönelik algı farklarının, erken müdahale kapsamında değerlendirilmesi amaçlanmış ve ailenin gelir düzeyinin yetersizlik seviyesine etkileri incelenmiştir. 107 ebeveynle yürütülen çalışmada anne babaların yaşam kalitelerine yönelik algılarının farklılaşmadığı görülmüştür. Çalışmanın diğer aşamasında ise erken müdahale eğitim programlarına devam eden çocuğu olan ebeveynlerle yürütülmüştür. 130 baba ve 262 annenin katıldığı çalışmada ailenin maddi gelirinin yaşam kalitesine etki eden bir değişken olmadığı görülmüştür ancak ailenin gelir seviyesinin yetersizlik seviyesi üzerinde önemli bir gösterge olduğu bildirilmiştir. İkinci aşama verileri de benzer şekilde aile yaşam kalitesi değerlendirmesinde anne ve babalar arasında anlamlı fark olmadığını göstermektedir.

Tang ve arkadaşlarının (2005), gerçekleştirdiği çalışmada gelişimsel gecikmesi olan çocuğu olan Tayvanlı aileler incelenmiştir. Araştırmanın amacı ailelerin yaşam kalitesi algılarını belirlemek ve diğer ülkelerin bulguları ile kıyaslamaktır. Uluslararası Aile Yaşam Kalitesi Ölçeği ile toplanan veriler doğrultusunda ailelerin yetersizlikle ilgili hizmetler, kültürel inançlar ve diğerlerinden alınan destek alt boyutlarında aldıkları puanlar diğer ülkelere kıyasla daha yüksektir (Kanada, Kore ve Avustralya). Ölçeğin finansal yeterlik alt boyutuna gelindiğinde ise Tayvanlı aileler Koreli ailelere oranla daha düşük memnuniyete sahiptir.

Shun-Yao Ho (2005)' nın yürüttüğü çalışmada zihinsel yetersizliği ve otizm spektrum bozukluğu olan çocuklara sahip göçmen Çinli ailelerin aile yaşam kalitesi algıları ve kültürleşmeleri incelenmiştir. 30 ebeveynin katıldığı çalışmada ilgili veriler "Beach Center Aile Yaşam Kalitesi Ölçeği" aracılığıyla toplanmıştır.

Çalışmadan elde edilen bulgulara göre ailelerin kültürleşme seviyeleri ve yaşam kalitesi algıları arasında anlamlı bir ilişki yoktur. Ailenin gelir seviyesi, yetersizlikten etkilenme derecesi ve çocukta var olan problem davranışların aile yaşam kalitesine anlamlı düzeyde etki etmediği görülmüştür. Çalışmada elde edilen bir başka önemli bulgu da çocuklarının yetersizliğine dair uzman desteği alan ailelerin yaşam kalitesi algısının almayanlara kıyasla daha yüksek olmasıdır. Genel olarak ailelerin yaşam kalitesi algılarının ortalamanın üzerinde olduğu görülmüş ve ailelerin yaşam kalitesi algısı alt boyutlarında en yüksek puanlar fiziksel-materyal yeterliliğe, en düşük puanlar ise duygusal yeterlik alt boyutuna verilmiştir.

Aznar ve Castanon (2005), tarafından 180 Latin Amerikalı aile ile yapılmış olan araştırmaya dayalı olarak geliştirilmiş olan birey/aile yaşam kalitesi topolojik modeline göre birey ya da ailenin ekonomik koşullarının güçlendirilmesi, temel ihtiyaçlarının sağlanması konusunda, bireyin ya da ailenin yaşam kalitesini etkilemediği gözlenmiştir.

Brown ve arkadaşlarının (2006), gerçekleştirdiği çalışmada, gelişimsel yetersizliği olan çocuğu bulunan ailelerin yaşam kalitesi algılarının belirlenmesi amaçlanmıştır. Çalışmaya katılan bireylerin, çocuğa birincil derecede bakım veren kişi olmalarına özen gösterilmiştir. Araştırmaya katılan ailelerin çocuklarının 33’ ü down sendromu, 18’ i otizm spektrum bozukluğu yaşamaktadır. 18 ailenin çocukları ise normal gelişim göstermektedir. Araştırmada çalışmacıların geliştirdiği aile yaşam kalitesi ölçeği ile veriler toplanmıştır. Elde edilen verilere göre çocuğu down sendromu olan aileler, ölçeğe ait dokuz alt boyutun dördünde %50’ nin altında memnuniyet; çocuğu otizm spektrum bozukluk tanısı almış aileler ise 6 alt boyutta %50’ in altında memnuniyet, kontrol grubunda yer alan aileler ise sadece 1 alt boyutta memnuniyetsizlik bildirmişlerdir. Her iki yetersizlik grubunda olan aileler de maddi destek ve sivil katılım alanlarında memnuniyetsiz olduklarını ifade etmişlerdir. Kariyer planlama, boş zaman değerlendirme ve yaşamdan keyif alma

alanlarında otizm spektrum bozukluğu tanılı çocuğu olan aileler daha yüksek memnuniyet bildirmişlerdir.

Cantrell (2007)' in gelişimsel yetersizliği olan çocuğa sahip annelerle yürüttüğü çalışmada, katılımcıların aile yaşam kalitesi belirteçlerinin ortaya konulması amaçlanmıştır. Elde edilen sonuçlara göre ailenin aylık geliri, yaşam kalitesini belirleyen önemli değişkenlerden biridir. Sosyal destek değişkeni ise annelerin yaşam kalitesi algısında önemli bir yordayıcı olarak görülmektedir. Buna göre anneler için algılanan sosyal destek arttıkça yaşam kalitesi algısı da artmaktadır.

Jokinen (2008)' nin gerçekleştirdiği araştırmada, yaşlı ebeveyn ve yaşlı gelişimsel yetersizliği olan çocuk aileleri incelenmiştir. Bu durumun ailelerin yaşam kalitesi algılarına etkilerini belirlemek adına 44 aile üyesi ile görüşme sağlanmıştır. Görüşmelerin amacı, aile yaşam kalitesi yaklaşımının etkilerini incelemektir. Söz edilen yaklaşımın gelişimsel yetersizliği olan yaşlı kişilere sağlanan hizmet ve bu hizmetlerde çalışan kişilere yol göstereceği bildirilmiştir. Araştırmadan elde edilen nitel verilere göre ebeveynlerin, yetersizliği olan yetişkin evlatlarına zaman ayırdıkları, çevrelerinden finansal yardım gördükleri bildirilmiştir. Ailelere uygulanan aile yaşam kalitesi ölçeğinden elde edilen verilere göre, ebeveynlerin yaşam kalitesi algıları ortalamanın üzerindedir. Alt alanlar içinde en yüksek algı aile ilişkileri alanına aittir.

Davis ve Gavidia-Payne (2009)' nin yürüttüğü çalışmada yaşları 3-5 arasında değişiklik gösterebilen ve gelişimsel yetersizliği bulunan çocukları olan aileler incelenmiştir. Avustralyalı 64 aile ile yürütülen araştırmada algılanan sosyal desteğin, aile yaşam kalitesi üzerine etkileri incelenmiştir. Elde edilen veriler aile olarak uzman desteği alan katılımcıların yaşam kalitesi algılarının daha iyi olduğunu göstermektedir. Bununla beraber geniş aileye sahip olan ailelerin diğer kişilerden daha fazla destek alabildiği ve bu durumun yaşam kalitesini olumlu etkilediği de gözlenmiştir.

Brown ve arkadaşları (2010), tarafından yürütülen çalışmada Kanadalı 64 aile ile görüşme yapılmıştır. Zihinsel yetersiz çocuğu bulunan bu ailelerin aile yaşam kalitesi algıları incelenmiştir. Ailelerin en yüksek yaşam kalitesi algısı iş birliği ve değerler alt alanında; en düşük ise sosyal destek alt alanındadır. Örneklem grubun aile yaşam kalitesi algısı 19 ülke ortalamasına oranla ortalamanın üzerindedir. Bu durumun ülkenin sağladığı imkanlar ve ebeveynlerin eğitim desteği alma durumu ile ilişkili olduğu düşünülmektedir.

Balcells-Balcells, Gine, Guardia-Olmos ve Summers (2011)' ın yürüttüğü çalışmada 0-6 yaş aralığında gelişimsel yetersizliği olan çocuğu olan 202 aile incelenmiştir. İspanyol ailelerle yürütülen çalışmada "Beach Center Aile Yaşam Kalitesi Ölçeği'' kullanılmıştır. Ailelerin genel yaşam kalitesi puan ortalamaları 3,66 olarak bildirilmiştir. Alt başlıklar içerisinde en fazla algının aile etkileşimi alanında olup en az algının ise duygusal yeterlik olduğu saptanmıştır.

Cagran, Schmidt ve Brown (2011), gelişimsel yetersizliği çocuğu olan 20 Sloven aile ile uluslararası aile yaşam kalitesi projesi çerçevesine yürütülen araştırmada dokuz alt alandan oluşan Aile Yaşam Kalitesi Ölçeği (Brown, Brown vd., 2006), kullanılmıştır. Araştırmada memnuniyet boyutuna ilişkin yapılan değerlendirmede ailelerin en yüksek aile yaşam kalitesi algısının aile ilişkileri alt alanında olduğu, en düşük algının ise hizmetlerden sağlanan destek boş zaman ve eğlence ve finansal yeterlik alt alanlarında olduğu belirlenmiştir. Bütün boyutlarda en yüksek algının aile ilişkileri alt alanında, en düşük algının ise tek boyutta finansal yeterlik alt alanında olduğu gözlenmiş ve düşük algının olduğu başka bir alt alan ise hizmetlerden alınan destek alanında, ailelerin gelecekte var olan durumun düzelmeyeceğini düşündükleri saptanmıştır.

Hu, Wang ve Fei (2011), Çinli ailelerle yürütülen başka bir araştırmada zihinsel yetersizliği olan çocuğu olan 442 ebeveyn incelenmiştir. "Beach Center Aile Yaşam Kalitesi Ölçeği" nin kullanıldığı çalışmada ailelerin yaşam kalitesi algısı ve ölçeğin Çin örneklemine göre faktör yapısı incelenmiştir. Ölçeğe ait beş faktörlü yapı Çin örneklemi için de geçerli olarak gözlenmiştir. Çin' e ait yaşam koşullarının ailelerin yaşam kalitesi memnuniyet algısına etki ettiği, ailenin maddi geliri ve yetersizlik düzeyinin de önemli bir yordayıcı olduğu görülmüştür. Araştırmaya ait bir diğer önemli bulgu ise kentte yaşayan ailelerin yaşam kalitesi algılarının kırsalda yaşayan ailelere kıyasla daha yüksek olmuştur. Bu bulgular, ailelerin yaşadığı ortama ait koşulların, yaşam kalitesi algısı üzerinde etkili olduğunu göstermektedir.

Steel vd., (2011), aile yaşam kalitesi algısının Belçika ülkesi örnekleminde ele alındığı bir araştırmada, ailelerin aile yaşam kalitesinin genel olarak orta ve yüksek seviye arasında olduğu bulunmuştur, Belçika örnekleminin aile yaşam kalitesi genel memnuniyet algısının ortalamanın üzerinde olduğunu yönündedir. Araştırmada, diğer bireylerden alınan sosyal desteğe (akraba, arkadaş, komşu vs.) ilişkin memnuniyet algısının, diğer aile yaşam kalitesi alanlarına oranla daha düşük olduğu da saptanmıştır.

Svraka, Loga ve Brown (2011), tarafından yürütülen çalışmada Bosna Hersek' te yaşamakta olan ve zihinsel yetersizliği olan çocuğa sahip 35 aile ile görüşme yapılmıştır. Ailelerin yaşam kalitesi algılarını belirlemek için Brown ve diğerlerinin (2006), geliştirdiği aile yaşam kalitesi ölçeği kullanılmıştır. Finansal yeterlik ve diğerlerinden alınan destek alt alanlarında düşük memnuniyet bildirilmiştir. Genel olarak katılımcı grubun yaşam kalitesi algılarının, ortalamanın biraz üzerinde olduğu yönünde değerlendirilmiştir.

Clark ve arkadaşlarının (2012), yürüttüğü çalışmada gelişimsel yetersizliği olan çocuğu olan 52 aile ile görüşme yapılmıştır. Malezyalı ailelerle yürütülen çalışmada yaşam kalitesi ölçeği kısa versiyonu (Brown, Brown vd., 2006),

kullanılmış olup çeşitli sonuçlara varılmıştır. Çalışmada memnuniyet değerlendirmesinin dışında erişim, önem, fırsatlar, öncelikler ve sürdürülebilirlik gibi değerlendirmeler kapsamında yaşam kalitesi alt alanları içerisinde en düşük algının diğerlerinden alınan destek olduğu ve bu alt alanı düşük algıyı, finansal yeterlik alt alanının takip ettiği belirlenmiştir. En yüksek algının ise erişim değerlendirmesi dışında "aile ilişkileri" alt alanında olduğu gözlenmiştir. Elde edilen bulgulara göre Malezyalı ailelerin yaşam kalitesi algılarının, Tayvan, Kanada ve Güney Koreli ailelere kıyasla daha yüksek olduğunu göstermektedir.

3.5. Benlik Saygısı İle İlgili Ulusal Alanda Yapılan Araştırmalar

Özkan (1994), Benlik Saygısının temellerine yönelik bir araştırma, ailevi etkenler çerçevesinde incelenmiştir. Yaşları 17 ile 21 arasında değişen 379 üniversite öğrencisi ile yürütülen araştırmadan elde edilen verilere göre benlik saygısı, kişinin ebeveynlerinin eğitim düzeyine, cinsiyetine, annenin mesleğine, ailenin çocuklarıyla olan iletişimine ve ailenin gelir düzeyine bağlı olduğu yönündedir.

Görgü (2005), ise çalışmasında yaşları 3 ile 7 arasında otizmli çocuğu olan annelerin sosyal destek algıları ve depresyon düzeyleri arasındaki ilişkiyi ele almıştır. Araştırma çerçevesinde otizm spektrum bozukluğu tanısı almış çocuğu olan 165 anne ile görüşme sağlanmış olup elde edilen bulgulara göre anne yaşının, medeni durumunun, çocuğun doğum sırasının, çocuğun cinsiyetinin ve yaşının annenin algıladığı sosyal destek ve depresyon düzeyi ile bağlantılı olmadığını göstermektedir.

Arıkan ve Aytekin (2007)' ın işitme engeli olan ergenlerle yürüttükleri çalışmalarında katılımcıların benlik kavramları ve depresyon düzeyleri arasındaki ilişki incelenmiştir. Trabzon İşitme Engelliler Çok Programlı Lisesinde eğitimine devam eden 100 öğrenci ile yürütülen çalışmanın verileri Piers-Harris Benlik Kavramı Ölçeği (PHBKÖ) ve Beck Depresyon Ölçeğinin (BDÖ) Türkçe' ye

uyarlanmış formu aracılığıyla toplanmıştır. Araştırmanın sonuçlarına göre katılımcıların eğitim seviyesi ve yaş değişkeni artıkça benlik saygıları artmış ve depresyon düzeyleri azalma eğilimi göstermiştir.

Akmaniş (2010), otizm spektrum tanısı almış çocuğu olan 100 annenin algıladığı sosyal destek ve umutsuzluk düzeylerini incelemiştir. Araştırmadan elde edilen sonuçlara göre otizmli çocuğa sahip olan annelerin algıladıkları sosyal destek düzeyi ve umutsuzluk düzeyleri arasında anlamlı ilişki söz konusu iken algılanan sosyal destek arttıkça umutsuzluk düzeyinin azaldığı saptanmıştır.

Beral (2010)' in çalışmasında otizmli çocuğu olan ebeveynlerin öz yeterlilik algıları ve öz yeterlilik algılarına etki eden değişkenler incelenmiştir. Araştırmaya otizm tanısı almış çocuğu olan 418 aile dahil edilmekle birlikte katılımcıların verileri Ebeveyn Bilgi Formu ve Ebeveyn Öz Yeterlilik Ölçeği Türkçe versiyonu aracılığıyla toplanmıştır. Elde edilen sonuçlara göre katılımcı ailelerin öz yeterlilik algılarının ortalamanın üzerinde olduğu gözlemlenmiştir. Ebeveynlerin öz yeterlik algılarına etki eden değişkenlere baktığımızda, ebeveynlerin yaşı, ailenin yapısı, ailedeki çocuk sayısı, çocuğun tanı alma yaşı, çocuğun cinsiyeti, çocuğun eğitim alma durumu ve süresi karşımıza çıkmaktadır.

Demir (2010)' in yürüttüğü araştırmada otizm spektrum bozukluğu tanısı almış çocuğu olan annelerin benlik saygısı ve somatizasyon düzeyleri incelenmiştir. Araştırmanın örneklemini otizmli 60 çocuğun annesi ve normal gelişim gösteren 60 çocuğun annesi olmak üzere 120 kişi oluşturmaktadır. Katılımcıların verileri, Kişisel Bilgi Formu, Coopersmith Benlik Saygısı Ölçeği ve SCL 90R Ruhsal Tarama Listesi aracılığı ile toplanmıştır. Toplanan verilere göre normal gelişim gösteren çocuğa sahip annelerin benlik saygısı düzeyleri diğer gruba göre daha yüksek çıkmıştır.

Karakoç, Çoban ve Konar (2012), işitme engelli milli sporcular ile spor yapmayan işitme engellilerin benlik saygısı düzeylerinin karşılaştırılması

çalışmasında İşitme engelli milli judocuların benlik saygısı düzeylerinin işitme engelli spor yapmayanlardan daha yüksek olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Balcı ve Şahin (2016), ortopedik engelli bireylerin öfke ifade biçimleri, benlik saygıları ve yaşam doyumlarını incelemiş, ortopedik engelli bireylerin; benlik saygılarının ve yaşam doyumlarının yüksek olduğu, sürekli öfke düzeyinin, öfke ifade biçimlerinin, benlik saygılarının ve yaşam doyumlarının eğitim, ekonomik durum ve sosyal güvence varlığı gibi bazı özelliklerden etkilendiği sonucuna ulaşmıştır.

Koçak (2016)' ın yürüttüğü çalışmada ise sportif faaliyetlerin, hafif düzey zihinsel engeli olan ergenlerde benlik saygısına etkisi incelenmeye çalışılmıştır. Araştırmanın verileri Sosyodemografik Form ve Coopersmith Benlik Saygısı Ölçeği aracılığıyla toplanmıştır. Rekreasyonel sportif faaliyetlere katılan ve katılmayan olarak iki gruba ayrılan katılımcıların benlik saygısı düzeyleri bağımsız iki grup T-Testi ile ölçülüp analiz edilmeye çalışılmıştır. Araştırmadan elde edilen sonuçlara göre sportif aktivitelerin zihinsel engeli olan ergenlerin, benlik saygılarına olumlu katkıları söz konusudur.

Şıkşık (2016), otizmli çocuğa sahip ebeveynlerin otizm algıları ve aile özellikleri ile benlik saygıları arasındaki ilişkinin belirlenmesi çalışmış ve çalışmasında, anneler için yaş, kronik hastalığın olup olmaması, gelir düzeyi ve ailesinde engelli bireyin olup olmaması gibi değişkenler ile istatistiksel açıdan anlamlı farklılık olmadığı sonucuna ulaşmıştır.

Karaman (2018), özel eğitime ihtiyacı olan çocuğa sahip anne babaların psikolojik dayanıklılıklarının yordayıcısı olarak sosyal destek algısı ve benlik saygısı incelenmiş, psikolojik dayanıklılık, algılan sosyal destek ve benlik saygısı arasında

anlamlı ilişki olduğu yönünde sonuca ulaşmıştır. Psikolojik dayanıklılığı, algılanan sosyal destek ve benlik saygısı değişkenleri yordadığı yönünde değerlendirmiştir.

Zengin ve Akkaya (2018)' nın yürüttükleri araştırmada engelli çocuğu olan annelerin benlik saygısı, algılanan sosyal destek ve baş etme düzeyleri incelenmiştir. Araştırmanın amacı bahsedilen bu değişkenler arasındaki ilişkiyi ortaya koymakla birlikte çalışma bulgularına göre annenin yaşı, eşin eğitim düzeyi, ailenin ekonomik gelir düzeyi, ailenin yaşadığı yerin özellikleri, çocuğun yaşı, çocuğun yetersizliğinin türü ve süresi annelerin baş etme düzeyleri, benlik saygısı ve algıladıkları sosyal destek üzerinde etkilidir. Bunlara ek olarak katılımcı annelerin benlik saygısı düzeyi ve sorun odaklı baş etme stratejisi kullanımı arasında pozitif yönde bir ilişkinin olduğu saptanmıştır. Buna zıt olarak da annelerin duygu odaklı baş etme stratejileri ve benlik saygısı düzeyi arasında is negatif yönlü anlamlı ilişki söz konusudur.

Tuncay ve Polat (2019), zihinsel engelli çocukların sağlıklı kardeşlerinin benlik saygısı ve okul başarısının belirlenmesini çalışmışlardır. Araştırma kapsamına, İç Anadolu' da bir il merkezinde bulunan, Milli Eğitim Müdürlüğü' ne bağlı özel eğitim veren iki okula kayıtlı zihinsel engelli kardeşi olan, 9-18 yaş arası 91 sağlıklı çocuk alınmıştır. Sonuç olarak çalışmada, sağlıklı kardeşlerin benlik saygılarının zihinsel engelli kardeşin cinsiyeti ve babanın çalışma durumundan etkilendiği, sağlıklı kardeşlerin yılsonu okul başarı derecesinin "iyi" olduğu belirlenmiştir. Bu araştırmada sağlıklı kardeşlerin benlik saygısı ile okul başarı dereceleri arasında ilişki saptanmamıştır.

3.6. Benlik Saygısı İle İlgili Uluslararası Alanda Yapılan Araştırmalar

Esenler (2001)' in yapmış olduğu çalışmada, çocuğu otizm veya dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu (DEHB) tanısı almış annelerin stres düzeyleri incelenmeye çalışılmıştır. Elde edilen bulgulara göre yukarıdaki tanılara sahip olan çocukların annelerinin stres düzeyleri normal değerler bazında yüksek bulunmuştur. Ek olarak otistik çocuğa sahip olan annelerin stres düzeyi, dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğuna sahip çocuğu olan annelere kıyasla yüksek çıkmıştır.

Perkins, Holburn, Deaux, Flory ve Vietze (2002), entelektüel annelerin çocukları engellilik, damgalanma, anne-çocuk ilişki ve benlik saygısı arasındaki ilişkiyi incelemiş, tipik Amerikan çocuklarının anne-çocuk ilişkilerini ve benlik saygısını araştırmıştır. Zekâ geriliği olan anneler yöntemler, çeşitli etnik gruplardan 18 kız ve 18 erkek çocuğa değerlendirmek için:
(a) bağlanma stili,
(b) bakıcı tarzı,
(c) anne damgası algısı ve
(d) benlik saygısı anketler uygulanmış, sonuç olarak; çocuğun damgalanma algısı ve anneye bağlanma, annenin bakım verme tarzının sıcaklığından kaynaklandığı, çocuğun annesine karşı kaçınan veya kaygılı/kararsız bir bağı olduğu, benlik saygısı genellikle daha düşük olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Argyrakouli ve Zafiropoulou (2003), zihinsel engelli çocukların annelerinin benlik saygısı üzerindeki etkisini araştırmıştır. Zihinsel engelli çocukların anneleri ile engelli olmayan çocukların anneleri arasındaki benlik saygısı farklılıklarını da incelediği çalışmada örneklemini, Orta Yunanistan' da yaşayan zihinsel engelli çocuğu olan 50 anne ve engelli olmayan çocuğu olan 50 anneden oluşan bir karşılaştırma grubu oluşturmuştur. Sonuçlar, zihinsel engelli çocukların anneleri için

önemli ölçüde daha düşük benlik saygısı gösterdi. Ayrıca engelli grupta anne benlik saygısının en iyi yordayıcısı ailenin büyüklüğüydü.

Hutton ve Caron (2005)' nın yürüttükleri araştırmada otizm tanısı almış çocuğu olan 21 aile ile derinlemesine görüşme yapılmıştır. Görüşmelerin amacı otizmli çocuğun aileye katılmasının aile için ne gibi etkileri olduğunu ortaya koymaktır. Görüşmelerde ailelere çocuklarını otizm tanısı aldıklarında ne hissettikleri sorulmuştur. Bu soru karşısında katılımcıların %52' si rahatladığı, %43' ü yaş duygusu yaşadığını, %29' u şoka uğradığını, %10' u ise kendini suçladığını ifade etmiştir. Katılımcılarının çoğunun rahatladığını hissetmesinin nedeni çocuğun durumunun ne olduğunun belirlenmesi ile nasıl bir yol izleyeceklerini anlamalarıdır. Tanı ile beraber aileler, çocuğun davranışını anlamlandırmaya başlamış ve bu yetersizliğin özelliklerini öğrenmişlerdir.

Carmona vd. (2013), yaptığı çalışmada görme engelli çocuğu olan 28 baba ve 33 anneden oluşan bir İspanyol örneğinde kaygı, benlik saygısı ve öznel psikolojik iyi oluş düzeyleri arasındaki ilişki incelenmiştir. Sonuçlar, öznel psikolojik iyi oluş ile benlik saygısı arasında pozitif, kaygı ile öznel psikolojik iyi oluş arasında ve kaygı ile benlik saygısı arasında negatif bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır. Genel popülasyonla karşılaştırıldığında, kaygı ve öznel psikolojik iyi oluşta istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamış; ancak görme engelli çocuğu olan ailelerde benlik saygısı düzeyleri anlamlı olarak daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Lu, Yang, vd. (2015)' nin yapmış oldukları çalışmada, Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği, çok boyutlu algılanan sosyal destek ölçeği kullanarak; benlik saygısı, sosyal destek ve yaşam doyum ölçümlerinde otizmli çocukların 118 Çinli ebeveyni ile tipik gelişen çocukların 122 demografik uyumlu ebeveyn karşılaştırılmış. Otizm spektrum bozukluğu (OSB) olan Çinli ebeveynlerin; benlik saygısı, sosyal destek ve

yaşam memnuniyetini incelemiş ve benlik saygısı ile yaşam doyumu arasındaki ilişkide sosyal desteğin etkilerini gözlemlemiştir.

Nalavany, Carawan ve Sauber (2015), algılanan aile desteği ile benlik saygısı arasındaki ampirik bağlantıyı gizlemenin nasıl açıklayabileceğinin aracı etkisini incelemişlerdir. Araştırmanın katılımcıları, web tabanlı bir ankete katılan ve ağırlıklı olarak ABD' de ikamet eden disleksi tanısı olan 224 yetişkindir. Algılanan aile desteği ile benlik saygısı arasındaki ilişkiye gizlenmenin aracılık ettiğini ortaya çıkarmışlardır.

Cantwell, Muldoon ve Gallagher (2015)' in yaptıkları çalışmada zihinsel yetersizliği olan çocuklara bakan ebeveynlerde benlik saygısı ve sosyal desteğin damgalanma ve depresif semptomoloji arasındaki ilişki incelenmiştir. 173 ebeveyn (115 engelli çocuğu olan ebeveyn ve 58 kontrol ebeveyn) algılanan damgalanma, benlik saygısı, sosyal destek ve depresif belirtilerin ölçümleri kullanılmış ve engelli çocukların ebeveynleri daha fazla depresif semptomoloji bildirmişlerdir. Bunlara ek olarak damgalanma, benlik saygısı ve sosyal destek depresif semptomoloji ile ilişkiliydi. Ayrıca, damgalanma ve depresif semptomoloji arasındaki ilişkiye, benlik saygısı aracılık etmiştir. Yani daha yüksek damgalanma bildiren ebeveynler, benlik saygısı konusunda daha düşük ve daha depresifti. Ayrıca, bu yolun, duygusal desteğin bir işlevi olarak değiştiği yönünde sonuçlara ulaşılmıştır.

Kim ve Kwon (2016), benlik saygısı, aile işlevi ve sosyal desteğin engelli çocuğu olan annelerin iyi hal durumuna etkisini araştırmış, engelli çocuğa sahip ailelerin sağlıklarını iyileştirmek için, sağlıklarını etkileyen etkenleri araştıran ve müdahale programı uygulamıştır. Çalışmaya Kore' de G ilinde J ve C şehirlerinde bulunan bir ilköğretim okulu ve anaokulunda öğrenim gören 147 engelli çocuk annesi katılmıştır. Sonuç olarak; çocuklar için din, eğitim ve eğitim programının türüne göre iyilik halinde anlamlı farklılıklar olduğu, benlik saygısı, aile işlevi, sosyal destek ve sağlık arasında pozitif korelasyonlar olduğu sonucuna ulaşmıştır. Refahı etkileyen faktörler

benlik saygısı aile işlevi, çocuklara yönelik eğitim programının türü ve din olduğu yönündedir.

Kim (2017), engelli yetişkin bir bireyin bakım veren aile bireylerinin bakım verme stresi, depresyon ve benlik saygısı arasındaki ilişkileri incelemek ve bakım yükleri üzerindeki etkilerini belirlemek amacıyla çalışma yapmıştır. Bakım verme stresi, depresyon ve benlik saygısı arasındaki ilişkilerin analizi, bakım verme stresinin depresyon ile pozitif bir korelasyona sahip olduğunu ve finansal ve psikolojik stresin (bakım verme stresinin alt maddeleri) benlik saygısı ile anlamlı bir negatif korelasyon gösterdiğini ortaya koymuştur. Ayrıca, depresyon ve benlik saygısı arasında negatif bir ilişki olduğu yönünde sonuca ulaşmıştır.

Jacob, Canchola ve Preston (2019), ebeveynlerin engel türleri demografik bilgileri, aile rolleri, engeli olan ve olmayan kişilerle sosyalleşme miktarı ve genç yetişkinlerin benlik saygısı ile ilgili soruları içeren anket çalışması yapmış ve üniversite bursuna başvurduktan sonra gönüllü bir anketi tamamlayan 2340 genç yetişkinden yanıt almıştır. Yapılan çalışma sonucunda, katılımcıların genel olarak yüksek benlik saygısına sahip olduğunu, engelli bir ebeveyne sahip olma konusunda nispeten düşük düzeyde damgalanma algıladığını ve çoğunluğun engelli bir ebeveynle büyümek konusunda olumlu veya çok olumlu bir deneyime sahip olduğunu sonucuna ulaşmıştır.

4. YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, evren ve örneklem, veri toplama araçları ve veri çözümleme teknikleri açıklanmıştır.

4.1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırmada nicel araştırma yöntemlerinden, genel tarama modellerinden olan ilişkisel ve betimsel tarama modeli kullanılmaktadır. Tarama modeli, geçmişte ya da günümüzdeki bir durumu var olduğu şekliyle betimleyen, öğrenmenin gerçekleşmesi ve bireyde istenen davranışların gelişmesi için uygulanan süreçlerin bütünüdür. İlişkisel tarama modeli, araştırmacıların değişkenler için yeterli büyüklükteki tek bir örnek üzerinde veri topladığı ya da iki veya daha fazla değişken arasındaki ilişkilerle ilgilendiği belirli bir tanımlayıcı araştırma türüdür (Busk, 2014). Yani; ilişkisel tarama modeli, iki ve daha çok sayıdaki değişken arasında birlikte değişimin varlığını belirlemeyi amaçlayan tarama yaklaşımına denir (Karasar, 2000). Betimsel tarama (descriptive review) ise orta düzeyde nicel bir yöntem olarak dile getirilmiştir (Guzzo ve ark., 1987; King ve He, 2005).

Bu araştırmada zihinsel engelli çocuğa sahip, anne ve babaların yaşam doyumları, yaşam kaliteleri ve benlik saygıları hakkında genel olarak cinsiyet, eğitim ve medeni durum değişkenleri düzeylerine göre inceleme yapılmıştır.

4.2. Çalışma Grubu

Ülkemizde birçok engelli birey eğitim ve sosyal haklardan faydalanabilmek için 16 Aralık 2010' da, yenilenerek Resmi Gazete' de yayınlanan "Özürlülük Ölçütü, Sınıflandırması ve Engellilere Verilecek Sağlık Kurulu Raporları Hakkında Yönetmelik" doğrultusunda, çeşitli hastanelerdeki Engelli Sağlık Kurullarına başvurmaktadır (Yıldız, Özsoy, Batmaz, Songur ve Karakülah, 2016). Buradan alınan raporlar doğrultusunda Rehberlik Araştırma Merkezinde (RAM) kişinin engel durumuna göre alması gereken eğitim modüllerini belirlenir. Aile bu süreçte RAM tarafından belirlenen eğitime göre yönlendirildiği, çocuğuna eğitim aldıracağı özel eğitim okulu veya rehabilitasyon merkezine müracaat ederek çocuğun eğitime başlamasını sağlar. Araştırmanın evreni Rehberlik Araştırma Merkezi tarafından raporu olan, bu rapor doğrultusunda; hafif, orta, ağır düzey zihin engelli tanısı ile hangi eğitim modülüne dahil olacağı belirlenmiş ve halihazırda bir rehabilitasyon merkezi ya da Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı özel eğitim okullarında kaydı bulunan 2020-2021 öğretim yılında Edirne il merkezinde zihinsel engelli çocuğa sahip anne babalardan oluşmaktadır.

Edirne il sınırları içindeki bütün rehabilitasyon merkezleri çalışma grubu içindedir. Çalışmaya toplam 77 zihinsel engelli çocuğun toplamda 116 anne-babası katılmıştır. Katılımcıların dağılımı Tablo 4.1' de sunulmuştur.

Tablo 4.1. Katılımcıların Dağılımı

Ebeveynin yakınlığı	Eğitim Durumu	Çocuğun cinsiyeti		Toplam
		Kız	Erkek	
Anne	İlkokul	6	13	19
	Ortaokul	5	9	14
	Lise	17	9	26
	Üniversite	5	1	6
Baba	İlkokul	2	5	7
	Ortaokul	4	9	13
	Lise	10	12	22
	Üniversite	7	2	9
Toplam	İlkokul	8	18	26
	Ortaokul	9	18	27
	Lise	27	21	48
	Üniversite	12	3	15
	Total	56	60	116

Ebeveynlerin eğitim durumlarına baktığımızda, katılımcılarımızın büyük çoğunluğu lise mezunudur. Annelerin 26 sı babalardan da 22 kişi olmak üzere toplamda 48 ebeveyn lise mezunudur. Devamında 27 ebeveyne ortaokul, 26 ebeveyn ilkokul mezunu iken 15 ebeveyn de üniversite mezunudur. Çalışmada katılım sağlayan ebeveynlerin çocuklarının cinsiyet dağılımı da incelendiğinde 56 kız çocuğu, 60 erkek çocuğu olduğunu görülmektedir. Çocukların aile yakınlarına baktığımızda ise anne sayısının 65 olduğunu, babaların da 51 kişi olduklarını görmekteyiz.

4.3. Veri Toplama Araçları

Araştırmada;

1. Araştırmacı tarafından hazırlanan Demografik Bilgi Formu
2. Diener, Emmons, Larsen ve Griffin (1985)' in geliştirdiği ve Türkçe' ye adaptasyonu Dağlı ve Baysal (2016) tarafından yapılan "Yaşam Doyumu Ölçeği (YDÖ)
3. Morris Rosenberg (1963)' un geliştirdiği ve Türkçeye adaptasyonu Çuhadaroğlu (1986) tarafından yapılmış olan Benlik Saygısı Ölçeği
4. Kansas Üniversitesi Beach Center on Family and Disability (2003, 2006), Merkezinde geliştirilen ve Türkçe' ye Meral ve Cavkaytar (2013), tarafından uyarlaması yapılan Aile Yaşam Kalitesi Ölçeği kullanılmıştır.

4.3.1. Demografik Bilgi Formu

Demografik Bilgi Formunda zihin engelli öğrencinin cinsiyet ve yaşı ile ilgili veriler ile ailelerin cinsiyet, yaş, eğitim durumu ve medeni durumlarını sorgulayan maddeler yer almaktadır (EK4).

4.3.2. Yaşam Doyumu Ölçeği (YDÖ)

Diener, Emmons, Larsen ve Griffin (1985), tarafından geliştirilen "Yaşam Doyumu Ölçeği"nin (YDÖ) Türkiye kültüründeki geçerlik ve güvenirlik çalışması Dağlı ve Baysal (2016), tarafından yapılmıştır. Ölçeğin özgün dili İngilizce olup, tek faktörlü bir yapı altında toplam 5 maddeden oluşmaktadır. Uyarlama çalışması için

ilk olarak orijinal ölçeğin Türkçeye çevirisi yapılmış ve devamında dil, içerik, ölçme ve değerlendirme alanlarındaki uzmanların görüşlerine sunulmuştur. Uzmanların önerileri doğrultusunda ölçek üzerinde bazı değişiklikler yapılmıştır. Devamında Türkçe form ile İngilizce formun aynı anlamı taşıyıp taşımadığının uygulamada belirlenmesi amacıyla ölçekler iki hafta ara ile bir grup öğretmene uygulanmıştır. İki ölçekten alınan puanlar arasındaki tutarlığı test etmek için Pearson Mometler Çarpımı Korelasyon Katsayısı hesaplanmış ve 0,92 olarak saptanmıştır. Böylece İngilizce ve Türkçe ölçekler arasında yüksek düzeyde, pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır. Dilsel eşdeğerliği sağlanan ölçek, Diyarbakır il merkezindeki resmi ilkokullarda görevli 200 öğretmene uygulanmakla beraber ölçeğin Cronbach Alpha İç Tutarlık Kat Sayısı 0,88 ve Test- Tekrar Test Güvenirliği ise 0,97 olarak bulunmuştur. Yapılan faktör analizi sonuçları, yaşam doyumu ölçeğinin orijinal ölçekte olduğu gibi, tek faktörlü bir yapı gösterdiğini ve yine özgün ölçekte olduğu gibi 5 maddeden oluştuğu ortaya konulmuş ve yapılan geçerlik ve güvenirlik analizleri sonucunda, ölçeğin Türkiye' de Millî Eğitim Bakanlığına bağlı okullarda görevli öğretmenlerin yaşam doyumuna ilişkin algılarının belirlenmesinde kullanılabilecek geçerli ve güvenilir bir araç olduğu tespit edilmiştir.

Bu ölçek yetişkin bir birey olan öğretmenler grubundan oluşan örneklem ile Türk kültürüne adaptasyonu yapılmıştır. Ancak ölçek bir başka yetişkin ama öğretmen olmayan bir gruba uygulandığından veri toplama öncesinde kapsam ve yapı geçerliğine, araştırma verilerinin toplanması sonrasında ayırt etme geçerliğine tabi tutulmuştur. Kapsam ve yapı geçerliliğinin uygun olup olmadığını belirlemek için 2 eğitimde ölçme ve değerlendirme, 2 özel eğitim, 2 rehberlik ve psikolojik danışma, 2 eğitim programları ve öğretim alanında çalışan öğretim elemanlarının uzmanlık görüşüne sunulmuştur. Uzmanlar "Uygun=1", "Uygun Değil=0" diyerek puanlama yapmışlardır. Elde edilen sonuçlar Tablo 4.2' de sunulmuştur.

Tablo 4.2. Yaşam Doyumu Ölçeği Kapsam Geçerliği Analizleri

UZMANLAR	M1	M2	M3	M4	M5
Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme 1	1	1	1	1	1
Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme 2	1	1	1	1	1
Özel Eğitim 1	1	1	0	1	1
Özel Eğitim 2	1	1	1	1	1
Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık 1	1	1	1	1	1
Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık 2	1	1	1	1	1
Eğitim Programları ve Öğretim 1	1	1	1	1	1
Eğitim Programları ve Öğretim 2	1	1	1	1	1
UYGUN DEĞİL	0	0	0	0	0
UYGUN	8	8	7	8	8
KGO	1	1	0,75	1	1
KGÖ	Uygun	Uygun	Uygun	Uygun	Uygun
KGİ			0,95		

Kapsam Geçerlik Oranı (KGO) değerinin 0 ve üstü olması kabul edilebilir iken 0 ve altı olması uygun görülmemektedir (Ayre ve Scally 2014; Lawshe, 1975). Öte yanda Kapsam Geçerlik Ölçütü (KGÖ) değerinin istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığına da bakılmıştır. Ayre ve Scally (2014)' e göre bu değer 8 kişilik uzmanda 0.75 olması "Uygun" olarak değerlendirilmiştir. Tablo 4.2' de de görüldüğü gibi tüm maddeler uygundur. KGİ değeri (0,95), KGÖ değerinden (0,75) büyük olduğu için (Ayre ve Scally 2014; Lawshe, 1975) ölçek maddelerinin kapsam geçerliğinin istatistiksel olarak anlamlı ifade edilebilir.

Ölçeğin ayırt ediliciliğini belirlemek için araştırma kapsamında elde edilen verilerden alt-üst %27' lik gruplar t testi yapılmış ve sonuçlar Tablo 4.3' te sunulmuştur.

Tablo 4.3. Yaşam Doyumu Alt-Üst %27' lik Gruplar t Testi Sonuçları

Madde	T	Madde	t
M1	10,359*	M4	13,999*
M2	14,593*	M5	11,135*
M3	13,164*		

*p<.05

Tablo 4.,3' te görüldüğü gibi t testi anlamlı olduğu için ölçeğin ayırt etme geçerliliğinin yüksek olduğu ifade edilebilir. Ölçeğin güvenirliği belirlemek için Cronbah Alpha İç Tutarlık Katsayısı hesaplanmıştır. Bu değer 0,885 olarak belirlenmiştir. Özdamar (2004)' a göre, 0,60 ve üzeri kabul edilebilir değerdir. Buna göre ölçek güvenilir olarak ifade edilebilir.

4.3.3. Yaşam Kalitesi Ölçeği

Kansas Üniversitesi Beach Center on Family and Disability (2003, 2006), tarafından geliştirilen "Beach Center Aile Yaşam Kalitesi Ölçeği" gelişimsel yetersizliği olan çocuk ailelerinin yaşam kalitesinin belirlenmesi için 25 soru ve derecelendirme tipi cevaplardan oluşan bir veri toplama aracıdır. Ölçek, aile yaşam kalitesinin farklı alanlarına dönük ailelerin önem algılarını ve bu alanlara ilişkin "memnuniyet" algılarını ölçmeyi hedefler. Aynı sorular "önem" ve "memnuniyet" için ayrı ayrı sorulabilmektedir. Ölçek, temel olarak aile yaşam kalitesinin "Aile Etkileşimi" (6 soru), "Ebeveynlik" (6 soru), "Duygusal Yeterlik" (4 soru), "Fiziksel/Materyal Yeterliği" (5 soru) ve "Yetersizliğe İlişkin Destek" (4 soru), alt alanları ve genel aile yaşam kalitesi hakkında bilgiler sunmaktadır.

Beach Center Aile Yaşam Kalitesi Ölçeğinin Türkçeye uyarlanmasını ise Meral ve Cavkaytar yapmış ve 2013 yılında uyarlaması yapılarak güvenilir ve geçerlilik çalışması yapılmıştır. Araştırma Türkiye' de 7 farklı ilde gelişimsel

yetersizliği olan çocuğu olan 368 anne ile gerçekleştirilmiştir. Yapılan analiz sonuçlarına göre Beach Center Aile Yaşam Kalitesi Ölçeği Türkçe Formunun, ülkemizde gelişimsel yetersizlik alanında aile yaşam kalitesinin ölçülmesinde geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olarak kullanılabileceğini ortaya koymaktadır.

Ölçeğin alt boyutlarının kapsam geçerliği, ayırt etme ediciliği ve ölçeğin Cronbach Alpha Katsayısı hesaplanmış, sonuçlar aşağıdaki tablolarda sunulmuştur.

Tablo 4.4. Aile Yaşam Kalitesi Ölçeği Aile Etkileşimi Geçerliği Analizleri

UZMANLAR	**M1**	**M7**	**M10**	**M11**	**M12**	**M18**
Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme 1	1	1	1	1	1	1
Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme 2	1	1	1	1	1	1
Özel Eğitim 1	1	1	1	1	0	1
Özel Eğitim 2	1	1	1	1	1	1
Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık 1	1	1	1	1	1	1
Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık 2	1	1	1	0	1	1
Eğitim Programları ve Öğretim 1	1	1	1	1	1	1
Eğitim Programları ve Öğretim 2	1	1	1	1	1	1
UYGUN DEĞİL	0	0	0	0	0	0
UYGUN	8	8	8	7	7	8
KGO	1	1	1	0,75	0,75	1
KGÖ	Uygun	Uygun	Uygun	Uygun	Uygun	Uygun
KGİ			0,92			

Tablo 4.5. Aile Yaşam Kalitesi Ölçeği Ebeveynlik Boyutu Geçerliği Analizleri

UZMANLAR	**M2**	**M5**	**M8**	**M14**	**M17**
Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme 1	1	1	1	1	1
Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme 2	1	1	1	1	1
Özel Eğitim 1	1	1	1	0	1
Özel Eğitim 2	1	1	1	1	1
Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık 1	1	1	1	1	1
Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık 2	1	1	1	1	1
Eğitim Programları ve Öğretim 1	1	0	1	1	1
Eğitim Programları ve Öğretim 2	1	1	1	1	1
UYGUN DEĞİL	0	0	0	0	0
UYGUN	8	7	8	7	8
KGO	1	0,75	1	0,75	1
KGÖ	Uygun	Uygun	Uygun	Uygun	Uygun
KGİ			0,9		

Tablo 4.6. Aile Yaşam Kalitesi Ölçeği Duygusal Yeterlik Boyutu Geçerliği Analizleri

UZMANLAR	**M3**	**M4**	**M6**	**M9**	**M13**
Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme 1	1	1	1	1	1
Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme 2	1	1	1	1	1
Özel Eğitim 1	1	1	0	1	1
Özel Eğitim 2	1	1	1	1	1
Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık 1	1	1	1	1	1
Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık 2	1	1	1	1	1
Eğitim Programları ve Öğretim 1	1	1	1	1	1
Eğitim Programları ve Öğretim 2	1	1	1	1	1
UYGUN DEĞİL	0	0	0	0	0
UYGUN	8	8	7	8	8
KGO	1	1	0,75	1	1
KGÖ	Uygun	Uygun	Uygun	Uygun	Uygun
Madde Sayısı			4		
KGİ			0,94		

Tablo 4.7. Aile Yaşam Kalitesi Ölçeği Fiziksel/Finansal/Materyal Yeterlik Boyutu Geçerliği Analizleri

UZMANLAR	M15	M16	M20	M21
Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme 1	1	1	1	1
Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme 2	1	1	1	1
Özel Eğitim 1	1	1	1	1
Özel Eğitim 2	1	1	1	1
Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık 1	1	1	0	1
Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık 2	1	1	1	1
Eğitim Programları ve Öğretim 1	1	1	1	1
Eğitim Programları ve Öğretim 2	1	1	1	1
UYGUN DEĞİL	0	0	0	0
UYGUN	8	8	7	8
KGO	1	1	0,75	1
KGÖ	Uygun	Uygun	Uygun	Uygun
Madde Sayısı	4			
KGİ		0,94		

Tablo 4.8. Aile Yaşam Kalitesi Ölçeği Yetersizliğe İlişkin Destek Boyutu Geçerliği Analizleri

UZMANLAR	M22	M23	M24	M25
Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme 1	1	1	1	1
Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme 2	1	1	1	0
Özel Eğitim 1	1	1	0	1
Özel Eğitim 2	1	1	1	1
Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık 1	1	1	1	1
Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık 2	1	1	1	1
Eğitim Programları ve Öğretim 1	1	1	1	1
Eğitim Programları ve Öğretim 2	1	1	1	1
UYGUN DEĞİL	0	0	0	0
UYGUN	8	8	7	7
KGO	1	1	0,75	0,75
KGÖ	Uygun	Uygun	Uygun	Uygun
KGİ		0,875		

Tablo 4.4, 4.5, 4.6, 4.7 ve 4.8 incelendiğinde alanyazında var olan kriterlere göre ölçeğin alt boyutlarının kapsam geçerliğinin olduğu söylenebilir. Ölçeğin ayırt etme geçerliğini belirlemek için alt-üst %27' lik gruplar t testi tüm boyutlar için Tablo 4.9' da sunulmuştur.

Tablo 4.9. Aile Yaşam Kalitesi Ölçeği Alt-Üst %27'lik Gruplar t Testi Analiz Sonuçları

Boyutlar	Maddeler	T	Boyutlar	Maddeler	t
Aile Etkileşimi	M1*	10,620	Fiziksel/ Finansal/ Materyal Yeterliği	M15*	15,625
	M7*	8,620		M16*	14,907
	M10*	5,808		M20*	12,600
	M11*	8,797		M21*	6,508
	M12*	8,464	Yetersizliğe İlişkin Destek	M22*	9,535
	M18*	8,093		M23*	9,621
Ebeveynlik	M2*	9,115		M24*	11,455
	M5*	11,218		M25*	9,494
	M8*	9,868			
	M14*	12,739			
	M17*	8,084			
Duygusal Yeterlik	M3*	9,000			
	M4*	10,660			
	M6*	14,779			
	M9*	8,292			
	M13*	12,192			

*p<.05

Tablo 4.9 incelendiğinde tüm t testi sonuçlarının anlamlı olduğu görülmektedir. Buna göre ölçeğin ayırt ediciliği olduğu ifade edilebilir. Ölçeğin güvenirliğini belirlemek için Cronbach Alpha Katsayısı hesaplanmış ve sonuçlar Tablo 4.10' da sunulmuştur.

Tablo 4.10. Aile Yaşam Kalitesi Güvenirlik Analizleri

Boyutlar	Cronbach Alpha
Aile Etkileşimi	0,84
Ebeveynlik	0,81
Duygusal Yeterlik	0,80
Fiziksel/ Finansal/ Materyal Yeterliği	0,85
Yetersizliğe İlişkin Destek	0,88

Tablo 4.10 incelendiğinde değerlerin 0,60 (Özdamar, 2004)' ın üstünde olduğu görülmektedir. Buna göre ölçeğin bu grup için iç tutarlığa sahip olduğu ifade edilebilir.

4.3.4. Benlik Saygısı Ölçeği

Morris Rosenberg (1963), tarafından geliştirilen Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği (RBSÖ- Rosenberg Self Esteem Scale), çoktan seçmeli 63 sorudan oluşan bir Öz Bildirim Ölçeğidir. Ölçeğin Türkçede geçerlilik ve güvenilirlik çalışmaları Çuhadaroğlu (1986), tarafından yapılmış olup, geçerlilik katsayısı 0,71 olarak bulunmuştur. Test- Tekrar Test Güvenilirlik Yöntemi kullanılarak da güvenilirlik katsayısı 0,75 olarak saptanmıştır (Çuhadaroğlu, 1986; Akt: Tezcan, 2009). Ölçek, on iki alt kategoriden oluşmakta olup araştırmanın amacı kapsamında benlik saygısını ölçmeye yönelik olarak, ölçeğin ilk "on" maddesi kullanılmıştır. Ölçek, "çok doğru" ile "çok yanlış" arasında değişen 4' lü likert biçiminde yanıtlanmaktadır. 1, 2, 4, 6, 7. maddeler olumlu kendilik değerlendirmesini sorgulamakta olup, 3' den 0' a kadar değişen puanlama uygulanırken, 3, 5, 8, 9, 10. maddeler ters madde özelliğini ve olumsuz kendilik değerlendirmesini sorgulamakta olup, 0' dan 3' e kadar değişen bir puanlama uygulanmaktadır. Ölçeğin toplam puan

aralığı 0-30 arasında olup, 15-25 arası alınan puan benlik saygısının yeterli olduğunu gösterirken, 15 puanın altı düşük benlik saygısını göstermektedir (Tezcan, 2009).

Ölçeğin bu gruba uygulanmasının uygun olup olmadığın belirlemek için uzmanlarla gerçekleştirilen kapsam geçerliğine ilişkin sonuçlar Tablo 4.11' de sunulmuştur.

Tablo 4.11. Benlik Saygısı Ölçeği Kapsam Geçerliği Uzman Görüşleri

UZMANLAR	**M1**	**M2**	**M3**	**M4**	**M5**	**M6**	**M7**	**M8**	**M9**	**M10**
Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme 1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0
Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme 2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Özel Eğitim 1	1	1	0	1	1	1	1	1	1	1
Özel Eğitim 2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık 1	1	1	1	1	1	1	1	0	1	1
Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık 2	1	1	1	1	0	1	1	1	1	1
Eğitim Programları ve Öğretim 1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Eğitim Programları ve Öğretim 2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
UYGUN DEĞİL	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
UYGUN	8	8	7	8	7	8	8	7	8	7
KGO	1	1	0,75	1	0,75	1	1	0,75	1	0,75
KGÖ	Uygun	Uygun	Uygun	Uygun	Uygun	Uygun	Uygun	Uygun	Uygun	Uygun
Madde Sayısı					10					
KGİ					0,9					

Tablo 4.10 incelendiğinde yukarıda da referans olarak verilen değerler çerçevesinde kapsam geçerliğinin uygun olduğu ifade edilebilir. Ölçeğin ayırt etme geçerliğini belirleyebilmek için Alt-Üst %27 gruplar t testi yapılmış ve sonuçlar Tablo 4.11' de sunulmuştur.

Tablo 4.12. Benlik Aygısı Alt-Üst %27 Gruplar t Testi Sonuçları

Maddeler	T	Maddeler	t
M1	4,530*	M6	4,998*
M2	5,194*	M7	4,494*
M3	8,910*	M8	3,357*
M4	5,230*	M9	11,833*
M5	6,646*	M10	9,409*

*p<.05

Analiz sonuçlarına göre t testi anlamlı sonuçlar üretmiş olup ölçeğin ayırt ediciliği ifade edilebilir. Ölçeğin güvenirliği için Cronbach Alpha değeri hesaplanmış ve sonuç 0,75 olarak bulunmuştur. Buna göre ölçeğin iç tutarlılığının olduğu ifade edilebilir.

4.4. Verilerin Toplanması

Resmî kurumlardan gerekli izinler alınmış (Ek 5, Ek 6, Ek 7) olup devamında resmi ve özel eğitim kurumlarına bireysel ziyaretler yapılmıştır. Kurum müdürlerine ve ailelere gerekli izinler gösterilerek araştırma amacı tanıtılmıştır. Araştırmaya katılan ailelere ölçekleri nasıl puanlayacakları anlatılmıştır.

Bu çalışmada araştırmacının rolü; veri analizleri çalışmaları covid 19 salgın dönemine denk geldiği ve bu dönemde okul ve rehabilitasyon merkezleri kapalı olduğu için rehabilitasyon merkezinden bilgiler araştırmacı tarafından alınmış, velilere tek tek ulaşılarak, çoğunlukla ev ziyaretleri yapılarak araştırmacı tarafından bizzat toplanmıştır. Araştırmacı Uzm. Rhb. Psk. Danışman ve Sosyolog olduğu için saha çalışmalarında tecrübelidir. Zihinsel engelli çocuğa sahip anne ve babalar ile ayrı ayrı özel görüşmeler yapılarak ve bizzat ölçekler okutularak anlamadıkları noktada araştırmacı yardımı alınarak verilerin toplanması sağlanmıştır. Tezin hazırlanma süreci grafikte sunulmuştur.

DOKTORA TEZ DÖNEMİ SÜREÇ GRAFİĞİ						
YAPILAN İŞLEM	**TARİH**					
	2019-2020		2020-2021		2021-2022	
	Güz	Bahar	Güz	Bahar	Güz	Bahar
Literatür Tarama						
Tezin İçeriğinin Belirlenmesi						
Okuma Metinlerinin Belirlenmesi						
Yöntem Belirlenmesi						
Ölçeklerin Belirlenmesi						
Ölçek Ve Kurum İzinlerinin Alınması						
Veri Toplama Çalışmaları						
Veri Analizlerinin Yapılması						
Toplanan Verilerin Düzenlenmesi						
İstatistiksel Analizler ve Yorumlanması						
Tartışma Metninin Hazırlanması						
Sonuç ve Öneriler Kısmının Hazırlanması						
Tez Teslimi						

Şekil: 4.4.1. Doktora Tez Dönemi Süreç Grafiği

4.5. Verilerin Çözümü ve Yorumlanması

Bu çalışmanın temel amacı, zihinsel engelli çocuğa sahip ailelerinin yaşam doyum düzeylerini, yaşam kalitesini ve benlik saygısını incelemektir. Dağılımın genel olarak incelenmesinde her ölçekten elde edilen değerlerin aritmetik

ortalamaları, standart sapmaları hesaplanmıştır. Bu analiz ile 1. 2. ve 3. alt problemlere cevap aranmıştır. Öte yandan ölçeklerden elde edilen maddelerin hangi boyut aralıklarına sahip olduğuu belirlemek için,

$$Aralık = \frac{Dizi\ genişliği - 1}{Dizi\ genişliği}$$ (Tekin, 1993)

formülünden yararlanılarak hangi ortalamaların hangi aralığa denk geldiği belirlenmeye çalışılmıştır.

Buna göre Genel Yaşam Doyumu Ölçeği için aralıklar

$Aralık = \frac{5-1}{5}$ = 0,8 kat sayısı üzerinden;

1 - 1.80 arası "Hiç katılmıyorum",

1.81 - 2.60 arası "Katılmıyorum",

2.61 - 3.40 arası "Kararsızım",

3.41 - 4.20 arası "Katılıyorum",

4.21 - 5.00 arası "Kesinlikle katılıyorum" şeklinde yorumlanmıştır.

Benzer durum da Aile Yaşam Kalitesi Ölçeği için de geçerlidir.

Bu ölçek için de

1 - 1.80 arası "hiç uygun değil",

1.81 - 2.60 arası "uygun değil",

2.61 - 3.40 "ne uygun ne uygun değil",

3.41 - 4.20 arası "uygun",

4.21 - 5.00 arası "tamamen uygun" şeklinde Beşli Likert şeklinde yorumlanmıştır.

Benlik Saygısı Ölçeği için de;

$Aralık = \frac{4-1}{4}$ = 0,75 kat sayısı üzerinden de

1 - 1,75 arası “çok yanlış”,

1,76 - 2,5 arası “yanlış”,

2,51 - 3,25 arası “doğru”,

3,26 - 4 arası “çok doğru” arası şeklinde dörtlü Likert şeklinde yorumlanmıştır.

Verilerin anlam çıkartıcı istatistikleri için (2., 3 .,4., 5., 6.,) verilerin dağılımı kontrol edilmiştir. Verilerin dağılımında Skewness- Kurtosis değerlerinin hatalarının bölümünden $(\pm 1,96)$ aralığında olup olmadıkları kontrol edilmiştir. Bu aralıkta olanlar normal dağılım gösterdiği varsayılmıştır. Fark testlerinin kullanıldığı alt problemlerde (2., 3 .,4., 5., 6.,) normal dağılım gösterildiği durumlarda t testi, normal dağılım sağlanmadığı durumlarda Mann-Whitney U testi kullanılmıştır (3., 4., 5. alt problemlerde). Bununla birlikte ikiden fazla değişkenin olması durumlarında (2., 3 .,4., 5., 6.,) alt problemlerde normal dağılım sağlandığı takdirde Tek Yönlü Varyans Analizi, normal dağılım sağlanmadığı takdirde Kruskal-Wallis Testi kullanılmıştır. Tek yönlü varyans analizinde farkın kaynağını tespit etmek için LSD testi kullanılmıştır. Öte yandan Kruskal-Wallis Testinde farkın kaynağı tespit edilmek için Mann-Whitney U Testi kullanılmış ve bu testi kullanırken Bonferroni düzeltmesi yapılmıştır. Yine bununla birlikte ölçeklerdeki anlamlı çıkan sonuçlarda etki değeri Cohen’s D Kat Sayısı üzerinden hesaplanmıştır. Cohen’s D Katsayısının sıfırdan çok küçük olması durumunda “olumsuz etki”, 0 ile 0.19 arasında “etki yok”, 0.20 ile 0.49 arasında “küçük etki”, 0.50 ile 0,79 arasında “orta düzeyde etki”, 0.80 ve üstünde “büyük etki” olarak yorumlanmıştır (Cohen, 1988).

Değişkenler arasında ilişkiyi incelemek için (6. alt problem) önce dağılımlar kontrol edilmiştir. Dağılımların hepsi normal dağılım göstermediği için Spearman Korelasyon Katsayısı hesaplanmıştır. Anlamlılık değeri 0,05 olarak belirlenmiştir. Anlamlı çıkan korelasyon (0-0,29 arasında düşük; 0,30-0,69 arasında "orta" ve 0,70 ve üstü "yüksek" olarak yorumlanmıştır (Büyüköztürk, 2018).

5. BULGULAR VE YORUM

Araştırmanın bu bölümünde, veri toplama araçları ve zihinsel engelli çocuğa sahip olan ailelerden elde edilen ölçek puanlarıyla toplanan verilerin, her bir alt problemle ilgili olarak istatistiksel tekniklerle yapılan çözümlemeleri sonucu elde edilen bulgular ve bu bulgularla ilgili yorumlara yer verilmiştir.

5. 1. Zihinsel Engelli Çocuğa Sahip Anne Babanın Yaşam Doyumu, Yaşam Kalitesi ve Benlik Saygısı Düzeyine Ait Bulgular ve Yorumlar

Araştırmanın alt problemi olan zihinsel engelli çocuğa sahip anne babaların yaşam doyum düzeyi nedir sorusuna cevap vermek için, araştırmada kullanılan "Yaşam Doyumu Ölçeğinin" maddeleri ile ölçekten alınan toplam puanların ortalaması ve standart sapması incelenmiş ve Tablo 5.1' de sunulmuştur. Verilerin analizini daha iyi görebilmek için madde boyutunda inceleme yapılmıştır.

Tablo 5.1. Zihinsel Engelli Çocuğa Sahip Anne Babaların Genel Yaşam Doyumu

Maddeler ve Toplam Puan	N	Min.	Mak.	Ort.	Sd
İdeallerime yakın bir yaşantım vardır?	116	1	5	2,77	1,06
Yaşam koşullarım mükemmeldir?	116	1	5	2,62	0,99
Yaşamımdan memnunum.	116	1	5	2,78	1,08
Şimdiye kadar yaşamdan istediğim önemli şeylere sahip oldum.	116	1	5	2,72	1,09
Tekrar dünyaya gelsem hayatımdaki hemen hemen hiçbir şeyi değiştirmezdim.	116	1	5	2,57	1,22
Toplam	116	5	25	13,45	4,52

Tablo 5.1 incelendiğinde ilk dört maddenin “orta düzeyde katılıyorum” düzeyinde, son olan “Tekrar dünyaya gelsem hayatımdaki hemen hemen hiçbir şeyi değiştirmezdim” maddesinin ise “hiç katılmıyorum” düzeyinde olduğu görülmektedir. Ölçeğin genelinden alınan puanın ortalamasına bakıldığında 13,45 olduğu ve ölçekte alınabilecek maksimum puan olan 25’ in biraz üstünde olduğu belirlenmiştir. Ortalama puan madde sayısına bölündüğünde (13,45/5) 2,69 değeri elde edilmektedir. Bu değer “orta düzeyde katılıyorum” düzeyindedir. Buna göre zihinsel engelli çocuğa sahip olan annelerin ve babaların genel olarak yaşam doyumlarının orta düzeyde olduğu ifade edilebilir.

Araştırmanın alt problemi olan, Zihinsel engelli çocuğa sahip anne babaların yaşam kalitesi düzeyi nedir? Sorusuna cevap vermek için, araştırmada kullanılan “Aile Yaşam Kalitesi Ölçeğinin” maddelerinin ve alt boyutlarının ortalaması ve standart sapması incelenmiştir. Tablo 5.2’ de maddelerin dağılımı hakkında bilgi verilirken, Tablo 5.3’ de boyutların dağılımı hakkında bilgi verilmiştir. Verilerin analizini daha iyi görebilmek için madde boyutunda inceleme yapılmıştır.

Tablo 5.2. Zihinsel Engelli Çocuğa Sahip Anne Babaların Genel Yaşam Kalitesi

Maddeler	N	Min.	Mak.	Ort.	Standart Sapma
Ailemle birlikte vakit geçirmekten hoşlanır.	116	1	5	3,77	1,01
Ailemdeki yetişkinler çocukların kendi ayakları üzerinde durmayı öğrenmelerine yardımcı olur.	116	1	5	3,65	0,88
Ailem stresten kurtulabilmemiz için gereken desteği sağlar.	116	1	5	3,54	1,02
Aile üyelerim, destek görebilecekleri arkadaşlara ya da kişilere sahiptir.	116	1	5	3,46	1,07
Aile üyelerim çocukların okul ödevlerine ve etkinliklerine yardımcı olur.	116	1	5	3,43	1,11
Aile üyelerim bulunmaları gereken yerlere gidebilmek için kendilerine ait bir ulaşım aracına sahiptir.	116	1	5	3,07	1,36
Aile üyelerim, birbirleriyle her konuda çekinmeden, açıkça konuşur.	116	1	5	3,70	0,95
Ailemdeki yetişkinler, çocuklara diğer bireylerle nasıl geçineceklerini öğretir.	116	1	5	3,72	0,95
Aile üyelerim, kendi ilgi alanlarını takip edebilecek yeterli zamana sahiptir.	116	1	5	3,47	0,95
Ailem problemleri birlikte çözer.	116	1	5	3,56	0,95
Aile üyelerim, amaçlarına ulaşmada birbirlerini destekler.	116	1	5	3,65	1,01
Aile üyelerim birbirlerine olan sevgi ve ilgilerini gösterir.	116	1	5	3,66	0,96
Ailem, tüm aile üyelerinin özel gereksinimlerini karşılayacak ulaşılabilir dış desteğe sahiptir.	116	1	5	3,27	1,18
Ailemdeki yetişkinler çocuklara doğru kararlar almayı öğretirler.	116	1	5	3,64	1,08
Ailem ihtiyaç duyduğunda sağlık hizmetlerinden faydalanabilecek ekonomik güce sahiptir.	116	1	5	3,38	1,26
Ailem masraflarımızı karşılayacak ekonomik güce sahiptir.	116	1	5	3,34	1,24
Ailemdeki yetişkinler, çocukların hayatlarındaki diğer kişileri tanırlar.	116	1	5	3,46	1,03
Ailem hayatın iniş çıkışlarıyla baş edebilir.	116	1	5	3,47	0,97
Ailemdeki yetişkinler, ailedeki her çocuğun bireysel ihtiyaçlarıyla ilgilenecek zamana sahiptir.	116	1	5	3,53	1,08
Ailem ihtiyaç duyduğunda diş bakımı yaptırabilecek ekonomik güce sahiptir.	116	1	5	3,39	1,20

Aile üyelerim evde, işte, okulda ve komşularımızda kendini güvende hisseder.	116	1	5	3,64	0,97
Yetersizliği olan aile üyemiz okulda ya da işyerinde hedeflerini gerçekleştirmek için desteğe sahiptir.	116	1	5	3,64	1,02
Yetersizliği olan aile üyemiz evde hedeflerini gerçekleştirmek için desteğe sahiptir.	116	1	5	3,70	0,94
Yetersizliği olan aile üyemiz arkadaşlar edinmek için desteğe sahiptir.	116	1	5	3,53	1,12
Ailem, yetersizliği olan aile üyemize yönelik hizmet ve destek sunan hizmet sağlayıcılarla iyi ilişkiler içindedir.	116	1	5	3,76	1,00

Tablo 5.2' de beş madde hariç tüm maddelerin ortalamasının "tamamen uygun" düzeyinde olduğu belirlenmiştir. Hariç olan beş madde şöyledir: "Aile üyelerim bulunmaları gereken yerlere gidebilmek için kendilerine ait bir ulaşım aracına sahiptir.", "Ailem, tüm aile üyelerinin özel gereksinimlerini karşılayacak ulaşılabilir dış desteğe sahiptir.", "Ailem ihtiyaç duyduğunda sağlık hizmetlerinden faydalanabilecek ekonomik güce sahiptir.", "Ailem masraflarımızı karşılayacak ekonomik güce sahiptir.", "Ailem ihtiyaç duyduğunda diş bakımı yaptırabilecek ekonomik güce sahiptir." Öte yandan diğer maddeler de "ne uygun ne uygun değil" düzeyindedir. Buna göre aile yaşam kalitesi ölçeğinin maddelerinin genel olarak olumlu olarak cevaplandırıldığı ifade edilebilir. Diğer bir deyişle zihinsel engelli çocuğa sahip anne ve babaların yaşam kalitelerinin düzeylerinin yüksek olduğu ifade edilebilir. Bu durum alt boyutlar da yansımış olup sonuçlar Tablo 5.3' de sunulmuştur.

Tablo 5.3. Zihinsel Engelli Çocuğa Sahip Anne Babaların Genel Yaşam Kalitesi Ölçeğinin Alt Boyutlarının Dağılımı

Boyutlar	N	Min.	Mak.	Ort.	Standart Sapma	Boyut ortalaması / Madde sayısı
Aile Etkileşimi	116	11	30	21,81	4,34	3,64
Ebeveynlik	116	7	25	17,89	3,81	2,98
Duygusal Yeterlik	116	6	25	16,80	4,19	3,36
Fiziksel / Finansal / Materyal Yeterliliği	116	4	20	13,75	3,90	3,44
Yetersizliğe İlişkin Destek	116	4	20	14,63	3,52	3,66U

Tablo 5.3' de görüldüğü gibi "Aile Etkileşimi", Fiziksel / Finansal / Materyal Yeterliliği", "Yetersizliğe İlişkin Destek" boyutu "uygun" düzeyinde iken, "Ebeveynlik" ve "Duygusal Yeterlik" boyutunda "ne uygun ne uygun değil" düzeyindedir.

Araştırmanın alt problemi olan Zihinsel engelli çocuğa sahip anne babaların benlik saygısı düzeyleri nedir? Sorusuna cevap vermek için, araştırmada kullanılan "Benlik Saygısı Ölçeğinin" maddeleri ile ölçekten alınan toplam puanların ortalaması ve standart sapması incelenmiş ve Tablo 5.4' de sunulmuştur. Verilerin analizini daha iyi görebilmek için madde boyutunda inceleme yapılmıştır.

Tablo 5.4. Zihinsel Engelli Çocuğa Sahip Anne Babaların Genel Benlik Saygısı

		N	Min.	Mak.	Ort.	Sd
Anne	Kendimi en az diğer insanlar kadar değerli buluyorum.	65	1	4	1,98	0,65
	Bazı olumlu özelliklerim olduğunu düşünüyorum.	65	1	4	2,03	0,64
	Genelde kendimi başarısız bir kişi olarak görme eğiliminde değilim.	65	1	4	2,05	0,72
	Ben de diğer insanların birçoğunun yapabildiği kadar bir şeyler yapabilirim.	65	1	4	2,06	0,70
	Kendimle gurur duyacak çok fazla şey buluyorum.	65	1	4	2,09	0,79
	Kendime karşı olumlu bir tutum içindeyim.	65	1	4	2,23	0,66
	Genel olarak kendimden memnunum.	65	1	4	2,15	0,67
	Kendime karşı daha fazla saygı duyarım.	65	1	4	2,62	0,98
	Bazen kesinlikle kendimin bir işe yaramadığını düşünmüyorum.	65	1	4	2,03	0,83
	Bazen kendimin yeterli bir insan olmadığımı düşünmüyorum.	65	1	4	2,14	0,90
Baba	Kendimi en az diğer insanlar kadar değerli buluyorum.	51	1	3	1,86	0,57
	Bazı olumlu özelliklerim olduğunu düşünüyorum.	51	1	3	1,94	0,54
	Genelde kendimi başarısız bir kişi olarak görme eğiliminde değilim.	51	1	4	1,82	0,74
	Ben de diğer insanların birçoğunun yapabildiği kadar bir şeyler yapabilirim.	51	1	4	2,02	0,65
	Kendimle gurur duyacak çok fazla şey buluyorum.	51	1	4	2,14	0,85
	Kendime karşı olumlu bir tutum içindeyim.	51	1	4	2,08	0,52
	Genel olarak kendimden memnunum.	51	1	4	2,16	0,76
	Kendime karşı daha fazla saygı duyarım.	51	1	4	2,67	0,91
	Bazen kesinlikle kendimin bir işe yaramadığını düşünmüyorum.	51	1	4	2,16	0,83
	Bazen kendimin yeterli bir insan olmadığımı düşünmüyorum.	51	1	4	2,16	0,95

Tablo 5.4 incelendiğinde ölçeğin annelerde hem de babalar da en yüksek 8. madde (Kendime karşı daha fazla saygı duyarım) maddesi hariç geri kalan maddelerin hepsinin "yanlış" düzeyinde olduğu görülmektedir. 8. Madde ise "doğru" düzeyindedir. Buna göre zihin engelli çocuğa sahip olan annelerin ve babaların genel olarak benlik saygılarının düşük olduğu ifade edilebilir.

5.2. Zihinsel Engelli Çocuğa Sahip Anne ve Babalarının Yaşam Doyumları, Yaşam Kalitesi ve Benlik Saygısı Düzeyleri Çocuğun Cinsiyetine Göre Bulgular ve Yorumlar

Araştırmanın alt problemi olan Zihinsel engelli çocuğa sahip anne babaların yaşam doyumu çocuğun cinsiyetine göre anlamlı biçimde farklılaşmakta mıdır? Sorusuna cevap verebilmek için normallik varsayımı kontrol edilmiştir. Varsayım sağlandığı için t testi yapılmış ve sonuçlar Tablo 5.5' de sunulmuştur.

Tablo 5.5. Zihinsel Engelli Çocuğa Sahip Anne Babaların Çocuğun Cinsiyetine Göre Yaşam Doyumu Ortalamaları

Çocuğun Cinsiyeti	N	Ortalama	Standart Sapma	Serbestlik Derecesi	t	P
Kız	56	14,05	4,46	114	1,10	0,16
Erkek	60	12,88	4,53			

Çocuğun cinsiyetine göre anlamlı fark olup olmadığı belirmek için yapılan t testi analizinde çocuğun cinsiyetine göre ortalamalar arasında anlamlı fark olmadığı tesbit edilmiştir.

Araştırmanın alt problemi olan zihinsel engelli çocuğa sahip anne babaların yaşam kalitesi çocuğun cinsiyetine göre anlamlı biçimde farklılaşmakta mıdır? Sorusuna cevap verebilmek için normallik varsayımı kontrol edilmiştir. Verilerin analizini daha iyi görebilmek için Madde Boyutunda inceleme yapılmıştır. Varsayım sağlandığı boyutlar için t testi; sağlanmadığı durumlar için yapılmış Mann-Whitney U testi kullanılmıştır. Sonuçlar Tablo 5.6. ve 5.7.' de sunulmuştur.

Tablo 5.6 Zihinsel Engelli Çocuğa Sahip Anne Babaların Çocuğun Cinsiyetine Göre Yaşam Kalitesi t Testi Sonuçları

Boyutlar	Cinsiyet	N	Ortalama	Standart Sapma	Serbestlik Derecesi	T	P
Aile Etkileşimi	Kız	65	22,16	4,43	114	-,84	,40
	Erkek	51	21,48	4,27			
Duygusal Yeterlik	Kız	65	17,14	4,18	114	-,85	,40
	Erkek	51	16,48	4,20			

Tablo 5.6' da görüldüğü gibi çocuğun cinsiyetine göre ebeveynlerin aile yaşam kaliteleri algısında anlamlı bir fark olmadığı belirlenmiştir. Diğer boyutlar için Mann-Whitney U testi sonuçları Tablo 5.7' de sunulmuştur.

Tablo 5.7. Zihinsel Engelli Çocuğa Sahip Anne Babaların Cinsiyetine Göre Aile Yaşam Kalitesi Mann-Whitney U Testi Sonuçları

Boyutlar	Cinsiyetiniz	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	p	Etki Değeri d
Ebeveynlik	Kız	56	62,93	3524	1432	,17	
	Erkek	60	54,37	3262			
Fiziksel / Finansal / Materyal Yeterliliği	Kız	56	62,59	3505	1451	,20	
	Erkek	60	54,68	3281			
Yetersizliğe İlişkin Destek	Kız	56	66,13	3703	1253	,02*	,45
	Erkek	60	51,38	3083			

*p<0,05

Tablo 5.7. incelendiğinde "Yetersizliğe İlişkin Destek" boyutunda kızlar lehine küçük etki düzeyinde anlamlı bir farklılık olduğu görülmektedir.

Zihinsel engelli çocuğa sahip anne ve babaların çocuğun cinsiyetine göre benlik saygılarında anlamlı fark olup olmadığını belirlemek için öncelikle cinsiyete

göre ortalama dağılımlar incelenmiştir. Normallik varsayımı karşılandığı belirlendiği için t testi yapılmış ve sonuçlar Tablo 5.8' de sunulmuştur.

Tablo 5.8. Zihinsel Engelli Çocuğa Sahip Anne Babaların Çocuğun Cinsiyetine Göre Benlik Saygısı Ortalamaları

Cinsiyet	N	Ortalama	Standart Sapma	Serbestlik Derecesi	T	p
Kız	56	20,7	4,6	114	1,293	,20
Erkek	60	21,7	3,7			

Çocuğun cinsiyetine göre anlamlı fark olup olmadığı belirmek için yapılan t testi analizinde çocuğun cinsiyetine göre ortalamalar arasında anlamlı fark olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

5.3. Zihinsel Engelli Çocuğa Sahip Anne Babaların Yaşam Doyumları, Yaşam Kalitesi ve Benlik Saygısı Düzeyleri Ebeveynlerin Cinsiyetine Göre Bulgular ve Yorumlar

Araştırmanın bu alt problemi olan zihinsel engelli çocuğa sahip ailelerin yaşam doyumları ebeveyn cinsiyetine göre farklılaşıp farklılaşmadığını görebilmek için normallik varsayımı kontrol edilmiştir. Varsayım sağlandığı için t testi yapılmış ve sonuçlar Tablo 5.9' da sunulmuştur.

Tablo 5. 9. Zihinsel Engelli Çocuğa Sahip Anne Babaların, Yaşam Doyumu Ortalamaları Ebeveyn Cinsiyetine Göre

Cinsiyet	N	Ortalama	Standart Sapma	Serbestlik Derecesi	t	p
Anne	65	13,05	4,76	114	1,08	0,28
Baba	51	13,96	4,17			

Yaşam doyumu puanlarının ebeveyn cinsiyete göre anlamlı fark olup olmadığı belirmek için yapılan t testi analizinde cinsiyetler arasında anlamlı fark olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırmanın alt problemi olan zihinsel engelli çocuğa sahip anne babaların yaşam kalitesi ebeveyn cinsiyetine göre farklılaşıp farklılaşmadığını görebilmek için normallik varsayımı kontrol edilmiştir. Varsayım sağlandığı boyutlar için t testi; sağlanmadığı durumlar için yapılmış Mann-Whitney U testi kullanılmıştır. Sonuçlar Tablo 5.10. ve 5.11' de sunulmuştur.

Tablo 5.10. Zihinsel Engelli Çocuğa Sahip Anne Babaların Ebeveynlerin Cinsiyetine Göre Yaşam Kalitesi t Testi Sonuçları

Boyutlar	Cinsiyet	N	Ortalama	Standart Sapma	Serbestlik Derecesi	t	p	Etki değer (d)
Aile Etkileşimi	Anne	65	21,14	4,43	114	-1,90	,06	
	Baba	51	22,67	4,12				
Duygusal Yeterlik	Anne	65	15,95	4,16	114	-2,52	,01*	,47
	Baba	51	17,88	4,01				

*p<0,05

Tablo 5.10. incelendiğinde "Duygusal Yeterlik" boyutunda babalar lehine küçük etki düzeyinde anlamlı bir farklılık olduğu görülmektedir. Diğer boyutlar için Mann-Whitney U testi sonuçları Tablo 5.10' da sunulmuştur.

Tablo 5.11. Zihinsel Engelli Çocuğa Sahip Anne Babaların Ebeveynlerin Cinsiyetine Göre Yaşam Kalitesi Mann-Whitney U Testi Sonuçları

Boyutlar	Cinsiyet	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	P	Etki değeri d
Ebeveynlik	Anne	65	54,69	3555	1410	,17	
	Baba	51	63,35	3231			
Fiziksel / Finansal / Materyal Yeterliliği	Anne	65	52,12	3387,5	1242,5	,02*	,44
	Baba	51	66,64	3398,5			
Yetersizliğe İlişkin Destek	Anne	65	55,05	3578,5	1433,5	,21	
	Baba	51	62,89	3207,5			

*p<0,05

Tablo 5.11. incelendiğinde “Fiziksel / Finansal / Materyal Yeterliliği” boyutunda babalar lehine küçük etki düzeyinde anlamlı bir farklılık olduğu görülmektedir.

Araştırmanın alt problemi olan zihinsel engelli çocuğa sahip anne babaların benlik saygılarının ebeveyn cinsiyetine göre farklılaşıp farklılaşmadığını görebilmek için normallik varsayımı kontrol edilmiştir. Varsayım sağlandığı için t testi yapılmış ve sonuçlar Tablo 5.12’ de sunulmuştur.

Tablo 5.12. Zihinsel Engelli Çocuğa Sahip Anne Babaların Ebeveynlerin Cinsiyetine Göre Benlik Saygısı

Cinsiyet	N	Ortalama	Standart Sapma	Serbestlik Derecesi	t	p
Anne	65	21,38	4,34	114	,49	,63
Baba	51	21	4,01			

Zihinsel engelli çocuğa sahip anne babaların ebeveynlerin cinsiyete göre anlamlı fark olup olmadığı belirmek için yapılan t testi analizinde cinsiyetler arasında anlamlı fark olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

5.4. Zihinsel Engelli Çocuğa Sahip Anne Babaların Yaşam Doyumları, Yaşam Kalitesi Düzeyleri Medeni Duruma Göre Bulgular ve Yorumlar

Araştırmanın bu alt problemi olan zihinsel engelli çocuğa sahip anne babaların yaşam doyumu medeni duruma göre farklılaşıp farklılaşmadığına cevap verebilmek için alt problem; iki şekilde ele alınmıştır. Birinci durumda anne ve babanın evli olup her ikisinin ortalamasına dayalı yaşam doyumu puanları ile bekar olanların yaşama doyum puanları arasında farka bakılmıştır. Bu amaçla öncelikle belirlenen grupların normallik varsayımı kontrol edilmiştir. Varsayım sağlandığı için t testi yapılmış ve sonuçlar Tablo 5.13’ de sunulmuştur.

Tablo 5. 13. Zihinsel Engelli Çocuğa Sahip Anne Babaların Evli Anne-Babanın Ortalamaları İle Bekar Annelerin veya Babaların Yaşam Doyumu Ortalamalarının Karşılaştırılması

Medeni Durum	N	Ortalama	Standart Sapma	Serbestlik Derecesi	T	P
Evli	41	3,44	3,70	73	0,3	0,97
Bekar	34	3,47	4,47			

Evli anne-babaların yaşam doyumu puanlarının ortalamaları ile bekar annelerin veya babaların yaşam doyumu puanlarının ortalamaları karşılaştırıldığında, gruplar arasında anlamlı bir fark olmadığı belirlenmiştir.

İkinci durumda ise evli olan anne-babalar bireysel olarak değerlendirilerek sadece "evli" şeklinde gruplandırılmış ve bu gruptaki bireylerin yaşam doyum puanları ile bekar annelerin veya babaların yaşam doyum puanları karşılaştırılmış ve sonuçlar Tablo 5.14' de sunulmuştur.

Tablo 5. 14. Zihinsel Engelli Çocuğa Sahip Anne Babaların Evli Olan Anne-Babalar Bireysel Olarak Ortalamaları ile Bekar Anne- Babaların Yaşam Doyumu Ortalamalarının Karşılaştırılması

Medeni Durum	N	Ortalama	Standart Sapma	Serbestlik Derecesi	T	P
Evli	82,00	13,44	4,56	114	0,34	0,7
Bekar	34,00	13,47	4,47			

Evli olan anne-babalar bireysel olarak değerlendirilerek, bekar annelerin veya babaların yaşam doyum puanları ile karşılaştırılması sonucunda, anlamlı bir fark olmadığı belirlenmiştir.

Araştırmanın bir alt problemi olan "zihinsel engelli çocuğa sahip anne babaların yaşam kalitesi medeni duruma göre" farklılaşıp farklılaşmadığının karşılaştırılması iki şekilde ele alınmıştır. Birinci durumda anne ve babanın evli olup her ikisinin ortalamasına dayalı yaşam kalitesi puanları ile bekar olanların yaşam kalitesi puanları arasında farka bakılmıştır. Bu amaçla öncelikle belirlenen grupların normallik varsayımı kontrol edilmiştir. Varsayım sağlandığı için t testi, sağlanmadığı durumlarda ise Mann-Whitney U testi yapılmıştır. Sonuçlar Tablo 5.15. ve Tablo 5.16.' da sunulmuştur.

Tablo 5. 15. Zihinsel Engelli Çocuğa Sahip Evli Anne-Babanın Ortalamaları ile Bekar Annelerin veya Babaların Yaşam Kalitesi Ortalamalarının Karşılaştırılması

Boyutlar	Medeni Durum	N	Ortalama	Standart Sapma	Serbestlik Derecesi	T	P
Aile Etkileşimi	Evli	41	22,33	3,17	73	1,91	,60
	Bekar	34	20,56	4,80			
Ebeveynlik	Evli	41	18,17	2,68	73	1,25	,23
	Bekar	34	17,21	4,11			
Yetersizliğe İlişkin Destek	Evli	41	14,87	2,44	73	1,12	,26
	Bekar	34	14,06	3,73			

Tablo 5.15.' de görüldüğü gibi aile etkileşimi, ebeveynlik ve yetersizliğe ilişkin destek boyutlarında evli anne-babaların puanlarının ortalamaları ile bekar annelerin veya babaların puanlarının ortalamaları karşılaştırıldığında, gruplar arasında anlamlı bir fark olmadığı belirlenmiştir. Diğer boyutlar için Mann-Whitney U testi sonuçları Tablo 5.16' da sunulmuştur.

Tablo 5. 16. Zihinsel Engelli Çocuğa Sahip Evli Anne-Babanın Ortalamaları İle Bekar Annelerin veya Babaların Yaşam Kalitesi Ortalamalarının Mann-Whitney U Testi Sonuçları

Boyutlar	Medeni Durum	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	P	Etki Değeri D
Duygusal Yeterlik	Evli	41	41,29	1693	562	,15	
	Bekar	34	34,03	1157			
Fiziksel / Finansal / Materyal Yeterliliği	Evli	41	43,12	1768	487	,02*	,53
	Bekar	34	31,82	1082			

*p<0,05

Tablo 5.16 incelendiğinde "Fiziksel / Finansal / Materyal Yeterliliği" boyutunda evliler lehine orta etki düzeyinde anlamlı bir farklılık olduğu görülmektedir.

İkinci durumda ise evli olan anne-babalar bireysel olarak değerlendirilerek sadece "evli" şeklinde gruplandırılmış ve bu gruptaki bireylerin aile yaşam kalitesi puanları ile bekar annelerin veya babaların yaşam kalitesi puanları karşılaştırılmış ve sonuçlar Tablo 5.17.' de sunulmuştur.

Tablo 5. 17. Zihinsel Engelli Çocuğa Sahip Evli Olan Anne-Babalar Bireysel Olarak Ortalamaları ile Bekar Annelerin veya Babaların Yaşam Kalitesi Ortalamalarının Karşılaştırılması

Boyutlar	Medeni Durum	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	P	Etki Değeri d
Aile Etkileşimi	Evli	82	62,13	5094,5	1096,5	,07	
	Bekar	34	49,75	1691,5			
Ebeveynlik	Evli	82	61,37	5032	1159	,15	
	Bekar	34	51,59	1754			
Duygusal Yeterlik	Evli	82	61,88	5074	1117	,09	
	Bekar	34	50,35	1712			
Fiziksel / Finansal / Materyal Yeterliliği	Evli	82	63,94	5243	948	,01*	,52
	Bekar	34	45,38	1543			
Yetersizliğe İlişkin Destek	Evli	82	61,39	5034	1157	,14	
	Bekar	34	51,53	1752			

*p<0,05

Tablo 5. 17 incelendiğinde sadece Fiziksel / Finansal / Materyal Yeterliliği boyutunde evliler lehine orta etki düzeyinde anlamlı bir farklılık olduğu görülmektedir.

5.5. Zihinsel Engelli Çocuğa Sahip Anne Babaların Yaşam Doyumları, Yaşam Kalitesi ve Benlik Saygısı Düzeyleri Eğitim Durumuna Göre Bulgular ve Yorumlar

Zihinsel engelli çocuğa sahip annelerin ve babaların eğitim durumlarına göre yaşam doyumu puanlarını karşılaştırmak için verilerin dağılımı incelenmiş ve hepsi normal dağılım varsayımlarını sağlamadığı için Kruskal-Wallis testi yapılmış ve sonuçlar Tablo 5.18’ de sunulmuştur.

Tablo 5. 18. Zihinsel Engelli Çocuğa Sahip Anne Babaların Eğitim Düzeylerine Göre Yaşam Doyumları Puanlarının Karşılaştırılması

Eğitim düzeyi	N	Sıra Ortalaması	χ^2	df	p	Farkın Kaynağı	Etki Değeri (Etki Değeri d)
İlkokul	26	34,63	20,50	3	,00*	Ortaokul> İlkokul	0,73
Ortaokul	27	55,96				Lise> İlkokul	0,22
Lise	48	67,79				Üniversite> İlkokul	0,64
Üniversite	15	74,70					

*p<0,05

Tablo 5. 18 görüldüğü gibi zihinsel engelli çocuğa sahip annelerin ve babaların eğitim durumlarına göre yaşam doyumları puanları arasında anlamlı bir fark olduğu belirlenmiştir. Farkın kaynağını belirlemek için yapılan Mann-Whitney U testi sonuçlarına göre ortaokul, lise ve üniversite mezunlarının yaşam doyumu puanları ile ilkokul mezunlarının yaşam doyumu puanları aleyhine "büyük etki" düzeyinde anlamlı farklılık olduğu tespit edilmiştir.

Zihinsel engelli çocuğa sahip olan annelerin ve babaların eğitim durumlarına göre yaşam kalitesi puanlarını karşılaştırmak için verilerin dağılımı incelenmiş ve normal dağılım gösterenler için tek yönlü varyans analizi; varsayımlarını sağlamayanlar için Kruskal Wallis testi uygulanmış ve sonuçlar Tablo 5.19' da sunulmuştur.

Tablo 5. 19. Zihinsel Engelli Çocuğa Sahip Anne Babaların Eğitim Düzeyine Göre Yaşam Kalitesi Algıları Arasındaki Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Boyutlar	Eğitim Düzeyi	N	Ortalama	Standarts Sapma	F	Etki Düzeyi	Farkın Kaynağı
Ebeveynlik	İlkokul	26	16	4,64	2,94*	,56 Orta	Üniversite> İlkokul
	Ortaokul	27	18,63	2,69			
	Lise	48	18,27	3,46			
	Üniversite	15	18,60	4,31			
Duygusal Yeterlik	İlkokul	26	13,92	5,08	7,02*	,86 Büyük etki	Ortaokul> İlkokul Lise> İlkokul Üniversite >İlkokul
	Ortaokul	27	17,96	3,09			
	Lise	48	17,06	3,69			
	Üniversite	15	18,87	3,42			
Fiziksel / Finansal / Materyal Yeterliliği	İlkokul	26	11,27	4,80	6,26*	,82 Büyük etki	Ortaokul> İlkokul Üniversite >İlkokul
	Ortaokul	27	14,89	2,96			
	Lise	48	13,85	3,46			
	Üniversite	15	15,67	3,04			
Yetersizliğe İlişkin Destek	İlkokul	26	12,88	4,09	4,82*	,77 Orta	Ortaokul> İlkokul Üniversite >İlkokul
	Ortaokul	27	15,63	2,60			
	Lise	48	14,42	3,34			
	Üniversite	15	16,53	3,18			

*p<0,05

Tablo 5.19’ da görüldüğü gibi zihinsel engelli çocuğa sahip anne babaların eğitim düzeyine göre aile yaşam kalitesi ortalamalarında tüm boyutlar ebeveynlik ve yetersizliğe ilişkin destek boyutunda orta düzeyde anlamlı farklılık vardır.

Farkın kaynağı incelendiğinde her iki boyutta da üniversite mezunlarının ilkokul mezunlarına göre ortalamaları anlamlı bir şekilde farklılık gösterirken, yetersizliğe ilişkin destek boyutunda, ortaokul mezunları ile ilkokul mezunları arasında anlamlı fark belirlenmiştir. Öte yandan duygusal yeterlik ile Fiziksel / Finansal / Materyal Yeterlilik boyutunda büyük düzeyde anlamlı fark vardır. Farkın kaynağı incelendiğinde her iki boyutta da ortaokul ve ilkokul mezunlarının ilkokul mezunlarına göre puanları anlamlı bir şekilde yüksektir. Bununla birlikte duygusal

yeterlik boyutunda lise mezunlarının da puanları ilkokul mezunlarından anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır.

Normal dağılım göstermeyen aile etkileşimde puanlar arasına anlamlı fark olup olmadığını belirlemek için Kruskal Wallis testi yapılmış ve sonuçlar Tablo 5.20' de sunulmuştur.

Tablo 5. 20. Zihinsel Engelli Çocuğa Sahip Anne Babaların Eğitim Düzeyine Göre Yaşam Kalitesi Algıları Arasındaki Kruskal Wallis Analizi Sonuçları

Boyut	Eğitim durumu	N	Sıra Ortalaması	df	Ki-kare	Farkın Kaynağı	Etki düzeyi
Aile Etkileşimi	İlkokul	26	42,35	3	8,62*	Ortaokul> İlkokul	,67
	Ortaokul	27	62,83			Lise> İlkokul	,56
	Lise	48	61,22			Ünisersite> İlkokul	,76
	Üniversite	15	70,00				

*p<0,05

Tablo 5.20' de görüldüğü gibi bu boyutta da ilkokul mezunlarının aleyhine orta düzeyde anlamlı farklılık vardır.

Zihinsel engelli çocuğa sahip olan annelerin ve babaların eğitim durumlarına göre benlik saygısı puanlarını karşılaştırmak için verilerin dağılımı incelenmiş ve hepsi normal dağılım varsayımlarını sağlamadığı için tek yönlü varyans analizi yapılmış ve sonuçlar Tablo 5.21' de sunulmuştur.

Tablo 5. 21. Zihinsel Engelli Çocuğa Sahip Anne Babaların Eğitim Düzeylerine Göre Benlik Saygısı Puanlarının Karşılaştırılması

Eğitim Düzeyi	N	Ortalama	Std.	F	P
İlkokul	26	22,23	4,55	,90	,44
Ortaokul	27	21,44	3,96		
Lise	48	20,81	4,10		
Üniversite	15	20,33	4,24		

Tablo 5.21.' de görüldüğü gibi zihinsel engelli çocuğa sahip annelerin ve babaların eğitim düzeyi düştükçe benlik saygısı artmasına rağmen anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir.

5.6. Zihinsel Engelli Çocuğa Sahip Anne ve Babaların Yaşam Doyumu, Yaşam Kalitesi ve Benlik Saygıları Arasındaki İlişkiye Ait Bulgular ve Yorumlar

Bu araştırmada zihinsel engelli çocuğa sahip annelerin ve babaların yaşam doyumu, yaşam kalitesi ve benlik saygıları arasındaki ilişkiler de belirlenmeye çalışılmıştır. Spearman korelasyon testi sonuçları Tablo 5.22' de sunulmuştur.

Tablo 5.22. Değişkenler Arası Korelasyon

	Benlik Saygısı	Aile Etkileşimi	Ebeveynlik	Duygusal Yeterlik	Fiziksel/ Finansal/ Materyal Yeterliliği	Yetersizliğe İlişkin Destek
Yaşam Doyumu	-,301**	,517**	,410**	,509**	,493**	,421**
Benlik Saygısı		-,372**	-,369**	-,300**	-,289**	-,341**
Aile Etkileşimi			,783**	,747**	,704**	,624**
Ebeveynlik				,695**	,641**	,591**
Duygusal Yeterlik					,795**	,635**
Fiziksel/ Finansal/ Materyal Yeterliliği						,676**

Araştırmada Yaşam Doyumu ve Benlik Saygısı hariç Aile Etkileşimi, Duygusal, Ebeveynlik Yeterlilik, Fiziksel Finansal ve Materyal Yeterlilik boyutlarında pozitif yönde orta düzeyde anlamlı ilişkiye sahip olduğu belirlenmiştir. Yaşam Doyumu, Benlik Saygısı arasında negatif yönde orta düzeyde anlamlı ilişki vardır. Benlik saygısının; aile etkileşimi, ebeveynlik, materyal yeterlilik yetersizliğe ilişkin destek arasında negatif ilişki olduğu; fiziksel finansal yeterlilik, duygusal yeterlilik hariç diğer boyutlarla orta düzeyde negatif ilişkiye sahip olduğu, duygusal yeterlilik, fiziksel finansal yeterlilik boyutlarında düşük düzeyde negatif bir ilişkiye sahip olduğu belirlenmiştir. Yani benlik saygısı, hem yaşam doyumu hem yaşam kalitesi ilişkisinde negatif yönde bir etkileşim gösterirken, yaşam doyumu yaşam kalitesi ile pozif yönde ilişki olduğunu göstermektedir.

6. TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu bölümde, bulgular ve yorumlar bölümünde açıklanan verilere dayalı olarak ulaşılan sonuçlar, bu sonuçlarla ilgili tartışmalar ve sonuçlar çerçevesinde geliştirilen öneriler yer almaktadır.

6.1. Tartışma

Bu araştırmada, zihinsel engelli çocuğa sahip ailenin yaşam doyumu, yaşam kalitesi ve benlik saygısı düzeyleri arasındaki ilişki incelenmiştir. İlişkisel ve Betimsel Tarama Modelindeki bu araştırma 2020-2021 öğretim yılında Edirne İl Merkezinde bulunan, Millî Eğitim Bakanlığına bağlı özel eğitim okulları ve rehabilitasyon merkezlerine devam eden engelli çocuğu olan 116 ebeveyn ile gerçekleştirilmiştir. Araştırma verileri Diener, Emmons, Larsen ve Griffin (1985), tarafından geliştirilmiş olup Türkiye koşullarında geçerlik ve güvenirlik çalışması Dağlı ve Baysal (2016), tarafından gerçekleştirilen Yaşam Doyum Ölçeği; Morris Rosenberg (1963), tarafından geliştirilip ölçeğin Türkçede geçerlilik ve güvenilirlik çalışmaları Çuhadaroğlu (1986), tarafından yapılmış olan Benlik Saygısı Ölçeği ve Kansas Üniversitesi Beach Center on Family and Disability (2006), tarafından geliştirip Türkçeye uyarlanmasını ise Meral ve Cavkaytar (2013)' ın yapmış olduğu Aile Yaşam Kalitesi Ölçeği ile toplanmıştır. Normallik koşulu sağlandığında, iki bağımsız grubun verileri Student t Testi, üç veya daha fazla bağımsız grubun verileri tek yönlü varyans analizi kullanılarak karşılaştırılırken normal dağılım koşulu sağlanmadığında, bu testler yerine Mann-Whitney U testi ve Kruskal Wallis testi kullanılmıştır. Etki büyüklüklerinin değerlendirilmesi için eta kare (η^2) hesaplanıldı. Sürekli veriler ortalama ve standart sapma (ort±ss), medyan, minimum ve maksimum değer (med (min-maks)) ile özetlendi. Analizler, SPSS version 25.0 (SPSS Inc., Armonk, NY) programı ile gerçekleştirildi.

6.2. Sonuç

Araştırmadan elde edilen sonuçlar şunlardır:

Çalışmaya toplam 77 zihinsel engelli çocuğun toplamda 116 anne-babası ya da anne veya babası katılmıştır. Anne ve babaların eğitim durumlarına baktığımızda katılımcılarımızın büyük çoğunluğu lise mezunudur. Annelerin 26' sı babalardan da 22 kişi olmak üzere toplamda 48 ebeveyn lise mezunudur. Devamında 27 ebeveyne ortaokul, 26 ebeveyn ilkokul mezunu iken 15 ebeveyn de üniversite mezunudur. Çalışmamıza katılım sağlayan ebeveynlerin cinsiyet dağılımı da neredeyse birbirine denktir. Çalışmamıza 56 kadın 60 erkek katılım sağlamışlardır.

1. Zihinsel Engelli Çocuğa Sahip Anne Babanın Yaşam Doyum, Yaşam Kalitesi ve Benlik Saygısı Düzeyi

Zihinsel engelli çocuğa sahip anne babanın yaşam doyum düzeyi incelendiğinde "İdeallerime yakın bir yaşantım vardır.", "Yaşam koşullarım mükemmeldir.", "Yaşamımdan memnunum ve şimdiye kadar yaşamdan istediğim önemli şeylere sahip oldum." önermelerine katılıp katılmadıklarına baktığımızda "orta düzeyde katılıyorum" (2,61-3,40) sonucunu görülmektedir. "Tekrar dünyaya gelsem hayatımdaki hemen hemen hiçbir şeyi değiştirmezdim." önermesine verilen yanıtların ortalaması neticesinde "hiç katılmadıklarını" (1,00-1,80) yönündedir. Buradan alınan sonuca göre "dünyaya yeniden gelseler bir şeyleri değiştirmek istemediklerini" görülmektedir. Annelerin ve babaların genel olarak yaşam doyumlarının "orta" (2,61-3,40) düzeyde olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Yavuz (2016), çalışmasında engelli bireye sahip anne babalar arasında yaşam doyumu puanlarında anlamlı farklılık olmadığını söylemektedir. Ginevra vd. (2018), yapmış oldukları çalışma sonucuna göre zihinsel engeli olan çocuğa sahip anne babaların yaşamış oldukları zorluklara ithafen, normal gelişim gösteren çocuğa sahip anne babalara göre yaşam doyumu düzeyleri daha düşük olduğu yönünde sonuçlara ulaşmıştır. Kanbir ve Akşit (2020), yapmış oldukları çalışmaya göre, engelli çocuğa sahip kadınların erkeklere oranla evlilik doyumunun daha az olduğu sonucuna ulaşmış ve bu sonucun engelli çocuğa sahip kadınların toplumsal cinsiyet bağlamında, engelli çocuğa sahip kadının, kadınlık ve annelik rolünün de ötesinde performans sergilemek zorunda kalması ve kadının pek çok rolü aynı anda üstlenmesi olarak açıklamışlardır. Park ve Kim (2019), Güney Kore' de gelişimsel yetersizliği olan bireylere bakan ebeveynlerin yaşam doyum düzeylerini incelemiş, ebeveynlerin yaşam doyum düzeylerini düşük, depresyon düzeylerini yüksek bularak depresyon ve yaşam doyumu arasında zıt ilişki olduğunu belirtmiştir. Ailelerin depresyon düzeylerini azaltacak çalışmalar yapıldığında yaşam doyum düzeylerinin düşeceğini söylemektedir. Pagan (2015), tatil gezilerine katılan ve engelli bireye sahip aileler ile normal gelişim gösteren ailelerin yaşam doyum düzeylerini incelemiş olup tatil gezilerine katılamamış ailelerin yaşam doyum düzeylerinin çok düşük olduğu sonucuna ulaşmıştır. Tatil gezilerine katılan zihinsel engelli çocuğa sahip ailelerin yaşam doyum düzeyi, normal gelişim gösteren çocuğa sahip ailelerin yaşam doyum düzeyinden yüksek çıkmıştır. Kinney ve Coyle (1992)' nin yapmış oldukları araştırmada fiziksel engelli yetişkinlerin yaşam doyumu algıları incelemiştir. Bulunan sonuçlara göre boş zaman, yaşam doyumunun en önemli yordayıcısı olduğu saptanmış ve yaşam doyumundaki varyansın %11' lik ek bir bölümü, finansal durum, özsaygı, sağlık doyumu, dini doyum ve medeni duruma ilişkin puanlarla açıklanmıştır. Genel olarak boş zaman memnuniyetinin fiziksel engelli bireyler arasında yaşam memnuniyetini arttırmada oynadığı rolü vurgulamışlardır.

Toprak (2018), tarafından hazırlanan "Zihinsel Engelli ve Üstün Yetenekli Çocuğa Sahip Ailelerin Yaşam Doyumları, Yaşam Kaliteleri ve Sosyal Destek

Algılarının Karşılaştırılması" çalışmasında zihin engelli bireye sahip ailelerde "Yaşam Doyumu" ortalama puanları arasında anlamlı farklılık olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Avşaroğlu ve Okutan (2018), yaşam doyum puanları açısından, yaptıkları çalışmada zihin engelli çocuğu olan anne babaların yaşam doyumu düzeyi incelenmiştir.çalışmanın sonucunda psikolojik belirti düzeyi, yaşam doyumunu istatistiksel olarak düzeyinde negatif yönde, anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna ulaşmıştır

Zihinsel engelli çocuğa sahip anne ve babaların aile yaşam kaliteleri, "Aile Yaşam Kalitesi Ölçeğinin" maddelerinin ve alt boyutlarının ortalaması alınarak incelenmiştir. "Aile üyelerim bulunmaları gereken yerlere gidebilmek için kendilerine ait bir ulaşım aracına sahiptir.", "Ailem, tüm aile üyelerinin özel gereksinimlerini karşılayacak ulaşılabilir dış desteğe sahiptir.", "Ailem ihtiyaç duyduğunda sağlık hizmetlerinden faydalanabilecek ekonomik güce sahiptir.", "Ailem masraflarımızı karşılayacak ekonomik güce sahiptir.", "Ailem ihtiyaç duyduğunda diş bakımı yaptırabilecek ekonomik güce sahiptir." maddeleri dışında kalan maddelerin ortalaması "tamamen uygun" düzeyde olduğu saptanmıştır. Genel olarak aile yaşam kalitesi ölçeğinin maddelerinin olumlu cevaplandırıldığı ifade edilebilir. Çalışma sonucunda "Aile Etkileşimi", "Fiziksel / Finansal / Materyal Yeterliliği", "Yetersizliğe İlişkin Destek" boyutu "uygun" (3.41-4.20) düzeyinde iken; "Ebeveynlik" ve "Duygusal Yeterlik" boyutunda "ne uygun ne uygun değil" (2.61-3.40) düzeyindedir ve genel aile yaşam kalite düzeyi orta düzeyde tespit edilmiştir.

Bertelli vd. (2011: 1136-1150)' nin yapmış olduğu çalışmaya göre zihinsel engelli bireyler ve onların aile üyelerinin genel olarak aile yaşam kalitesi puanlarının "düşük" olduğu sonucuna ulaşmıştır. Coşkun (2005)' un yapmış olduğu çalışmada epilepsili çocuğa sahip ebeveynlerin, tüm aile yaşam kalitesi kategorilerinden aldıkları puan ortalamaları karşılaştırılmış olup, annelerin almış oldukları puan ortalamalarının babalara kıyasla daha düşük olduğu sonucuna ulaşmıştır. Benzer bir çalışma Ahmetoğlu ve Canarslan (2015), yapmış ve genel olarak aile yaşam kalitesi

puanlarının düşük düzeyde olduğunu tespit etmiştir. Ural, Türe, Akil ve Eser (2010), çalışmalarında Spina Bifidalı olgulara bakım veren anneler, sağlıklı kontrollere bakım veren annelere göre çevre boyutunda daha düşük puan almıştır.

Pakistan' da zihinsel engelli çocuğa sahip olan aileler ile yapılan bir çalışmada, ebeveynlerin %70' inde depresif semptomlar saptanmış ve yaşamış oldukları yoğun stres sonucunda da yaşam kalitelerinde azalma saptanmıştır (Sheikh, Ashraf vd., 2018). Brown vd. (2006)' nin yapmış oldukları çalışma sonucunda, engelli çocuğa sahip olmayan aileler, engelli çocuğa sahip ailelere oranla tüm alanlarda istatistiksel olarak aile yaşam kalitesinde anlamlı derecede daha yüksek memnuniyet seviyesi olduğu; Juhásová (2015), yaşam kalitesinin fiziksel ve psikolojik boyutu söz konusu olduğunda, engelli çocuğu olan aileler engelli olmayan çocuğu olan ailelere göre daha düşük düzeyde memnuniyet bildirdiği sonuçlarına ulaşmışlardır. Zihinsel engelli çocuğa sahip olan anne babanın benlik saygısı düzeyi incelenmiş olup, "Kendimi en az diğer insanlar kadar değerli buluyorum", "Bazı olumlu özelliklerim olduğunu düşünüyorum", "Genelde kendimi başarısız bir kişi olarak görme eğilimindeyim", "Ben de diğer insanların birçoğunun yapabildiği kadar bir şeyler yapabilirim" önermelerine anne babaların kararsız kaldıkları tespit edilmiş olup, "Tekrar dünyaya gelsem hayatımdaki hemen hemen hiçbir şeyi değiştirmezdim" önermesine ise katılmadıkları saptanmıştır. Buradan çıkan sonuca göre; katılımcılar dünyaya tekrar gelseler birtakım şeylerin farklı olmasını istemektedirler. Genel olarak benlik saygısı önermelerinin ortalamasına bakıldığında zihinsel engelli çocuğa sahip olan annelerin ve babaların benlik saygılarının düşük düzeyde olduğu düşünülmektedir. Bu sonuca göre engelli bireye sahip anne ve babaların benlik saygısı puanlarında yaşanılan durumundan anlamlı derecede düşük benlik saygısına sahip olduklarını söylenebilir. Literatür taraması ile yapılan konu ile ilgili çalışmalar incelendiğinde Göker (2009), yaptığı çalışmada dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu olan grubun dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu olmayan bireylere göre benlik saygısı puanlarının anlamlı düzeyde düşük olduğu ve bununla beraber benlik saygısı puanın düşük olmasından ötürü aile yaşam kalitesi puanlarının da düşük olduğu sonucuna ulaşmış olup bu çalışma ile paralellik

göstermektedir. Crnic, vd (1983) ise yaptığı çalışmada engelli çocuğa sahip annelerin stres ve sorunlarla başa çıkma becerilerinin babalara göre daha düşük olduğu sonucuna ulaşmıştır. Bu değerlerde bize annelerin benlik saygısı puanlarının babalarda daha düşük olacağı yönünde değerlendirilmiştir. Şıkşık (2016)' ın yapmış olduğu çalışmaya göre ailenin yapısı, ailedeki çocuk sayısı ve ailenin gelir düzeyi bakımından incelenmiş olup Aile Değerlendirme Ölçeği (ADÖ) alt boyut ve Rosenberg Benlik Saygısı düzeyleri karşılaştırıldığında anlamlı bir sonuç olmadığını söylemektedir. Emerson, Hatton, Llewellyn, Blacker ve Graham (2006)' ın yapmış oldukları çalışmaya göre, zihinsel engelli çocuğa sahip olan annelerin normal gelişim gösteren çocuğa sahip annelere kıyasla daha düşük benlik saygısı ve öz-yeterliliğe sahip oldukları sonucuna ulaşmışlardır. Argyrakouli ve Zafiropoulou (2003), Orta Yunanistan da zihinsel engeli bulunan elli anne ve normal gelişim gösteren çocuğa sahip elli anneden oluşan karşılaştırma grubu oluşturulmuş olup, zihinsel engeli bulunan çocuğa sahip annelerin benlik saygı düzeyleri, normal gelişim gösteren çocuğa sahip annelere oranla daha düşük düzeyde çıkmıştır. Ek olarak da engelli grupta anne benlik saygısının en önemli etkeni de ailenin büyüklüğü olarak belirtilmiştir. Lu, Yang vd. (2015)' in yapmış oldukları çalışma sonucuna göre OSB' li çocukların ebeveynleri, normal gelişim gösteren çocuklara oranla benlik saygısı, sosyal destek ve yaşam doyumu puanlarına göre anlamlı olarak daha düşük puan aldığı sonucuna ulaşmışlardır. Carmona vd. (2013), görme engelli çocuğu olan 28 baba ve 33 anneden oluşan bir İspanyol örneğinde kaygı, benlik saygısı ve yaşam doyumu düzeyleri arasındaki ilişki analiz edilmiştir. Elde edilen sonuçlara göre, yaşam doyumu ile benlik saygısı arasında pozitif; kaygı ile yaşam doyumu arasında ve kaygı ile benlik saygısı arasında negatif bir ilişki olduğu saptanmıştır. Genel popülasyonla karşılaştırıldığında, kaygı ve yaşam doyumunda istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunamamış olup, görme engelli çocuğu olan ailelerde benlik saygısı düzeyleri anlamlı olarak daha yüksek bulunmuştur. Bu sonuçlara göre görme engelli bir çocuğa sahip olunması mutlaka ebeveynlerin uyumsuzluğuna yol açmadığından, önceki araştırmalarda açıklanan uyum sürecinin de değişebileceğini düşündürmektedir. Sarıca (2013)' nın yapmış olduğu çalışma sonucuna göre anne ve babaların soruna tanı koyma yönelim düzeyleri ve soruna çözümü uygulama

eğilimlerine göre çocukların öz saygı, öz yeterlilik ve benlik algısı düzeyi puanları arasında anlamlı bir farklılık olmadığı sonucuna ulaşmıştır.

Türkiye örneğinde yapılan bu çalışmanın sonucunda ailelerin yaşam doyum düzeyi orta ölçekte olduğu görülmektedir. Sosyo-ekonomik ve eğitim düzeyi düşük olan ailelerde yaşanan en küçük sorun yada kötü olayda "imtehan ediliyor" anlayışı (Yaparel,1994),özellikle engelli bireye sahip olmanın Allah' ın bir imtihanı ya da bir lütfu şeklinde yorumlanması, "kader" ya da eskiden yaşadığı hatalarına karşı bir ceza şeklinde inanışın olması bu sonucun oluşmasında etkili olabileceği yönündedir. Ayrıca sosyal aktivitelerden alınan doyum, engelli bireye sahip ailelerde normal gelişim gösteren ailelere göre daha yüksektir. Türkiye' de Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığına bağlı ilgili müdürlükler ya da Gençlik Spor Bakanlığı'na bağlı ilgili birimler engelli bireye sahip ailelerin sosyal aktivitelere daha yoğun desteği, ailelerin yaşam doyumunu olumlu düzeyde etkileyeceği düşünülmektedir.

Zihinsel engelli bir çocuğa sahip olmak, aile bireyleri için sosyo-duygusal bir yük ve stres yaratan uzun bir süreç olarak düşünülmektedir. Ahmetoğlu ve Canarslan (2015), anne ve babaların yaşadıkları bu sürecin evliliklerinde olumsuz etki yarattığı, Özkan (2020), aile yaşam kalitesinin tüm bireyleri olumsuz etkileyebileceği yönünde ki görüşleri ile bu çalışma ile paralellik göstermekle birlikte aileyi etkileyen diğer bileşenler (ekonomik durum, eğitim, aile bağlarının güçlülüğü vb.) de aile yaşam kalitesi puanlarında etkisi olduğu yönünde değerlendirilmektedir. Literatür taramasında da görüleceği gibi yapılan çalışmalarda engelli çocuğa sahip babaların ekonomik anlamda kaygı yaşadığı, annelerin ise acı çektiği yönündedir (Gràcia ve Vilaseca, 2008). Yapılan çalışmada ise ebeveynlik ve duygusal yeterlilik boyutlarında orta düzeyde yaşam kalitesi düzeyi sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuçların ailelilerin sosyokültürel konumları ve özel gruplar olarak değerlendirilmesi ve en önemlisi de engelli çocukların eğitim alan gruplardan seçilmesinin etkili olduğu düşünülmektedir. Eğitim imkânlarına ulaşmayan, ya da eğitimi reddeden bir grupla çalışıldığında sonuçların daha farklı olabileceği düşünülmektedir.

Engelli çocuğa sahip anne ve babaların benlik saygısı düzeylerinin düşük düzeyde sonuçlara ulaşılmış olmasını (Kim, 2017), yaptığı çalışmada,engelli çocuğa sahip anne babanın benlik saygısı, engelli çocuğun yaşadığı güçlükler, anne ve babaların yaşadığı stres, ve toplumsal bakış; özgüven eksikliği yaşamalarına ve benlik saygısını olumsuz etkilediği yönüünde açıklamıştır. Araştırma grubu eğitim alan ve eğitimi desteklenen zihin engelli çocukların ailelerinden oluşsa da; engelli çocuğun ekonomik, sosyal, eğitim açısında yaşanılan zorlukları tüm ailenin benlik saygısı düzeylerini etkilediği görülmektedir.

2. Zihinsel Engelli Çocuğa Sahip Anne ve Babaların Çocuğun Cinsiyetine Göre Yaşam Doyumu, Yaşam Kalitesi ve Benlik Saygısı Düzeyleri

Zihinsel yetersizliği olan çocuğa sahip anne ve babalarının yaşam doyumları, çocuğun cinsiyetine göre anlamlı bir biçimde farklılaşıp farklılaşmadığını ele alınmış, t testi analizinde cinsiyetler arasında anlamlı fark olmadığı görülmüştür. Gebeyehu, Sahile ve Ayalew (2019), engelli çocuklara bakım veren bireylerde sosyal destek ve yaşam doyumunu incelediğinde, engelli çocuklara bakım veren bireylerin yaşam doyum düzeylerinin çocuğun cinsiyetine göre anlamlı bir farklılık olmadığını söylemektedir. Zihinsel engelli bireye bakım veren kişilerin psikolojik, sosyal ağırlığının ve zorluğun çocuğun cinsiyeti ile ilişkili olmadığını, engelli bireye bakım veren bireylere psiko sosyal ve maddi olanakların artırılarak yaşam doyum düzeylerinde olumlu artışın olunabileceği sonucuna ulaşmıştır. Sarıkaya (2011)' nın yapmış olduğu çalışma sonucuna göre zihinsel engelli çocuğa sahip annelerin çocuklarının cinsiyetlerine göre, problem çözme ve sosyal destek arama puanları arasında anlamlı bir farklılık saptanamamıştır. Çocuğun cinsiyetlerine göre gruplara ayrılan annelerin yaşam doyumları kıyaslandığında da grupların yaşam doyumları arasında anlamlı bir farklılık bulunamamış olup bu çalışmayı desteklemiştir. Yavuz ve Şafak (2021)' ın yapmış oldukları çalışma sonucuna göre ebeveynlerin yaşam doyum düzeyi yetersizliği, çocuğun cinsiyeti açısından anlamlı bir farklılık göstermeyerek bu çalışma ile paralel niteliktedir. Akandere, Acar ve Baştuğ (2009),

engelli kız çocuğuna sahip olan annelerin yaşam doyumu düzeyleri, babaların yaşam doyumu düzeylerine göre anlamlı derecede yüksek bulmuş, ancak erkek çocuğuna sahip olan ebeveynlerin yaşam doyumları arasında anlamlı bir farklılık olmadığı tespit etmiş ve bu çalışma ile zıt yönde bir sonuç bulmuşlardır.

Zihinsel engelli çocuğa sahip anne babaların aile yaşam kalitesi engelli çocuğun cinsiyetine göre anlamlı bir biçimde farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiş ve çocuğun cinsiyetine göre anne babaların aile yaşam kaliteleri algısında anlamlı bir fark olmadığı belirlenmiştir. Alt boyutlardan bir tanesi olan "Yetersizliğe İlişkin Destek" boyutunda kızlar lehine küçük etki düzeyinde anlamlı bir farklılık olduğu saptanmıştır.

Meral ve Cavkaytar (2014)' ın yapmış oldukları çalışma sonucunda annenin yaşı, otizmli çocuğun yaşı ve cinsiyeti değişkenlerinin, aile yaşam kalitesi düzeyinde anlamlı bir fark bulamamışlardır. Şengün ve Köksal (2019)' ın yapmış oldukları çalışmada, gelişimsel yetersizliği olan çocuk annelerinin, Aile Yaşam Kalitesi alt alanlarından; Aile Etkileşimi, Ebeveynlik, Duygusal Yeterlik, Fiziksel/ Materyal/ Finansal Yeterlik, Yetersizliğe İlişkin Destek alanlarını ve Yaşam Kalitesini, zihinsel engeli olan çocuğun cinsiyetinin ve yaşının etkilemediği belirlenerek çalışmamız ile aynı doğrultuda sonuç elde etmişlerdir.

Zihinsel engelli çocuğa sahip ailelerin benlik saygılarının çocuğun cinsiyetine göre anlamlı fark olup olmadığı belirmek için yapılmış olan t testi analizinde de çocuğun cinsiyetine göre anlamlı fark olmadığı tespit edilmiştir. Deveci ve Ahmetoğlu (2018), çalışmasında engelli çocuğun cinsiyeti ile sosyal destek algısında anlamlı bir farklılık olmadığı sonucuna ulaşmıştır. Şıkşık (2016), çalışmasında otizmli çocuğun kız veya erkek olması ebeveynlerin Aile

Değerlendirme Ölçeğinde anlamlı bir farklılık bulamamıştır. Durukan' ın (2015), yaptığı çalışmada engelli çocuğun cinsiyetine göre annelerin benlik saygısı puanları açısından anlamlı bir ilişki olmadığı sonucuna ulaşmıştır. Görme yetersizliği olan çocukların benlik saygısı, farklı değişkenler yardımıyla değerlendirilmiş olup cinsiyetin, benlik saygısı düzeyinde anlamlı bir farklılık yaratmadığı sonucuna ulaşılmıştır (Karataş ve Duyan, 2007). Akandere, Acar ve Baştuğ (2009)' un, engelli çocuğa sahip anne-babaların yaşam doyumu düzeyleri, çocuğa ait cinsiyet, annelerin yaşam doyum düzeyi puanlarına bakıldığında bakımından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık tespit edilememiş olup bu araştırma sonucunu destekler durumdadır.

Çocuğun cinsiyeti, toplumdaki rolleri ve ailenin beklenti düzeylerine göre değişmektedir (Acar, 2009). Çocuğun rolleri anne babaların ve toplumun beklenti düzeyini önemli ölçüde etkilemektedir (Beckman, 1983 ve Akıncı, 1991). Oysaki bu analiz sonucunda engelli bireye sahip ailelerin çocuklarının cinsiyeti ne olursa olsun aynı sorumluluğa ve zorluğa sahip olmaları, ailelerin çocuklarının cinsiyetine göre beklenti ve tutum içinde olmadıkları, çocuğun cinsiyetinin ailenin yaşam doyum düzeyinin değişmediği yönündedir. Toplumumuzda çocukların cinsiyeti üzerinde bir takım beklentiler oluşmaktadır. Bu beklentiler doğrultusunda çocuğunun kimlik ve kişilik gelişimi şekillenmesi beklenir. Çocuğun cinsiyette bağlı rollerini yerine getirmesi aile yaşam doyumuna olumlu etkisi olmakla beraber çocuğun engelli birey olması durumunda cinsiyete bağlı rollerin dışında öz bakım becerilerini yerine getirmesi hayatını idame ettirebilecek beceriler kazanması daha ön plana çıktığı şeklinde yorumlanmaktadır.

Literatür taraması incelendiğinde zihinsel engelli bireye sahip ailelerde aile yaşam kalitesinin engelli çocuğun cinsiyeti ile ilgili uluslararası çalışmaların yeterli düzeyde yapılmadığını görülmektedir. Oysa ülkemizde zihinsel engelli çocuğun

cinsiyetinin ailelerin yaşam doyumu, yaşam kalitesi yada benlik saygısı düzeylerini etkileyip etkilemediği (Akardere, Acar, Başbuğ, 2009; Sarikaya, 2011,. vd.), daha yoğun çalışma konusu olduğu görülmektedir. Literatürdeki bu farkın biyolojik açıdan kadın ve erkek ayrımı cinsiyet kavramı olarak açıklanırken, toplumsal cinsiyet kavramı ise benliğin kadın ve erkek olarak sosyo- kültürel, inançsal, ekonomik ve ideolojik anlamda yapılandırıldığına işaret etmektedir (İlbuğa, 2018, s. 295). Oysaki erkeklerin ön planda olduğu kültürlerde hırs, akılcılık, verimlilik, acımasızlık gibi birtakım kalıp yargılar erkeğe yüklenirken, kadınların ise daha çok duygusal, fedakâr, sabırlı, narin ve uysallık gibi kalıp yargıların yüklendiği görülmektedir ve sonuç olarak ataerkil kültürde kadınların bu yönde bir benlik ve kişilik yapısı kazanmasına sebebiyet vermektedir (Koytak, 2001). Batı toplumlarında kadın ve erkek üzerine toplumsal roller, ataerkil toplumlardaki kadar kalın çizgilerle çizilmemiş olması ve kadının aile ve toplumsal yaşamdaki konumu feminist kuramcıların ortaya attığı toplumsal cinsiyet kavramı ile tanımlanmasının etkili olduğu düşünülmektedir. Türkiye' de Edirne örneğinde yapılan engelli çocuğa sahip ailelerde Aile Yaşam Kalitesi çocuğun cinsiyetine göre değişmekte midir? Önermesine kızlar lehine küçük etki düzeyinde "yetersizliğe ilişkin destek" boyutunda anlamlı sonuca ulaşılmıştır. Bu sonuç zihinsel engelli kız çocuğu olan anne ve babaların çocuklarının geleceği konusunda yaşadıkları endişenin etkili olduğu düşünülmektedir. Kendilerinden sonra kız çocuklarının hayatlarını idame ettirecek donanıma sahip olabilmesi, onları koruma içgüdüsü, yapılan çalışmanın sonuçlarında etkili olduğu yönündedir.

Yapılan çalışmada zihinsel engelli çocuğun cinsiyetinin anne babaların benlik saygısı puanlarına anlamlı farklılık olmadığı yönündedir. Toplumsal olarak kız ve erkek çocuklardan beklenen toplumdan topluma, kültürden kültüre değişiklik göstermekle beraber farklılık göstermektedir. Ancak zihinsel engelli bir çocukta cinsiyete dayalı toplumsal beklenti yerine bireyin yaşamını devam ettirebileceği becerilere sahip olma alır. Bu durumda çocuğun cinsiyetinin anne babanın benlik saygısı puanlarını etkilemediği yönünde kanaat oluşturmaktadır.

3. Zihinsel Engelli Çocuğa Sahip Anne ve Babalarının Ebeveyn Cinsiyetine Göre Yaşam Doyumu, Yaşam Kalitesi ve Benlik Saygısı

Zihinsel engelli çocuğa sahip anne ve babaların cinsiyetine göre yaşam doyumu puanları incelendiğinde anlamlı bir fark olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Deniz, Dilmaç ve Arıcak (2009)' ın yapmış oldukları çalışmada da cinsiyet değişkenine göre anne-babaların yaşam doyumu puan ortalamaları arasında anlamlı düzeyde bir farklılaşma olmadığı yönündedir. Aynı şekilde; Çattık ve Aksoy (2018), gelişimsel yetersizliği olan çocukların aileleri üzerine yaptığı çalışmada gelişimsel yetersizliği olan ailelerin cinsiyetinin yaşam doyumu etkisi üzerine anlamlı fark bulamamıştır. Acar, Akandere ve Baştuğ (2009)' un yaptıkları çalışmada ebeveynlerin yaşam doyumu puanları karşılaştırılmış olup annelerin yaşam doyum ölçeğinden daha yüksek puan aldığı görülmesine rağmen babaların yaşam doyum ölçeğinden aldıkları puanlar arasında fazla fark olmadığı ve bundan ötürü de yaşam doyumları kapsamında anlamlı bir farklılık tespit edilmediği sonucuna ulaşmışlardır. Urbieta, Rodriguez vd. (2017)' in yapmış oldukları çalışma sonucunda zihinsel yetersizliği olan çocuğa sahip anne ve babalarının yaşam doyumları ebeveyn cinsiyetine göre anlamlı bir biçimde farklılaşmamakta ve böylece bu çalışma ile benzer özellik göstermektedir.

Addabbo, Sarti ve Sciulli (2016)' nin İtalyan örneğinde yaptıkları çalışmada, engelli bireye sahip ailelerde kadınların yaşam doyum düzeylerinin anlamlı bir biçimde daha düşük olduğu sonucuna ulaşmıştır. Bucuka (2022)' ya göre zihinsel engelli çocuk annelerin yaşam doyum düzeyleri, fiziksel engelli çocuk annelerine göre anlamlı olarak düşük belirlenmiş ve bu çalışma ile ters yönde sonuç elde etmişlerdir.

Zihinsel engelli çocuğa sahip ailelerin, aile yaşam kalitesi ebeveyn cinsiyetine göre anlamlı bir biçimde farklılaşıp farklılaşmadığı ele alınmıştır. Normallik varsayımı kontrol edilip varsayımın sağlandığı boyutlar için t testi; sağlanmadığı durumlar için yapılmış Mann-Whitney U testi kullanılmıştır. T testi sonucuna göre "Duygusal Yeterlik" boyutunda babalar lehine küçük etki düzeyinde anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir. Mann-Whitney U Testi sonucuna göre de "Fiziksel / Finansal / Materyal Yeterliliği" boyutunda babalar lehine küçük etki düzeyinde anlamlı bir farklılık saptanmıştır.

Canarslan ve Ahmetoğlu (2015)' nun yaptığı araştırmada anne ve babaların Yaşam Kalitesi Ölçeğinden aldıkları puan ortalamalarında anne ve babaların algılamalarına göre bedensel, ruhsal ve çevresel alanlarda anlamlı farklar tespit edilmiştir. Babaların annelere kıyasla tüm kategorilerde aile yaşam kalitesinin daha olumlu olduğu yönünde bulguya ulaşılmıştır. Vural, Eler ve Atalay-Güzel (2010)' in yaptığı çalışmadan elde edilen sonuca göre de kadınların aile yaşam kalitesinin erkeklerden anlamlı derecede daha düşük olduğunu söylemektedir. Benzer biçimde Kurban vd. (2022)' nin yaptıkları çalışmaya göre zihinsel engeli bulunan çocuğa sahip ebeveynlerin aile yaşam kaliteleri kıyasladığında ruhsal, sosyal ve çevresel alanlarda, annelerin aile yaşam kalitesi ölçeğinden aldıkları puanın babaların aldığı ortalama puandan anlamlı bir biçimde daha düşük bulunarak bu çalışma ile paralel özellik göstermiştir. Gülsün ve Cavkaytar (2021)' a göre zihinsel yetersizliği olan çocuğa sahip babalarının aile yaşam kalitesinin, annelere göre daha yüksek düzeyde olduğunu saptamışlardır. Lee vd. (2008), çalışmasında otizmli çocuğa sahip erkeklerin kadınlara göre yaşam kalitesi ölçeklerinde daha yüksek puanlar aldıklarını bildirmişlerdir.

Gülmez (2013)' in ise bu durumun tam tersi bir sonuç elde ettiğini anne babaların cinsiyetlerine göre yaşam kalitesi puanlarında anlamlı fark olmadığı yönünde sonuca ulaştığı yönündedir. Karaduman ve Parlar (2020)' ın yapmış oldukları çalışma sonucuna göre, zihinsel yetersizliğe olan çocuğa sahip babaların aile yaşam kalitesi algılarının normal gelişim gösteren çocuğa sahip babalara kıyasla anlamlı derecede düşük olduğu bulunmuşken annelerde bir farka rastlanmadığı saptamıştır. Çolak ve Kahrıman' ın (2021), yapmış oldukları çalışmaya göre engelli çocuğa sahip ebeveynlerin aile yaşam kaliteleri düzeyleri ve aile yükleri incelenmiş olup, annelerin babalara oranla daha yüksek oranda aile bakım yükü skoru aldıklarını ve yaşam kalitelerinin daha düşük olduğu sonucuna ulaşarak bu çalışma ile ters yönde bir sonuç bulmuşlardır.

Zihinsel engelli çocuğa sahip ailelerin benlik saygılarının ebeveynlerin cinsiyetine göre anlamlı bir biçimde farklılaşıp farklılaşmadığına bakıldığında ise anlamlı bir fark olmadığı görülmüştür. Benlik saygısı üzerine, Kaya (2017)' nın yaptığı çalışmaya göre otizm tanısı almış çocukların anne ve babalarının, normal gelişim gösteren çocukların anne ve babalarına oranla daha düşük benlik saygısı gösterdikleri yönünde değer bulurken otizmli çocuğa sahip olan aile bireyleri, cinsiyet kapsamında yapılan karşılaştırmada gruplar arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmiş ve babaların annelere göre benlik saygılarının daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Gray ve Holden (1992)' in yaptıkları çalışmaya göre babaların, annelere kıyasla psiko-sosyal iyi olma puanlarının daha yüksek olduğunun sonucuna ulaşmışlardır. Cummings, Bayley ve Rie (1966)' nin yapmış oldukları çalışma sonucuna göre sağlık veya uyum yeteneğinden yoksun bir çocuğa sahip olmanın, anne için psikolojik olarak stresli bir deneyim olduğu sonucuna ulaşılmış ve zihinsel engelli çocukların annelerinin, kronik hastalığı olan çocukların annelerine göre daha fazla psikolojik stres yaşadıkları saptanarak bu çalışmaya ile zıt yönlü bir sonuç bulmuşlardır.

Yapılan çalışma bize göstermektedir ki; zihinsel engelli çocuğa sahip anne ve babalar yaşadıkları durumda, yaşam doyum düzeyinde cinsiyete dayalı bir farklılaşma görülmediği üzerinedir. Zihinsel engelli çocuğa sahip anne babalarda; anne normal gelişim gösteren çocuklara sahip annelere göre daha fazla enerji ve emek harcarken benzer şekilde babalarda anneye bu süreçte katkı sağlamakta bunun yanında daha fazla maddi katkı sağlamak (eğitim, kişisel bakım vb.) durumunda kalmaktadırlar. Bu süreç anne ve babayı aynı düzeyde etkilediği; her ne kadar çocukla en fazla ilgilenen ve en uzun süre çocukla vakit geçiren anne olsa da yaşam doyum açısından hem anne hem baba aynı şekilde etkilendiği olarak yorumlanmaktadır.

Zihinsel engelli çocuğa sahip anne ve babaların cinsiyete göre yaşam kalitesi puanlarında anlamlı bir farklılık varımdır? sorusunda duygusal yeterlilik boyutunda ve Fiziksel Finansal Materyal yeterliği boyutlarında küçük etki düzeyinde babalar lehine anlamlı farklılık oluştuğu görülmektedir. Bu farklılığa bakıldığında babaların engelli çocuğun ekonomik olarak yaşanılan zorlukların etkili olduğu düşünülmektedir. Engelli çocuğun bakım masrafları, eğitim masrafları ulaşım, ilaç gibi aileye ağır yük getiren masrafların babalar üzerinde yaşam kalitesi puanlarının etkili olduğu ve bu durumun duygusal yeterlilik puanlarında etkilediği değerlendirtmektedir.

Zihinsel engelli çocuğa sahip anne babalarda cinsiyet farklılığına göre benlik saygısı puanlarında anlamlı bir sonuç tespit edilmemiştir, zihinsel engelli bir çocuğun eğitim, öz bakım, sosyal yaşam gibi konularda hem annenin hem de babanın aynı düzeyde etkilenmesi sorumlulukları beraber paylaşması olarak açıklanabilir. Çünkü sağlıklı bir çocuğun yükünün büyük bir kısmını anne tarafından karşılanırken engelli çocuklarda bu sorumluluk anne ve baba tarafından hatta evdeki diğer sağlıklı bireylerde dahil edilerek paylaşılmak zorundadır. Bu çalışmada engelli bireye sahip

anne ve babaların cinsiyet ayrımı olmadan benlik saygısı puanlarının benzer etkilendiği yönünde değerlendirme yapılabileceği yönündedir.

4. Zihinsel Engelli Çocuğa Sahip Anne ve Babaların Medeni Durumlarına Göre Yaşam Doyum, Yaşam Kalitesi Düzeyi

Zihinsel engelli çocuğa sahip anne ve babaların medeni durumlarını öncelikle evli ve bekar olarak gruplandırılmıştır. Devamında ise evli anne babaların yaşam doyum puanlarının ortalaması ile bekâr annelerin veya babaların yaşam doyum puanlarının karşılaştırılması yapıldığında anlamlı bir fark bulunamamıştır. Medeni durumun ikinci kategorisinde ise evli olan anne ve babalar bireysel olarak değerlendirilip sadece evli biçimde gruplandırılmış olup bu gruptaki bireylerin yaşam doyum puanları ile bekar anne veya babaların yaşam doyum puanları karşılaştırılmıştır. Karşılaştırma sonucunda ise anlamlı bir fark olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Tzonichaki ve Kleftaras (2002), Atina Metropol bölgesinde yaşayan ve omurilik yaralanmasından kaynaklanan paraplejili kırk yetişkin, Rosenberg' in Benlik Saygısı Ölçeğine, Yalnızlık Ölçeğine ve Yaşam Memnuniyeti İndeksi anketlerine tabi tutulmuş ve Benlik Saygısı, Yaşam Doyumu ve Yalnızlık arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişkiler elde edilmiştir. Banjare, Dwivedi ve Pradhan (2015)' ın yapmış oldukları çalışma sonucunda bilişsel sağlık, hem erkekler hem de kadınlar arasında yaşam memnuniyetini belirlemede önemli bir faktör olarak saptanmıştır. Yalnız yaşayan ve aynı zamanda herhangi bir engeli bulunan ve günlük yaşam aktiviteleri (ADL) düşük olan yaşlılar da her iki cinsiyet için de anlamlı olarak yaşam memnuniyeti düzeyi düşük bulunmuştur.

İnce ve Tüfekçi (2015), engelli çocuğu olan ebeveynlerin evlilik uyumlarının değerlendirmiş ve engelli çocuğa sahip anne ve babaların evlilik

uyumunun düşük düzeyde ve yaşam doyumu açısından yaşamlarından az memnun oldukları, sonucuna ulaşmıştır. Özkan (2020), çalışmasında ebeveynlerin, engelli çocuğa sahip olunduktan sonraki zamanlarda evlilik ilişkilerinde bozulmalar olduğunu ve evlilik uyum düzeylerinin düşük, boşanma oranlarının ise yüksek olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Zihinsel engelli çocuğa sahip anne babaların medeni durumlarına göre yaşam kalitesi düzeyleri iki şekilde ele alınmıştır. Birinci durumda anne ve babanın evli olup her ikisinin ortalamasına dayalı yaşam kalitesi puanları ile bekar olanların yaşam kalitesi puanları arasında farka bakılmıştır. İkinci durumda ise evli olan anne-babalar bireysel olarak değerlendirilerek sadece "evli" şeklinde gruplandırılmış ve bu gruptaki bireylerin yaşam kalitesi puanları ile bekar annelerin veya babaların yaşam kalitesi puanları karşılaştırılmıştır. İlk durumdaki t testi sonucuna göre "Aile Etkileşimi, Ebeveynlik ve Yetersizliğe İlişkin Destek" boyutlarında evli anne-babaların puanlarının ortalamaları ile bekar annelerin veya babaların puanlarının ortalamaları karşılaştırıldığında, gruplar arasında anlamlı bir fark olmadığı belirlenmiştir. İlk durumdaki Mann-Whitney U testi sonucuna göre "Fiziksel / Finansal / Materyal Yeterliliği" boyutunda evliler lehine orta etki düzeyinde anlamlı bir farklılık olduğu saptanmıştır. İkinci durum olarak belirlediğimiz, evli olan anne-babaların bireysel olarak ortalamaları ile bekar annelerin veya babaların ortalamalarına baktığımızda sadece Fiziksel / Finansal / Materyal Yeterliliği boyutunda evliler lehine orta etki düzeyinde anlamlı bir farklılık olduğu saptanmıştır.

Yıldız (2019)' ın yapmış olduğu çalışmaya göre anne ve babaların aile yaşam kalitesi alt boyutları puanlarının medeni durum değişkenine göre kıyaslanmış olup matematiksel düzeyde anlamlı bir fark düzeyi saptanamamış, otizmli çocuğa sahip olan ebeveynlerin medeni durum değişkeninin yaşam kalitesinin tüm alt boyutlarına etkisinin olmadığını saptanmıştır. Şirin (2014)' in yaptıkları çalışmada medeni durumun yaşam kalitesini belirleyen etki seviyesinde anlamlı farklılık bulamamıştır. Orgiles ve Samper (2011)' in çalışmasına göre çocukların aile yaşam

kalitesi düzeyleri yalnız ebeveyni olan ailelerden, birlikte yaşayan ailelere kıyasla daha düşük bulunmuş ve Vanderkerken vd. (2017)' ne göre, medeni durum değişkeninin önemli bir belirleyici etken olarak değerlendirmişlerdir.

Kaya, Gültekin vd. (2020)' nin yapmış oldukları çalışmaya göre, aile yaşam kalitesi puanlarının, bireylerin medeni durumlarına göre anlamlı düzeyde bir farka sahip olunduğu saptanmıştır. Bekar bireylerin aile yaşam kalitesi puanları, evli ebeveynlerin puanlarına göre anlamlı derecede daha yüksek bularak bu çalışma sonuçlarına ters yönde özellik göstermektedir.

Alan yazın çalışmaları incelendiğinde engelli bireye sahip ailelerin medeni durumu ile yaşam doyumu arasında bir ilişki olup olmadığı yönünde ulusal ve uluslararası alanda yeterli çalışma olmadığı görülmüştür. Engelli bireye sahip aileler üzerine yapılan çalışmalarda engelli aileler genel olarak evli olduğu yönünde değerlendirilmiş ve bunun sonucu olarak engelli ailelerde medeni durum ve yaşam doyumu istatiksel olarak değerlendirme dışı kalmıştır. Bu çalışmanın bu alandaki eksikliğin giderilmesi yönünde önemli kaynak olacağı düşünülmektedir.

Yapılan çalışma sonucuna göre engelli bireye sahip anne ve babaların yaşam doyum ve yaşam kalitesi puanları medeni duruma göre anlamlı farklılık göstermemektedir. Medeni durum engelli bireye sahip anne ve baba için yaşam doyumu ve yaşam kalitesi düzeylerini etkilememektedir. Bu durumda ebeveynler evli ya da boşanmış dahi olunsa annelik ve babalık görevleri; engelli çocuklarının gelişimi, eğitimi, sağlık sorunları gibi özel sorunlarının hayatlarının bir parçası haline gelmesi, medeni durumun bu durumda anlamlı bir etken olmaması olarak açıklanabilir.

5. Zihinsel Engelli Çocuğa Sahip Anne Babanın Eğitim Durumuna Göre Yaşam Doyum, Yaşam Kalitesi ve Benlik Saygısı Düzeyi

Zihinsel engelli çocuğa sahip annelerin ve babaların eğitim durumlarına göre yaşam doyumu puanları incelenmiş olup, anlamlı bir fark tespit edilmiştir. Bu farkın kaynağını belirlemek için Mann- Whitney U testi yapılmıştır. Bu testin sonuçlarına göre ortaokul, lise ve üniversite mezunlarının yaşam doyum puanları, ilkokul mezunlarının yaşam doyumu puanlarından yüksek olup, bu farklılığın istatistiksel olarak "büyük etki" düzeyinde anlamlı bir farklılık olduğu saptanmıştır. Benzer şekilde; Seltzer ve Krauss (1989), zihinsel engelli çocuğu olan annelerin eğitim düzeylerinin yaşam doyumuyla ilişkili olduğu bulunmuş ve bu çalışma ile paralellik göstermiştir. Akandere, Acar ve Başbuğ (2009)' un yapmış oldukları çalışmada ebeveynlerin yaşam doyumları eğitim değişkenine göre incelenmiş olup; eğitim durumu ilköğretim olan annelerin geleceğe karşın duygu ve beklentilere ilişkin puanları, eğitim durumu üniversite olan annelere kıyasla anlamlı derecede yüksek bulunmuştur. Ünal-Karagüven ve Demirtaş (2022), çalışmasında eğitim ile yaşam doyumu arasında üniversite mezunlarının diğer mezunlara göre üniversite mezunlarında daha yüksek puan aldığı sonucuna ulaşmıştır. Quine ve Pahl (1991)' ın yaptıkları çalışma sonucuna göre eğitim seviyesi yüksek olan aile bireylerinin problem çözme yeteneklerinde başarılı olduğu, bu aile bireylerinin uyum stratejilerini daha iyi belirleyebildikleri şeklindeki görüşlerini destekler niteliktedir. Kaya (2017), çalışmasında eğitim durumu ile yaşam doyumu arasında anlamlı ilişki olduğunu ve eğitimi ilköğretim olan annelerin geleceğe karşın duygu ve beklentilere ilişkin puanları, eğitim durumu üniversite olan annelerin gelecekle ilgili duygu ve beklentilere ilişkin puanlarından matematiksel olarak daha yüksek olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Bununla birlikte Kaçan, Softa, Öztürk ve Sonkaya (2016), çalışmasında annelerin eğitim düzeyi, yaşam doyumunda anlamlı bir ilişki olmadığı yönündedir. Çattık ve Aksoy (2018), çalışmasında ebeveynlerin eğitim düzeyleri ile yaşam

doyumları arasında anlamlı bir ilişki olmadığını bulgulamışlardır. Kanbir ve Akşit (2020)' in yapmış oldukları çalışmaya göre, çiftlerin eğitim seviyesi yükseldikçe evlilik doyumunun azaldığını, özellikle yüksek eğitimli olup engelli çoğunun özel bakım ihtiyaçları sebebiyle herhangi bir işte çalışamayan engelli çocuğa sahip annelerinin, evlilikten beklentilerini tam olarak sağlayamadıkları sonucuna ulaşmışlardır.

Zihinsel engelli çocuğa sahip olan annelerin ve babaların eğitim durumlarına göre yaşam kalitesi puanlarını karşılaştırmak için verilerin dağılımı incelenmiş ve normal dağılım gösterenler için tek yönlü varyans analizi; varsayımları sağlamayanlar için Kruskal Wallis testi uygulanmıştır. Tek yönlü varyans analizi sonucuna göre "Ebeveynlik" ve "Yetersizliğe İlişkin Destek" boyutunda orta düzeyde anlamlı farklılık vardır. Bu anlamlı farklılık incelendiğinde her iki boyutta da üniversite mezunlarının, ilkokul mezunlarına göre ortalamaları anlamlı bir şekilde farklılık gösterirken, yetersizliğe ilişkin destek boyutunda ise ortaokul mezunları ile ilkokul mezunları arasında anlamlı fark bulunmuştur. Geriye kalan "Duygusal Yeterlik" ile "Fiziksel / Finansal / Materyal Yeterlilik" boyutunda büyük düzeyde anlamlı farklılık mevcuttur. Bu anlamlı farkında incelenmesi sonucunda her iki boyutta da ortaokul ve ilkokul mezunlarının, ilkokul mezunlarına göre puanları anlamlı bir şekilde yüksektir.

Bununla birlikte "Duygusal Yeterlik" boyutunda lise mezunlarının da puanları ilkokul mezunlarından anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır. Normal dağılım göstermeyen "Aile Etkileşim" boyutunda, puanlar arasında anlamlı fark olup olmadığını belirlemek için Kruskal Wallis Testi yapılmış olup, ilkokul mezunlarının aleyhine orta düzeyde anlamlı farklılığın olduğu bulunmuştur.

Buna ithafen Gülsün ve Cavkaytar (2021)' ın yapmış oldukları çalışma sonucuna göre yüksek eğitim düzeyine sahip olan anne babaların, diğer eğitim

düzeylerine kıyasla aile yaşam kalitelerinin daha yüksek düzeyde olduğunu saptamışlardır. Singer ve arkadaşlarının (1998), zihinsel engelli çocukların aileleriyle yaptıkları çalışmada eğitim seviyesi yüksek olan ailelerin çocuklarıyla daha fazla ilgilendiklerini söyleyerek eğitim seviyesi ile aile yaşam kalitesi arasında pozitif bir ilişki tespit etmiştir. Torlak ve Yavuzçehre (2008)' nin yapmış oldukları çalışma sonucuna göre de eğitim düzeyi arttıkça yaşam kalitesinin de arttığı sonucuna ulaşmışlardır. Gülsel (2010), tarafından yapılan çalışmada, annenin eğitim durumu yükseldikçe aile işlevlerinin tüm alt boyutlarda yükseldiği sonucuna ulaşılmıştır. Özyurt (2011), çalışmasında üniversite ve üstü eğitim almış engelli çocuğa sahip annelerin, engelli çocuğu olmayan annelerden "Fiziksel-Maddi İyilik" puanlarının diğer gruplara göre yüksek olduğunu söylemektedir. Kara (2016), Gine ve arkadaşları (2015), araştırmalarında eğitim durumu değişkeninin aile yaşam kalitesi üzerinde etki düzeyinin önemli olduğu sonuçlarına ulaşarak çalışmamız ile benzerlik göstermektedir. Ek olarak Yeşilyaprak (2003), annelerin eğitim düzeyinin daha yüksek olması çocuklarına karşı daha olumlu tutumlara sahip oldukları söylemektedir. Demircan (2014), yaşam kalitesi puanlarını, annelerin eğitim durumlarına göre incelemiş olup, bedensel alan yaşam kalitesi puanına göre en yüksek puanı alan anneler lise ve üniversite mezunu bireylerken, en düşük puanı alan anneler ise okuryazar değil ve okuryazar anneler olarak tespit etmiştir. Annelerin eğitim düzeyleri ile aile yaşam kalitesi puanları arasında eğitim seviyesi arttıkça yaşam kalitesinin arttığı sonucuna ulaşmıştır.

Bayat (2005), çocuğun bakımından sorumlu bireylerin eğitim seviyesi değişkeninin, aile yaşam kalitesi ile anlamlı farklılık olmadığı sonucuna ulaşmıştır. Perim (2017)' in yapmış olduğu çalışmanın yaşam kalitesi değerlendirmesinde eğitim durumu lise ve üniversite olarak sınıflandırıldığında, matematiksel olarak anlamlı bir farklılık bulamamış olup, eğitim seviyesinin yaşam kalitesini etkilememesi sonucu dikkat çekicidir. Engelli çocuğa sahip olan ebeveynlerin yaşam kalitesi ile eğitim düzeyi değişkeni karşılaştırıldığında; annelerin bedensel, ruhsal, sosyal ve çevresel alanlarında anlamlı bir fark bulunamamıştır (Kurban vd., 2022).

.

Zihinsel engelli çocuğa sahip annelerin ve babaların eğitim durumlarına göre benlik saygısı puanları incelenmiş olup, ebeveynlerin eğitim düzeyi düştükçe benlik saygısı puanları artmasına rağmen anlamlı bir fark olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Karadağ (2009)' ın yapmış olduğu çalışma sonucuna göre eğitim seviyesi yüksek olmayan annelerin daha fazla umutsuzluk yaşadığı ve aynı zamanda sosyal desteklerinin düşük olduğu saptanmıştır. Durukan (2015), eğitim seviyesi ilkokul mezunu ve altında olan bireylerin öz saygısı ölçeği puanlarının, daha yüksek eğitimli ebeveynlere oranla anlamlı şekilde daha düşük olduğu saptanarak Ünal-Karagüven ve Demirtaş (2022), çalışmasında benlik saygısı ortalamalarında anlamlı farklılık bulmuş ve farkın kaynağının üniversite mezunlarının ilkokul ve lise mezunlarından daha yüksek olduğu sonucuna ulaşmıştır. Şıkşık (2016), annelerin eğitim seviyeleri bakımından benlik saygısı puanları incelendiğinde ilkokul mezunu anneler ile lise mezunu annelerin puanlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olduğu sonucuna ulaşmıştır. Coleman ve Karraker (2000)' ın yapmış oldukları çalışmaya göre, üniversite mezunu anne babaların benlik saygı puanlarının ilkokul mezunu annelere göre daha yüksek olduğu sonucuna ulaşmıştır. Quine ve Palh (1991)' ın yapmış oldukları çalışma sonucuna göre annelerin eğitim seviyesi arttıkça engelli bir çocuğa sahip olmanın verdiği negatif etkilerden daha rahat korunduğu yönünde bir sonucuna ulaşmış ve eğitim seviyesi yükseldikçe sosyal destek imkânlarından daha fazla yararlanıldığını bu durumun aile psikolojisi durumuna olumlu katkısı olduğu söylemektedir. Aslan (2010), zihinsel engelli çocuğu olan ebeveynlerin psikolojik belirti düzeyleri ile ebeveynlerin eğitim seviyeleri arasındaki ilişkiyi incelemiş ve sonuç olarak eğitim seviyesi yükseldikçe psikolojik belirti düzeyinin de arttığı ebeveynlerin eğitimle beraber genel endişe ve kaygı seviyelerinin de pararel olarak arttığı sonucuna ulaşmış ve bu sonucu, eğitim seviyesinin artmasıyla anne ve babaların bilinç ve farkındalıklarının artması bu durumunda genel psikolojik

durumlarına olumsuz etkilediği olarak yorumlamıştır. Bu sonuçlar bu çalışma ile zıt yönlü bir sonuç elde etmişlerdir.

Yapılan araştırma sonucunda da engelli çocuğa sahip anne ve babaların eğitim düzeyi ile yaşam doyumu arasında "büyük etki" düzeyinde ilişki tespit edilmiştir. Bu sonuçlar anne ve babaların eğitimlerini tamamladıklarında hayata daha güvenli ve daha yüksek yaşam doyumuna sahip olabildiklerini gösterirken eğitimin önemini bir kez daha gözler önüne sermektedir. Eğitim düzeyi yükseldikçe maddi olanaklarda, yaşam standartların iyileşme olması sadece bireyi değil ailenin genelinde olumlu yansımaktadır. Ayrıca sosyal ve kültürel imkânlara ulaşımda kolaylaşmakta bilinç düzeyi artmakta ve aile içi farkındalık ve dolayısıyla yaşam doyum düzeyinde olumlu yönde yükselmektedir. Nitekim çalışmamız sonucunda da "büyük etki" düzeyinde anlamlı farklılık oluşması yaşam doyumu ile eğitim arasında pozitif bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

Yapılan çalışmada engelli çocuğa sahip anne ve babaların eğitim düzeyi ile yaşam kalitesi puanları incelendiğinde; genel olarak eğitim düzeyi arttıkça ilkokul aleyhine anlamlı farklılıklar oluşmaktadır. Sosyolojik açıdan değerlendirildiğinde Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde üst düzey sosyal faktörlerde yer alabilmek için toplumsal hareketliliğe imkân veren eğitim kurumlarına yönelmek daha fazla olmaktadır. Eğitim ile elde edilecek güvenilir iş ve maddi rahatlık bireyin hem duygusal özellikleri hem de aile yaşam kalitesine olumlu katkı getirildiği düşünülmektedir. Bu araştırmada da "duygusal yeterlilik ve fiziksel finansal materyal yeterliliği" boyutlarında büyük etki düzeyinde anlamlı farklılığın ortaya çıkması, yine diğer boyutlarda da üniversite mezunlarının ilkokul aleyhine anlamlı fark üretmesi yukardaki düşünceyi destekleyen niteliktedir.

Yapılan çalışmada engelli çocuğa sahip anne ve babaların eğitim düzeyi ile benlik saygısı puanları incelendiğinde; eğitim düzeyi yükseldikçe engelli çocuğa

sahip ailelerde çocuğun geleceği yönünde endişeler, çocuğa sağlanmak istenen eğitim olanaklarına kavuşmak ve kaygıların artması ailelerin benlik saygısı puanlarını düşürse de anlamlı bir farklılık olmadığı yönünde değerlendirilmektedir.

6. Yaşam Doyumu, Yaşam Kalitesi ve Benlik Saygıları Arasındaki İlişki

Zihinsel engelli çocuğa sahip anne ve babaların yaşam doyumu, yaşam kalitesi, benlik saygısı arasındaki ilişki araştırıldığında; Yaşam Doyumu ve Benlik Saygısı hariç Aile Etkileşimi, Duygusal, Ebeveynlik Yeterlilik, Fiziksel Finansal ve Materyal Yeterlilik boyutlarında pozitif yönde orta düzeyde anlamlı ilişki olduğu belirlenmiştir. Yaşam Doyumu, Benlik Saygısı arasında negatif yönde orta düzeyde anlamlı ilişki tespit edilmiştir. Benlik saygısının; aile etkileşimi, ebeveynlik, materyal yeterliliği, yetersizliğe ilişkin destek arasında negatif ilişki olduğu; fiziksel finansal yeterlilik, duygusal yeterlilik hariç diğer boyutlarla orta düzeyde negatif ilişkiye sahip olduğu; duygusal yeterlilik, fiziksel finansal yeterlilik boyutlarında düşük düzeyde negatif bir ilişkiye sahip olduğu belirlenmiştir. Yani benlik saygısı hem yaşam doyumu hem yaşam kalitesi ilişkisinde negatif yönde bir etkileşim gösterirken, yaşam doyumu yaşam kalitesi ile pozif yönde ilişki olduğunu göstermektedir.

Yapılan çalışmanın literatür taraması incelendiğinde; Karagüven ve Demirtaş (2022), çalışmasında yaşam doyumu ve sürekli kaygı düzeylerinin benlik saygısı düzeyini etkilediği belirlemiştir. Diener ve Diener (2009)' in üniversite öğrencileri ile yapmış olduğu kültürlerarası çalışmada, benlik saygısının yaşam doyumunun yordayıcısı olduğu ve aralarında pozitif bir ilişki olduğu yönünde bir sonuca ulaşmıştır. Benlik saygısı, aile yaşam kalitesi ve yaşam doyumu değişkenleri incelendiğinde ise bu değişkenlerin birbiri ile pozitif yönde ilişkili olduğu görülmektedir. Agran, Alper ve Wehmeyer (2002), çalışma sonuçlarında maddi doyum, aile doyumu ve arkadaşlık doyumu değişkenlerinin hepsinin benlik saygısı ile ilgili önemli ölçüde ilişkili olduğu ortaya konmuştur. Buna göre kişinin yaşamdan

sağladığı doyum ve kalite azaldıkça benlik saygısı da düşmektedir. Özellikle gelişimsel yetersizliği olan bireye sahip ailelerin yaşadıkları maddi zorluklar, bakım yükü stresi ve çevresel tepkilere karşı kaçınmacı davranma durumları, benlik saygısı, yaşam doyumu ve yaşam kalitesine olumsuz yönde etki etmektedir. Al-Krenawi ve Kanat-Maymon (2017), bireyin gelir düzeyi ile benlik saygısı puanlarının, yaşam doyumu puanlarıyla aralarında kadınlar ve erkekler için pozitif yönde bir ilişki içinde olduğu sonucuna ulaşmıştır. Moksnes ve Espnes (2013), yaptığı çalışmanın sonucunda, erkeklerin hem benlik saygısı hem de yaşam doyumu açısından kadınlardan daha yüksek puan aldığı ve benlik saygısı, yaşam doyumu ile olumlu bir şekilde ilişkili olduğu yönünde, sonucuna ulaşmıştır. Toprak (2018), zihinsel engelli çocuğa sahip ailelerin yaşam kaliteleri ile yaşam doyumları arasında pozitif, orta düzeyde anlamlı ilişki olduğu sonuca ulaşmış, zihinsel engelli çocukları bulunan ailelerin yaşam kaliteleri arttıkça yaşam doyumlarının da arttığını söylemektedir. Özetle, literatürde yer alan sonuçlar, bu çalışma ile ters düşmekte ve desteklememektedir. Ancak; Naderi, Sakinehpoor vd (2016), engelli sporcuların yaşam kaliteleri ve yaşam doyumları, benlik saygıları ve sosyal gelişimleri engelli olmayan sporculara göre daha yüksek olduğu ve aralarında pozitif yönde ilişki olduğu sonucuna ulaşmıştır. Sonuçlar normal literatür değerlendirmelerine ters olmasını spor yoluyla sosyalleşmesi ve bütünleşmesinin engelli bireylerde; yaşam doyumu ve benlik saygısını, yaşam kalitesi puanlarını arttırmada normal gelişim gösteren bireylere göre daha hızlı ve etkili olabileceği yönünde kanaat geliştirmiştir.

Literatürden farklı bir sonucun olmasının sebebi olarak kültürel farklılıklar olarak değerlendirilebilir. Örneğin kolektivist kültürlerde, benlik saygısı batı kültürlerinde olduğu kadar önemli değildir (Heine, Lehman, Markus ve Kitayama, 1999); çünkü kişinin kendini iyi hissetme ihtiyacı, kişinin karşılıklı bağımlılıklarını sürdürme hedefine tabidir; ilgili sosyal ilişkiler, kişinin hayatını nasıl değerlendirdiği konusunda daha önemlidir. Dolayısıyla daha kolektif olan yaşam ya da aile ilişkilerinde çok etkin rol oynamadığı için benlik saygısı puanlarının yaşam doyumu ve aile yaşam kalitesi ile aralarında negatif korelasyon olabileceği düşünülmektedir. Ayrıca şu konuyu da belirtmek gerekir ki; çalışma yapılan grup özel bir gruptur.

Sosyo-ekonomik, eğitim yönünden toplumun diğer kesimleri ile ayrışmaktadır. Çalışma grubunun benlik saygısından ziyade daha yaşamsal temel ihtiyaçları daha önceliklidir. Çoğunlukla aile bireyleri birbirleri ile yakın ilişki içinde ve bir bütün halinde hareket etmeye çalıştıkları için benlik kavramının daha alt planda olduğu düşünülmektedir. Çalışma sonuçlarında ailelerin benlik saygısı puanlarının düşük olduğunu sonucu da bu yaklaşımı destekler niteliktedir. Araştırmayı uygulayan çalışmacı ailelere benlik kavramı sorularında "benlik kavramının" ne olduğunu açıklanmış ve araştırma grubunun konuya hâkim olmadığı gözlenmiştir. Dolayısıyla ortaya çıkan sonuçlara göre çalışma grubunun özel grup olması, öncelikleri ve kültürel tutumları elde edilen bu sonucun ortaya çıkmasına etkili olduğu düşünülmektedir.

Sonuç olarak zihinsel engelli çocuğa sahip annelerin ve babaların genel olarak yaşam doyumlarının orta düzeyde olduğu söylenebilir. Zihinsel engelli çocuğa sahip anne ve babalarının yaşam doyumları; çocuğun cinsiyetine, ebeveyn cinsiyetine ve medeni durum değişkenlerine göre anlamlı bir biçimde farklılaşmamaktadır. Zihinsel engelli çocuğa sahip anne ve babaların yaşam kalitelerinin düzeylerinin yüksek olduğu tespit edilirken; Aile Yaşam Kalitesi Ölçeğinin "Yetersizliğe İlişkin Destek" boyutunda kızlar lehine küçük etki düzeyinde anlamlı bir farklılık olduğu görülmektedir. Ebeveynlerin cinsiyetine göre aile yaşam kalitesi sonuçlarına bakıldığında "Duygusal Yeterlik, "Fiziksel / Finansal / Materyal Yeterliliği" boyutlarında babalar lehine küçük etki düzeyinde anlamlı bir farklılık olduğu saptanmıştır. Medeni durum değişkeni ile aile yaşam kalitesi düzeyi arasında genel olarak anlamlı bir ilişki sağlanamazken, Mann-Whitney U testine göre "Fiziksel / Finansal / Materyal Yeterliliği" boyutunda evliler lehine orta etki düzeyinde anlamlı bir farklılık olduğu saptanmıştır. Eğitim düzeyleri ve yaşam kalitesi düzeyleri kıyaslandığında ise "Ebeveynlik ve yetersizliğe ilişkin destek" boyutunda orta düzeyde anlamlı farklılık vardır. "Yetersizliğe ilişkin destek" boyutunda ise ortaokul mezunları ile ilkokul mezunları arasında anlamlı bir farklılık mevcuttur. "Duygusal yeterlik" boyutunda ise lise mezunlarının da puanları, ilkokul mezunlarından anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır. Kruskal Wallis testi sonuçlarına

göre de genel bir değerlendirme yapıldığında ilkokul mezunlarının aleyhine orta düzeyde anlamlı farklılık olduğunu söylenebilir.

Zihinsel engelli çocuğa sahip anne ve babaların benlik saygısı önermelerinin ortalamasına bakıldığında, benlik saygılarının da orta düzeyde olduğu saptanmıştır. Zihinsel engelli çocuğa sahip ailelerin benlik saygılarının; çocuğun cinsiyetine ve ebeveyn cinsiyetine göre anlamlı bir fark teşkil etmemektedir. Ebeveynlerin eğitim durumları da incelenmiş olup, eğitim düzeyi düştükçe benlik saygısı puanları artmasına rağmen anlamlı bir fark olmadığı tespit edilmiştir.

Araştırmada ayrıca, zihinsel engelli çocuğa sahip anne babaların yaşam doyumu, yaşam kalitesi ve benlik saygısı arasındaki ilişki incelenmiş ve yaşam doyumu ve benlik saygısı hariç aile etkileşimi, duygusal, ebeveynlik yeterlilik, fiziksel finansal ve materyal yeterlilik boyutlarında pozitif yönde orta düzeyde anlamlı ilişkiye sahip olduğu belirlenmiştir. Yaşam doyumu, benlik saygısı arasında negatif yönde orta düzeyde anlamlı ilişki tespit edilmiştir. Benlik saygısının; aile etkileşimi, ebeveynlik, materyal yeterliliği, yetersizliğe ilişkin destek arasında negatif ilişki olduğu; fiziksel finansal yeterlilik, duygusal yeterlilik hariç diğer boyutlarla orta düzeyde negatif ilişkiye sahip olduğu; duygusal yeterlilik, fiziksel finansal yeterlilik boyutlarında düşük düzeyde negatif bir ilişkiye sahip olduğu belirlenmiştir. Yani benlik saygısı hem yaşam doyumu hem aile yaşam kalitesi ilişkisinde negatif yönde bir etkileşim gösterirken, yaşam doyumu aile yaşam kalitesi ile pozif yönde ilişki ilişkide olduğu tespit edilmiştir.

6.3. Öneriler

Yukarıda yer alan sonuçlardan yola çıkılarak zihinsel engelli çocuğa sahip anne ve babalara, araştırmacılara önerilerde bulunulmuştur:

6.3.1. Zihinsel Engelli Çocuğa Sahip Anne ve Babalara Öneriler

1- Çocuğu zihinsel engelli tanısı alan anne ve babaları, çocuklarını sosyal yönden gelişimlerini, kendilerine sunulan eğitim olanakları konusunda bilgilenmeleri, kendilerine sunulan psiko-danışmanlık ve danışmanlık hizmetlerinden faydalanmaları önerilir.

2- Zihinsel engelli çocuğa sahip annelere ve babalara yönelik bilgilendirme ve bilinçlendirme amacıyla uzman personeller tarafından yapılan eğitim seminerleri katılımları önerilmektedir.

3- Çocuğunun zihinsel engelli tanısı olan anne ve babaların, mümkün olan en kısa sürede eğitim olanaklarına ulaşmaları önerilmektedir.

4- Zihinsel engelli çocuğa sahip anne babaların, yaşam doyumunu arttırıcı sosyal ve kültürel faaliyetler katılımları önerilmektedir.

5- Zihinsel engelli çocuğa sahip ebeveynlerin sosyal ve duygusal açıdan çocuklarını daha iyi şartlarda yetiştirebilmeleri için psiko-sosyal eğitim ve danışmanlık hizmetlerinden faydalanmaları önerilmektedir.

6- Zihinsel engelli çocuğa sahip ailelerin sosyal yaşam imkânlarının arttırılması ve anne babaların kendilerine daha fazla vakit ayırabilmeleri ve bu zamanlarını verimli geçirmelerine yardımcı olmak için yapılacak sosyal ve ekonomik destekler, ebeveynlerin yaşam doyumu, aile yaşam kalitesi ve benlik saygısını güçlendirebilir.

7- Zihinsel engelli çocuğa sahip anne babalara ücretsiz sunulan sosyal aktivitelerden faydalanmaları, yaşam doyumu ve aile yaşam kalitesinin yükselmesine katkı sağlar.

8-Engelli bireye sahip ailelerin çocuğun engel durumlarına uygun olarak sosyal aktiviteler (spor, müzik vb.) ile desteklenmesi önerilir.

9- Engelli bireylerin engel durumlarına göre el becerileri ya da meslek edindirme kursları ile desteklenmesi ailenin ve çocuğun benlik saygısını güçlendirmede etkili olacağı düşünülmektedir.

6.3.2. Araştırmacılara Öneriler

1- Üniversitelere bağlı eğitim kurumlarında görev alan akademisyen ve araştırmacıların engelli bireye sahip aileler üzerinde daha fazla bilimsel çalışma yapılması önerilmektedir.

2- Bu araştırma zihinsel engelli çocuğa sahip aile bireyleri ile yapılmıştır. Farklı engel grubunda çocuğu olan aile bireyleri ile de etkilenme düzeylerini belirlemek için daha geniş örneklem gruplarından oluşan aile fertleri ile çalışmalar yapılmalıdır.

3- Yapılan çalışma Edirne iline bağlı rehabilitasyon merkezleri ve engelli okulları ile sınırlı kalmıştır araştırma 115 katılımcı ile yapılmıştır daha geniş katılımla ve farklı illerde rehabilitasyon merkezi ne bağlı okullarda yapılacak araştırma daha faydalı olabileceği iller arasında sosyo-ekonomik ve kültürel farklılıkları ortaya koyacağı düşünülmektedir.

4- Araştırma engelli bireye sahip anne babalar ile sınırlı kalmıştır. Engelli bireye sahip diğer aile bireyleri (kardeş, hala, anane, teyze, dede vb.) dahil edilerek bir çalışma yapılması önerilmektedir.

5- Yapılan çalışma nicel araştırma yöntemlerinden, genel tarama modellerinden olan ilişkisel ve betimsel tarama modeli kullanılmıştır. Benzer çalışmayı Karma Yöntem Araştırması yapılarak; nicel veri analizi teknikleriyle nitel veri analizi teknikleri yani; nitel verileri nicelleştirme teknikleri, tersine nicel verileri nitelleştirme teknikleri uygulanabilir. Böylece nitel ve nicel verilerin birlikte kullanımı ile araştırma probleminin tek başına kullanılan herhangi bir yöntemden çok daha iyi bir şekilde anlaşılması sağlanacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

AAIDD. (2010). FAQ on the AAIDD definition on intellectual disability. 12 10, 2012 tarihinde AAIDD Web Sitesi: http://www.aaidd.org/intellectualdisabilitybook/content_7473cfm?navID=366 adresinden alındı.

Abelson, A. G. (1999). Respite care needs of parents of children with developmental disabilities. *Focus on Autism and Other Developmental Disabilities*, *14*(2), 96-100.

Acar Arasan, B. N. (2010). Akademisyenlerde Yaşam Doyumu İş Doyumu ve Mesleki Tükenmişlik Düzeylerinin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uşak, Türkiye.*

Acar, T. (2009). *Dokuzuncu Sınıf Öğrencilerinde Akran Zorbalığı Ve Psikolojik Belirtiler* (Master's thesis, Sosyal Bilimler Enstitüsü).

Addabbo, T., Sarti, E., & Sciulli, D. (2016). Disability And Life Satisfaction İn Italy. *Applied Research in Quality of Life*, *11*(3), 925-954.

Ager, A. (2002). 'Quality Of Life'assessment İn Critical Context. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*, *15*(4), 369-376.

Agran, M., Alper, S., & Wehmeyer, M. (2002). Access To The General Curriculum For Students With Significant Disabilities: What İt Means To Teachers. *Education and training in mental retardation and developmental disabilities*, 123-133.

Akandere, M., Meryem, A. C. A. R., & Baştuğ, G. (2009). Zihinsel ve Fiziksel Engelli Çocuğa Sahip Anne ve Babaların Yaşam Doyumu ve Umutsuzluk

Düzeylerinin İncelenmesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (22), 23-32.

Akcan, E. (2018). *Lise öğrencilerinde benlik saygısı ve yaşam doyumu ilişkisi* (Master's thesis, İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).

Akdağ, F. (2014). Evli Bireylerde Psikolojik İyi Oluşun Kök Aile İle İlişkiler, Benlik Saygısı Ve Evlilik Doyumu Açısından Yordanması. *Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir*.

Akıncı, A. (1991). Öğretilebilir Düzeyde Zihinsel Özürlü Çocukların Annelerinin ve Öğretmenlerinin Eğitim Hedefleri ile İlgili Düşüncelerinin Araştırılması. *Yayınlanmamış Bilim Uzmanlığı Tezi. H. Ü Sağlık Bilimleri Enstitüsü. Ankara*.

Akıncı-Aydoğan, A. (1999) *Özürlü Çocuğa Sahip Anne ve Babaların Umutsuzluk Düzeylerinin Belirlenmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara. .

Akkök, F. (2013). *İlköğretimde Sosyal Becerilerin Geliştirilmesi*: Öğretmen el kitabı (3.baskı). İstanbul: Özgür Yayınları.

Akkök, F., Aşkar, P., & Karancı, N. (1992). Özürlü Bir Çocuğa Sahip Anne Babalardaki Stresin Yordanması [The prediction of stress in parents of a child with disability]. *Özel Egitim Dergisi*, *1*(2), 9-1.

Akmaniş, B. (2010). *Otistik Çocuğu Olan Annelerin Algıladıkları Sosyak Desteğe Göre Umutsuzluk Düzeylerinin İncelenmesi* (Master's thesis, Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü).

Aktan, O., Orakcı, Ş., & Durnalı, M. (2020). Investigation of the relationship between burnout, life satisfaction and quality of life in parents of children with disabilities. *European journal of special needs education*, *35*(5), 679-695.

Alıcı, Y. (2021). *Serbest zaman etkinliği olarak yürüyüş yapan otizm spektrum bozukluğuna sahip çocuğu olan ebeveynlerin serbest zaman ve yaşam doyum düzeylerinin incelenmesi* (Doctoral dissertation, Anadolu University (Turkey))

Al-Krenawi, A., & Kanat-Maymon, Y. (2017). Psychological symptomatology, self-esteem and life satisfactions of women from polygamous and monogamous marriages in Syria. *International social work*, *60*(1), 196-207.

Allik, H., Larsson, J. O., & Smedje, H. (2006). Health-Related Quality Of Life İn Parents Of School-Age Children With Asperger Syndrome Or High-Functioning Autism. *Health and quality of life outcomes*, *4*(1), 1-8.

Alver, B. (2003). Çeşitli Kamu Kurum ve Kuruluşlarında Çalışanların Empatik Becerileri. *Karar Stratejileri ve Psikolojik Belirtileri Arasındaki İlişkiler, Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Erzurum, Türkiye*.

Al-Yagon, M. (2007). Socioemotional And Behavioral Adjustment Among School-Age Children With Learning Disabilities: The Moderating Role Of Maternal Personal Resources. *The journal of special education*, *40*(4), 205-217.

Arellano, A., & Peralta, F. (2015). El Enfoque Centrado en la Familia en el campo de la discapcidad intelectual ¿Cómo perciben los padres su relación con los profesionales? Revista de Investigación Educativa, 33 (1), 119 – 132.

Argyrakouli, E., & Zafiropoulou, M. (2003). Self-Esteem Of Greek Mothers Of Children With İntellectual Disabilities. *International Journal of Disability, Development and Education*, *50*(2), 181-195.

Arıkan, D., & Aytekin, A. (2007). Annelerin Yaş ve Eğitim Düzeylerinin İlaç Dışı Yöntemlerle Çocuklardaki Ağrı Kontrolü Uygulamalarına Etkisi. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*, *10*(4), 12-20.

Atagün, M. İ., Balaban, Ö. D., Atagün, Z., Elagöz, M., & Özpolat, A. Y. (2011). Kronik Hastalıklarda Bakım Veren Yükü. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*.

Ataman, A. (2003). Özel Eğitime Muhtaç Olmanın Nedenleri. A. Ataman (Ed.), *Özel Eğitime Giriş*, (ss.121-142) içinde. Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.

Avşaroğlu, S., & Okutan, H. (2018). Zihin Engelli Çocuğu Olan Ailelerin Yaşam Doyumları, İyimserlik ve Psikolojik Belirti Düzeylerinin İncelenmesi. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, *7*(1), 59-76.

Avşaroğlu, S., Engin Deniz, M., & Kahraman, A. (2005). Teknik Öğretmenlerde Yaşam Doyumu İş Doyumu ve Mesleki Tükenmişlik Düzeylerinin İncelenmesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (14), 115-129.

Aydoğan, A.A. (1999). *Özürlü Çocuğa Sahip Olan Anne Babaların Umutsuzluk Düzeylerinin Belirlenmesi.* Yayımlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Aylaz, R., Yılmaz, U., & Polat, S. (2012). Effect Of Difficulties Experienced By Parents Of Autistic Children On Their Sexual Life: A qualitative study. *Sexuality and Disability*, *30*(4), 395-406.

Ayre, C., & Scally A. J. (2014). Critical values for Lawshe's content validity ratio: revisiting the original methods of calculation. Measurement and Evaluation in Counseling and Development, 47 (1), 79–86. doı: 10.1177/0748175613513808.

Aznar, A. S., & Castanon, D. G. (2005). Quality Of Life From The Point Of View Of Latin American Families: A Participative Research Study. *Journal of Intellectual Disability Research*, *49*(10), 784-788.

Balcells, Balcells, A., Giné, C., Guàrdia, Olmos, J., & Summers, J. A. (2011). Family quality of life: Adaptation To Spanish Population Of Several Family Support Questionnaires. *Journal of Intellectual Disability Research*, *55*(12), 1151-1163.

Banjare, P., Dwivedi, R., & Pradhan, J. (2015). Factors Associated With The Life Satisfaction Amongst The Rural Elderly İn Odisha, India. *Health and quality of life outcomes*, *13*(1), 1-13.

Bastiaansen, D., Koot, H. M., Ferdinand, R. F., & Verhulst, F. C. (2004). Quality Of Life İn Children With Psychiatric Disorders: Self-, Parent, And Clinician Report. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, *43*(2), 221-230.

Başaran, F. (1992). The University Students' Value Preferences. *Araştırma Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Felsefe Bölümü Dergisi,*14,13-25.

Baumeister, R. F. (1998). The self. In D. Gilbert, S. Fiske, & G. Lindzey (Eds.), The handbook of social psychology (pp. 680–740). New York: Random House.

Bayat, M. (2005). *How Family Members' Perceptions Of İnfluences And Causes Of Autism May Predict Assessment Of Their Family Quality Of Life*. Loyola University Chicago.

Bayer, A. (2013). Değişen toplumsal yapıda aile. *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, *4*(8), 101-129.

Beckman, P. J. (1983). Influence Of Selected Child Characteristics On Stress İn Families Of Handicapped İnfants. *American journal of mental deficiency*.

Beral, Y. (2010). *Otistik Bozukluk Gösteren Çocuğa Sahip Ebeveynlerin Öz Yeterlik Algılarının İncelenmesi* (Master's thesis, Anadolu Üniversitesi).

Bertelli, M., Bianco, A., Rossi, M., Scuticchio, D., & Brown, I. (2011). Relationship Between İndividual Quality Of Life And Family Quality Of Life For People With İntellectual Disability Living İn Italy. *Journal of Intellectual Disability Research*, *55*(12), 1136-1150.

Bıçak, N. (2009). *Otizmli Çocukların Annelerinin Yaşadıklarının Belirlenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.

Bilge, A., Buruntekin, F., Demiral, O., Keleş, B., Yalçın, E., Tavukçu, G., ... & Semra, B. O. L. (2014). Engelli Yakınlarına Verilen "Stresle Baş Etme Ve Yaşam Doyumunu Arttırma" Eğitiminin Etkinliğinin Belirlenmesi. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi, 3*(1), 610-621.

Bozkurt SS. Zihinsel Engelli Çocukların Özellikleri. İçinde: Cavkaytar A, (eds.). Aile Eğitim Rehberi Zihinsel Engelli Çocuklar. Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü: Ankara; 2014, s: 29-41.

Branden, N. (1990). What Is Self-Esteem?.

Bränholm, I. B., & Degerman, E. A. (1992). Life satisfaction and activity preferences in parents of Down's syndrome children. *Scandinavian journal of social medicine*, *20*(1), 37-44.

Brown, G. W., Andrews, B., Harris, T., Adler, Z., & Bridge, L. (1986). Social support, self-esteem and depression. *Psychological medicine*, *16*(4), 813-831.

Brown, I., Brown, R., Baum, N.T., Isaacs, B.J., Myerscough, T., Neikrug, S., and et.al. (2006). *Family Quality of Life Survey: Main caregivers of people witintellectual or developmental disabilities.* Toronto: Surrey Place Centre.

Brown, I., Petrowski, N., Edwards, M., Isaacs, B. J., Brown, R. I., Baum, N., & Werner, S. (2010). A Family Quality Of Life Approach For Social Workers: Lessons From The Field Of İntellectual And Developmental Disabilities. *Journal of Family Social Work*, *1*, 25.

Brown, R. I., MacAdam–Crisp, J., Wang, M., & Iarocci, G. (2006). Family Quality Of Life When There İs A Child With A Developmental Disability. *Journal of policy and practice in intellectual disabilities*, *3*(4), 238-245.

Bucuka, Y. Engelli Çocuk Annelerinin Sosyal Destek, Yaşam Doyumu ve Dinî Başa Çıkma Durumları. *Bingöl Araştırmaları Dergisi*, *8*(2), 97-124.

Busk, P. L. (2014). Correlational studies. *Wiley statsref: Statistics reference online*, 1-2.

Büyüköztürk, Ş. (2018). Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı. *Pegem: Ankara*

Čagran, B., Schmidt, M., & Brown, I. (2011). Assessment Of The Quality Of Life İn Families With Children Who Have İntellectual And Developmental Disabilities İn Slovenia. *Journal of Intellectual Disability Research*, *55*(12), 1164-1175.

Canarslan, H., & Ahmetoğlu, E. (2015). Engelli Çocuğa Sahip Ailelerin Yaşam Kalitesinin İncelenmesi. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *17*(1), 13-31.

Canpolat, M. (2012). *Grup Rehberliği Programının Zihinsel Yetersizliği Olan Çocuğa Sahip Annelerin Stres Düzeylerine Etkisi* (Master's thesis, İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü).

Cantrell, K. K. (2007). Predictors of Quality of Life of Mothers of Children withIntellectual Disabilities. Unpublished Doctoral Dissertation, USA: University of Denver, UMI Microform 3270532.

Cantwell, J., Muldoon, O., & Gallagher, S. (2015). The İnfluence Of Self-Esteem And Social Support On The Relationship Between Stigma And Depressive Symptomology İn Parents Caring For Children With İntellectual Disabilities. *Journal of Intellectual Disability Research*, *59*(10), 948-957.

Cavkaytar, A., Aksoy, V., & Ardıç, A. (2014). Ebeveyn Öz Yeterlik Ölçeği Geçerlik ve Güvenirlik Çalışmasının Güncellenmesi. *Anadolu Journal of Educational Sciences International*, *4*(1), 69.

Cavkaytar, A., Batu, S., & Çetin Beklan, O. (2006). Gelişim Geriliği Olan Çocuğa Sahip Ailelerin Sosyo-Ekonomik ve Demografik Özellikleri Arasındaki İlişkiler. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *6*(1), 79-96.

Cavkaytar, A., Melekoğlu, M., & Yıldız, G. (2014). Geçmişten Günümüze Özel Gereksinimli Olma ve Zihin Yetersizliği: Dünya'da Ve Türkiye'de Kavramların Evrimi. *Anadolu Üniversitesi sosyal bilimler dergisi*, (Özel Sayı), 111-122.

Cavkaytar, A., ve Diken, İ. H. (2005). *Özel Eğitime Giriş*. Kök yayıncılık: Ankara.

Cevher, F. N., & Buluş, M. (2007). Benlik Kavramı ve Benlik Saygısı: Önemi ve Geliştirilmesi. *Akademik Dizayn Dergisi, 2*(1), 52-64.

Clark, M., Brown, R., & Karrapaya, R. (2012). An İnitial Look At The Quality Of Life Of Malaysian Families That İnclude Children With Disabilities. *Journal of Intellectual Disability Research, 56*(1), 45-60.

Cohen, J. (1988). *Statistical power analysis for the behavioral sciences (2. Auflage)*. Hillsdale, NJ: Erlbaum.

Coleman, P. K., & Karraker, K. H. (2000). Parenting Self-Efficacy Among Mothers Of School-Age Children: Conceptualization, Measurement, And Correlates. *Family relations, 49*(1), 13-24.

Coopersmith, S. (1967). The Antecedents Of Self-Esteem San Francisco. *H Freeman and Company*.

Coşkun, Y. Epilepsili Çocuğa Sahip Anne ve Babaların Yaşam Kalitesi, (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi), Erciyes Üniversitesi/Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Kayseri, 2005.

Crnic, K. A., Friedrich, W. N., & Greenberg, M. T. (1983). Adaptation Of Families With Mentally Retarded Children: A Model Of Stress, Coping, And Family Ecology. *American journal of mental deficiency*.

Crowley, M. J., & Kazdin, A. E. (1998). Child Psychosocial Functioning And Parent Quality Of Life Among Clinically Referred Children. *Journal of Child and Family Studies*, *7*(2), 233-251.

Cummings, S. T. (1976). The İmpact Of The Child's Deficiency On The Father: A Study Of Fathers Of Mentally Retarded And Of Chronically III Children. *American Journal of Orthopsychiatry*, *46*(2), 246.

Cummings, ST, Bayley, HC ve Rie, HE (1966). Çocuğun Eksikliğinin Anne Üzerindeki Etkileri: Zihinsel Engelli, Kronik Hasta ve Nevrotik Çocukların Anneleri Üzerine Bir Araştırma. *Amerikan Ortopsikiyatri Dergisi*, *36* (4), 595.

Cummins, R. A. (2000b). Objective And Subjective Quality Of Life: An İnteractive Model. *Social Indicators Research*, (52), 55-72.

Cummins, R. A. (2003). Normative Life Satisfaction: Measurement İssues And A Homeostatic Model. *Social indicators research*, *64*(2), 225-256.

Çan Aslan, Ç. (2010). *Zihinsel Engelli Çocuğu Olan Anne ve Babaların Psikolojik Belirtileri, Sosyal Destek Algıları ve Stresle Başa Çıkma Tarzlarının Karşılaştırılması* (Master's thesis, Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü).

Çetin, İ. (2021). *Engelli kadınların toplumsal cinsiyet algısı, yaşam doyumu ve benlik saygısı düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Master's thesis, Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü).

Çetinkaya, S. (2018). *Eğitici ve Veli Bakış Açıları ile İlkokul Çağındaki Engelli Öğrencilerin Eğitim Sorunları Kırıkkale Örneği* (Master's thesis, Kırıkkale Üniversitesi).

Çivi, S., Kutlu, R., & Çelik, H. H. (2011). Kanserli Hasta Yakınlarında Depresyon Ve Yaşam Kalitesini Etkileyen Faktörler. *Gulhane Medical Journal*, *53*(4).

Çoban, A. İ. (2008). Engellilere Yönelik Hizmetlerin Sunumunda Yaşam Kalitesi Yaklaşımının Önemi. *Ufkun Ötesi Bilim Dergisi*, (1), 47-58.

Çuhadaroğlu, F. (1986). Adolesanlarda Benlik Saygısı. *Uzmanlık Tezi, Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Psikiyatri Anabilim Dalı, Ankara*.

Dabrowska, A., & Pisula, E. (2010). Parenting Stress And Coping Styles İn Mothers And Fathers Of Pre-School Children With Autism And Down Syndrome. *Journal of Intellectual Disability Research*, *54*(3), 266-280.

Dadds, M. R., Maujean, A., & Fraser, J. A. (2003). Parenting And Conduct Problems İn Children: Australian Data And Psychometric Properties Of The Alabama Parenting Questionnaire. *Australian Psychologist*, *38*(3), 238-241.

Dağlı, A., & Baysal, N. (2016). Yaşam Doyumu Ölçeğinin Türkçe'ye Uyarlanmasi: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, *15*(59).

Darıca, N., Abidoğlu, Ü., & Gümüşçü, Ş. (2000). *Otizm ve Otistik Çocuklar*. Özgür Yayınları, İstanbul, 190s.

Darling, C. A., Senatore, N., & Strachan, J. (2012). Fathers Of Children With Disabilities: Stress And Life Satisfaction. *Stress and health*, *28*(4), 269-278.

Davis, K., & Gavidia-Payne, S. (2009). The İmpact Of Child, Family, And Professional Support Characteristics On The Quality Of Life İn Families Of Young Children With Disabilities. *Journal of Intellectual and Developmental Disability*, *34*(2), 153-162.

Değirmenci, G. Y., & Mağden, D. (2017). Hafif Düzeyde Zihinsel Engelli Ergenlerde Yaşam Doyumu Ve Okula Bağlanma Arasındaki İlişkinin İncelenmesi.

Demir, E. (2010). *Otistik Çocuk Annelerinde Benlik Saygısı ve Somatizasyyon Düzeylerinn Karşılaştırılması* (Master's thesis, Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü).

Demir, M. (2010). Close Relationships And Happiness Among Emerging Adults. *Journal of Happiness Studies*, *11*(3), 293-313.

Demirkol, Ö., & İmgesi, D. S. B. K. B. (2003). Yüksek Lisans Ders Notları. *Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi*.

Deniz, M. E., Dilmaç, B., & Arıcak, O. T. (2009). Engelli Çocuğa Sahip Olan Ebeveynlerin Durumluk - Sürekli Kaygı ve Yaşam Doyumlarının İncelenmesi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, *6*(1), 953 - 968.

Dereli, F., & Okur, S. (2008). Engelli Çocuğa Sahip Olan Ailelerin Depresyon Durumunun Belirlenmesi.

Deveci, M., & Ahmetoğlu, E. (2018). Zihin Engelli Çocuğu Olan Ailelerin Algıladıkları Sosyal Destek Düzeyinin İncelenmesi. *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi*, *4*(2), 123-131.

Diener, E. (1984). Subjective Well-Being. *Psychological Buletin*, 95(3), 542-575.

Diener, E. (1994). Assessing Subjective Well-Being: Progress And Opportunities. *Social indicators research*, *31*(2), 103-157.

Diener, E. (2000). Subjective Well-Being: The Science Of Happiness And A Proposal For A National İndex. *American psychologist*, *55*(1), 34.

Diener, E. and Biswas-Diener, R. (2001). Making The Best Of A Bad Situation: Satisfaction İn The Slums Of Calcutta. *Social Indicators Research*, (55), 329-352.

Diener, E. and Biswas-Diener, R. (2002). Will Money İncrease Subjective Wellbeing? A Literatüre Review And Guide To Needed Research. *Social Indicators Research,* (57), 119-169.

Diener, E. and Emmons, R. (1985). The İndependence of Positive and Negative Affect. *Journal of Personality and Social Psychology*, (47), 71-75.

Diener, E. and Lucas, R. E. (2000). Explaining Differences İn Societal Levels Of Happines: Relative Standarts, Need Fullfillment, Culture And Evaluation Theory. *Journal of Happiness Studies*, (1), 41-78.

Diener, E. and Seligman, M.E.P. (2002). Very Happy People. *Psychological Science,* 13 (1), 81-84.

Diener, E., & Diener, M. (2009). Cross-Cultural Correlates Of Life Satisfaction And Self-Esteem. In *Culture and well-being* (pp. 71-91). Springer, Dordrecht.

Diener, E., Emmons, R. A., Larsen, R. J. and Griffin, S. (1985). The Satisfaction With Life Scale. *Journal of Personality Assessment*, 49, 71–75.

Diener, E., Horwitz, J., and Emmons, R. (1985). Happiness Of Very Wealty. *Social Indicators Research,* (16), 263-274.

Doğan, S. Ö. (2014). İlköğretim Öğrencilerinin Aile Bağları ve Ailede Şiddet Görme Durumunun Benlik Saygısı Üzerine Etkisi. *Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara*.

Doğduay, G. (2013). *Engelli bireye sahip ebeveynlerde sporun yaşam kalitesine etkisi* (Master's thesis, Sakarya Üniversitesi).

Doğru, & Arslan, (2008). Engelli Çocuğu Olan Annelerin Sürekli Kaygı Düzeyi İle Durumluk Kaygı Düzeylerinin Karşılaştırılması. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (19), 543-553.

Durukan, H. H. (2015). *Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezine Devam Eden Zihinsel Ve/Veya Bedensel Engelli Çocukların Annelerinin Benlik Saygısı, Umutsuzluk Ve Stresle Başa Çıkma Düzeylerinin Karşılaştırılması* (Master's thesis, Sosyal Bilimler Enstitüsü).

Ekim, A., & Ocakçı, A. F. (2012). Quality Of Life Of Hearing İmpairment Children Between The Age Of 8-12. *Journal of Health Services*, 11(1), 17-23.

Ekşi, H., Sevim, E., & Kurt, B. (2016). Psikolojik Doğum Sırası ile Yetersizlik Duygusunun Yetişkin Bağlanma Stillerini Yordama Düzeyinin İncelenmesi. *İlköğretim Online*, *15*(3).

Elaheh ME, Sadat Mousavi H. [Mental Health İn Mothers Of Students With Behavioral Disorders]. Research in exceptional children 2003; 3(2): 105-16. (Persian)

Ellis, A., & Harper, R. A. (2005). Akılcı Yaşam Kılavuzu: Bakış Açınızı Değiştirin, Gördükleriniz ve Hissettikleriniz Değişecektir. *Ankara: HYB*.

Emerson, E. (2003). Mothers Of Children And Adolescents With İntellectual Disability: Social and Economic Situation, Mental Health Status, and The Self Assessed Social and Psychological İmpact Of The Child's Difficulties. *Journal of Intellectual Disability Research*, *47*(4-5), 385-399.

Ende İnce, Z., & Güdücü Tüfekci, F. (2015). Evaluation Of Marital Adjustment And Life Satisfaction İn Parents With Children With Disabilities And Determination Of The Affecting Factors. *Gümüşhane University Journal of Health Sciences*, *4*(1), 102-112.

Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Gn. Md. (2020). Engelli ve Yaşlı İstatistik Bülteni. Ankara: T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı.

Enstitüsü, D. İ., & Başkanlığı, Ö. İ. (2004). Türkiye Özürlüler Araştırması 2002. *Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara*.

Eren Kanbir, A., & Akşit, G. (2020). Engelli Çocuğun Evlilik Doyumuna Etkisi. *Sosyal Bilimler Arastirmalari Dergisi*, *10*(3).

Erikson, E. H., Üstün, T. B., & Şar, V. (1984). *İnsanın Sekiz Çağı*. Birey ve Toplum.

Eripek, S. (2003). Zekâ Geriliği Olan Çocuklar. A. Ataman (Ed.), Özel Gereksinimli Çocuklar ve Özel Eğitime Giriş [Children with special needs and special education] içinde (ss. 153-173). Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.

Eripek, S. (2005). *Zekâ Geriliği*. Ankara: Kök Yayıncılık.

Eryılmaz, A., & Öğülmüş, S. (2010). Ergenlikte Öznel İyi Oluş ve Beş Faktörlü Kişilik Modeli. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi, 11*(3), 189-203.

Esenler, B. (2001). Otizm veya Dikkat Eksikliği/Hiperaktivite Bozukluğu Tanısı Almış Çocukların Annelerinin Stres Düzeylerinin Karşılaştırılması. *Unpublished master's thesis). İstanbul University Graduate School of Health Sciences, İstanbul*.

Farber, B., & Kirk, S. A. (1960). Family Organization and Crisis: Maintenance Of İntegration İn Families With A Severely Mentally Retarded Child. *Monographs of the Society for Research in Child Development*, 1-95.

Florian, L. (1995). Part H Early İntervention Program: Legislative History and İntent Of The Law. *Topics in Early Childhood Special Education*, 15 (3), 247-263.

Frankl, V. E (1963). *Man's Search for Meaning: An Introduction to Logotherapy*. New York, Pocket Books.

Friedrich, W. N., & Friedrich, W. L. (1981). Psychosocial assets of parents of handicapped and nonhandicapped children. American Journal of Mental Deficiency, 85, 551-553.

Frish, M. B. (2006). *Quality of Life Therapy: Applying A Life Satisfaction Approach To Positive Psychology And Cognitive Therapy*. New Jersey: John Wiley and Sons.

Gebeyehu, F., Sahile, A., & Ayalew, M. (2019). Burden, Social Support, and Life Satisfaction Among Caregivers Of Children With İntellectual Disability: The Case Of Felege Abay And Shembt Primary Schools, Bahir Dar, Ethiopia. *International quarterly of community health education*, *39*(3), 147-153.

Giné, C., Gràcia, M., Vilaseca, R., Salvador Beltran, F., Balcells-Balcells, A., Dalmau Montala, M., ... & Maria Mas Mestre, J. (2015). Family Quality Of Life For People With İntellectual Disabilities İn Catalonia. *Journal of Policy and Practice in Intellectual Disabilities*, *12*(4), 244-254.

Ginevra, M. C., Di Maggio, I., Santilli, S., Sgaramella, T. M., Nota, L., & Soresi, S. (2018). Career Adaptability, Resilience, And Life Satisfaction: A Mediational Analysis İn A Sample Of Parents Of Children With Mild İntellectual Disability. *Journal of Intellectual & Developmental Disability*, *43*(4), 473-482.

Girli, A., Yurdakul, A., Sarısoy, M., & Özekes, M. (2000). Zihinsel Engelli ve Otistik Çocukların Annebabalarına Yönelik Grup Danışmanlığının Depresyon, Benlik Saygısı ve Tutumları Üzerine Etkisi. *Saray Rehabilitasyon*, *6*(2-9), 164.

Gordeles-Beser, N., & Inci, F. (2014). Comparison Of Trait Anxiety Levels And State Anxiety Levels Of Mothers With Disabled Children. *Journal of Psychiatric Nursing*, 5(2), 84–91

Göker, Z. (2009). Dikkat Eksikliği Hiperaktivite Bozukluğu Bulunan Çocuk ve Ergenlerin Benlik Saygısı Ve Yaşam Kalitesinin Değerlendirilmesi. *Tıpta Uzmanlık Tezi), Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon*.

Görgü, E. (2005). *3-7 Yaş Arası Otistik Çocuğa Sahip Olan Annelerin Algıladıkları Sosyal Destek Düzeyleri ile Depresyon Düzeyleri Arasındaki İlişki* (Doctoral dissertation, Marmara Universitesi (Turkey)).

Gray, D. E. (1980). Psychological-Social Well-Being Among The Parentsof Children With Autism. *Journal of Intellectual and Developmental Disability*,18, 83–93.

Gray, D. E., & Holden, W. J. (1992). Psycho-Social Well-Being Among The Parents Of Children With Autism. *Australia and New Zealand Journal of Developmental Disabilities*, *18*(2), 83-93.

Guzzo, R.A., Jackson, S.E., ve Katzell R.A. (1987). Meta-Analysis Analysis. Research in organizational behavior, (9), 407-442

Gülmez, H. (2013). "Çalışanların Yaşam Kalitesini Etkileyen Faktörler", Turkish Journal of Family Medicine and Primary Care, 7(4), 74-82.

Gülsün, İ., & Cavkaytar, A. (2021). Zihinsel Yetersizliği Olan Çocuk Ailelerinin Aile Yaşam Kalitesine İlişkin Sistematik Bir Derleme. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *34*(30. Ulusal Özel Eğitim Kongresi Özel Sayısı), 38-83.

Gültekin, T., & Sezer, S. (2017). Engelli Ailelerinin Yaşadıkları Sosyal ve Ekonomik Sorunlar. *Aydın İktisat Fakültesi Dergisi*, *2*(2), 81-100.

Güven, Y. (2016). *Özel Eğitime Giriş*. İçinde: Kulaksızoğlu A, (eds.). Farklı Gelişen Çocuklar. Nobel Akademik Yayıncılık: Ankara.

Hajiran, H. (2006). Toward A Quality Of Life Theory: Net Domestic Product Of Happiness. *Social indicators research*, *75*(1), 31-43.

Başkale, H., Çetinkaya, B., Ceylan, S. S., & Öztaş, Ü. (2019). Epilepsili çocukların annelerinin yaşam doyumu ve başa çıkma tutumları. *Güncel Pediatri*, *17*(2), 265-278.

Hall, L. A., Kotch, J. B., Browne, D., & Rayens, M. K. (1996). Self-esteem as a mediator of the effects of stressors and social resources on depressive symptoms in postpartum mothers. *Nursing research*, *45*(4), 231-238.

Heatherton, T. F., & Wyland, C. L. (2003). Assessing self-esteem.,

Heiman, T. (2002). Parents of Children With Disabilities: Resilience, Coping, And Future Expectations. *Journal of developmental and physical disabilities*, *14*(2), 159-171.

Heine, S. J., Lehman, D. R., Markus, H. R. & Kitayama, S. (1999). Is there a universal need for positive self-regard? Psychological Review, 106, 766–794

Ho, G. S. Y. (2005). *Chinese İmmigrant Families With Developmentally Delayed Children: Level Of Acculturation And Quality Of Life*. The Wright Institute.

Hollahan, N. C. (2003). *Parental Coping And Family Functioning İn Families With Children With Mental Retardation And Chronic İllness*. Georgia State University.

Hu, X., Wang, M., & Fei, X. (2012). Family Quality of Life of Chinese families of children with intellectual disabilities. *Journal of Intellectual Disability Research*, *56*(1), 30-44.

Humpert, S. (2013). A Note On Satisfaction With Life, Government and Job: The Case Of Eastern Europe.

Hutton, A. M., & Caron, S. L. (2005). Experiences Of Families With Children With Autism İn Rural New England. *Focus on autism and other developmental disabilities*, *20*(3), 180-189.

Işıkhan, V. (2005). *Türkiye' de Zihinsel Engelli Çocuğa Sahip Annelerin Sorunları,* Ankara, Hacettepe Üniversitesi Yayınları.

Işıkhan, V. (2005). Zihinsel Engelli Çocuğa Sahip Annelerin Psiko-Sosyal ve Sosyoekonomik Sorunları. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, *16*(2), 35-52.

İkizoğlu, M. (1993). *Demokratik ve Otoriter Ana-Baba Tutumlarının, Lise Son Sınıf Öğrencilerinin Benlik Saygısı Üzerine Etkisi.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi.

İlbuğa, E. U. (2018). Yeşim Ustaoğlu Sinemasında Kadın Karakterlerin Özgürlük Arayışları. *Selçuk İletişim*, *11*(2), 292-320.

J. H. Lim and E. P. Lee, "The influence of parenting stress on the parenting attitude and moderating effect analysis of depression in multi-cultural family mother," Journal of Future Early Childhood Education, vol. 17, no. 2, pp. 49–70, 201

Jacob, J., Canchola, J. A., & Preston, P. (2019). Young adult children of parents with disabilities: Self-esteem, stigma, and overall experience. *Stigma and Health*, *4*(3), 310

Jokinen, N. S. M. (2008). *Family Quality Of Life İn The Context Of Aging And İntellectual Disability* (Doctoral dissertation, University of Calgary, Graduate Division of Educational Research).

Jones, L., Hastings, R. P., Totsika, V., Keane, L., & Rhule, N. (2014). Child Behavior Problems And Parental Well-Being İn Families Of Children With Autism: The Mediating Role Of Mindfulness And Acceptance. *American journal on intellectual and developmental disabilities*, *119*(2), 171-185.

Juhásová, A. (2015). Engelli Çocuğu Olan Ailelerin ve Engelsiz Çocuğu Olan Ailelerin Yaşam Kalitelerinin Karşılaştırılması. *Procedia-Sosyal ve Davranış Bilimleri*, *174*, 3378-3384.

Kaçan Softa, H., Öztürk, A., Sonkaya, C., & Düşünceli, H. (2016). Zihinsel Engelli Çocuğu Olan Anne ve Babaların Aile Yükü ve Yaşam Doyumlarının İncelenmesi.

Kaçan Softa, H., Öztürk, A., Sonkaya, C., & Düşünceli, H. (2016). Zihinsel engelli çocuğu olan anne ve babaların aile yükü ve yaşam doyumlarının incelenmesi

Kahriman, İ., & Bayat, M. (2008). Özürlü Çocuğa Sahip Ebeveynlerin Yaşadıkları Güçlükler ve Algıladıkları Sosyal Destek Düzeyleri. *Öz-Veri Dergisi*, *5*(1), 1175-1194.

Kaner, S. (2004). *Engelli Çocukları Olan Anababaların Algıladıkları Stres, Sosyal Destek Ve Yasam Doyumlarının İncelenmesi*. Ankara Üniversitesi Rektörlüğü Araştırma Projesi, Proje Numarası: 2001-0901-007.

Kara, D. Ö. (2016). *Gelişimsel Yetersizlik Ve Normal Gelişim Gösteren Çocukların Annelerinin Aile Yaşam Kalitesi, Evlilik Uyumu Ve Öznel İyi Oluşlarının İncelenmesi,* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Bahçeşehir Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü: İstanbul.

Karadağ, G. (2009). Engelli Çocuğa Sahip Annelerin Yaşadıkları Güçlükler ile Aileden Algıladıkları Sosyal Destek ve Umutsuzluk Düzeyleri. *TAF Preventive Medicine Bulletin*, *8*(4), 315-322.

Karaduman, H., & Parlar, H. (2020). Gelişimsel Yetersizliğe Sahip Çocuğu Olan ve Normal Gelişim Gösteren Çocuğa Sahip Ebeveynlerin Aile Yaşam Kalitesi Algılarının İncelenmesi. *İZÜ Eğitim Dergisi*, *2*(3), 101-121.

Karakoç, Ö., Çoban, B., & Konar, N. (2012). İşitme engelli milli sporcular ile spor yapmayan işitme engellilerin benlik saygısı düzeylerinin karşılaştırılması. *Selçuk Üniversitesi Beden Eğitimi Ve Spor Bilim Dergisi*, *14*(1), 12-17.

Karasar, N. (2000). *Anketlerde Rapor Hazırlama*, 10. Basım, Nobel Yayın Dağıtım, Yayın, (67).

Karataş, K., & Duyan, V. Görme Engelli İlköğretim Öğrencilerinin Benlik Saygısı. *Ufkun Ötesi Bilim Dergisi*, (1), 4-16.

Kaur, R., & Arora, H. (2010). Attitudes of Family Members Towards Mentally Handicapped Children and Family Burden.

Kaya, A. (2017). *Otizmli Çocuğa Sahip Ebeveynlerde Benlik Saygısı Üzerine Bir İnceleme* (Master's thesis, Sosyal Bilimler Enstitüsü).

Kayıhan, H., & Tedavi, F. (2007). Yaşam Kalitesi. *1. Ulusal Yaşlılık Konseyi Kongresi*, 1-3.

Kaytez, N., Durualp, E., & Kadan, G. (2015). Engelli Çocuğu Olan Ailelerin Gereksinimlerinin ve Stres Düzeylerinin İncelenmesi. *Eğitim Ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, *4*(1), 197-214.

Kazak, A. E., & Marvin, R. S. (1984). Differences, Difficulties And Adaptation: Stress And Social Networks İn Families With A Handicapped Child. *Family relations*, 67-77.

Kımter, N. (2012). *Benlik Saygısı ve Din: Üniversiteli Gençlerde Öz Saygı Ve Din Üzerine Ampirik Bir Araştırma*. Kriter.

Kim, D. (2017). Relationships between caregiving stress, depression, and self-esteem in family caregivers of adults with a disability. *Occupational therapy international*, *2017*.

Kim, M. K., & Kwon, I. S. (2016). Influence of self esteem, family function and social support on wellness of mothers of children with disabilities. *Child Health Nursing Research*, *22*(1), 1-10.

King, W. R., & He, J. (2005). Understanding the role and methods of meta-analysis in IS research. *Communications of the Association for Information Systems*, *16*(1), 32.

Kinney, W. B., & Coyle, C. P. (1992). Predicting Life Satisfaction Among Adults With Physical Disabilities. *Archives of physical medicine and rehabilitation*, *73*(9), 863-869.

Koca, C. (2010). Engelsiz Şehir Planlaması Bilgilendirme Raporu. *Dünya Engelliler Vakfı. İstanbul.*

Koçak, E. (2016). *Zihinsel Engelli Ergenlerde Sportif Rekreasyon Aktivitelerinin Benlik Saygısına Etkisi* (Master's thesis, Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü).

Kohut, H. (1971). *The Analysis of the Self: A Systematic Approach to the Psychoanalytic Treatment of Narcissistic Personality Disorders.* New York: International Universities Press.

Koytak, N. (2001). *Her Anne Bir Okul-Kadından Topluma Eğitim*. İstanbul: Uçurtma Yayınları.

Kurban, V., Tetikçok, R., & Ufuk, Ü. N. L. Ü. (2022). Engelli Çocuğa Sahip Ebeveynlerin Yaşam Kaliteleri ve Etkiyen Faktörler. *Dicle Tıp Dergisi*, *49*(2), 324-323.

Küçüker, S. (1993). Özürlü Çocuk Ailelerine Yönelik Psikolojik Danışma Hizmetleri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, *1*(03).

Lawshe, C. H. (1975). A quantitative approach to content validity. Personnel psychology, 28(4), 563-575.

Leary, MR ve Baumeister, RF (2000). Benlik saygısının doğası ve işlevi: sosyometre teorisi. *Av. Tecrübe. Sos. Psikolog.* 32, 1–62. d

Lee, L. C., Harrington, R. A., Louie, B. B., & Newschaffer, C. J. (2008). Children with autism: Quality of life and parental concerns. *Journal of autism and developmental disorders*, *38*(6), 1147-1160.

Lennon, S. J., Rudd, N. A., Sloan, B., & Kim, J. S. (1999). Attitudes toward gender roles, self-esteem, and body image: Application of a model. *Clothing and Textiles Research Journal*, *17*(4), 191-202.

Leonardi, M., Bickenbach, J., Ustun, T. B., Kostanjsek, N., & Chatterji, S. (2006). The definition of disability: what is in a name?. *The Lancet*, *368*(9543), 1219-1221.

Leyla, Kaya, Gültekin, G. I., Şahin, M., & Kırandı, Ö. Spor Dersi Alan Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Çocukların Ebeveynlerinin Yaşam Kalitesi Düzeyi. *Spor Eğitim Dergisi*, *4*(2), 190-202.

Lu, M., Yang, G., Skora, E., Wang, G., Cai, Y., Sun, Q., & Li, W. (2015). Self-Esteem, Social Support, And Life Satisfaction İn Chinese Parents Of Children With Autism Spectrum Disorder. *Research in Autism Spectrum Disorders*, *17*, 70-77.

Lyubomirsky, S., Sheldon, K. M., & Schkade, D. (2005). Pursuing Happiness: The Architecture Of Sustainable Change. *Review of general psychology*, *9*(2), 111-131.

McHale, S. M., & Gamble, W. C. (1989). Sibling Relationships Of Children With Disabled And Nondisabled Brothers And Sisters. *Developmental psychology*, *25*(3), 421.

MCCubbin, M. A. (1989). Family stress and family strengths: A comparison of single-and two-parent families with handicapped children. *Research in Nursing & Health*, *12*(2), 101-110.

McIlvane, W. J., & Cataldo, M. F. (1996). On The Clinical Relevance Of Animal Models For The Study Of Human Mental Retardation. *Mental Retardation and Developmental Disabilities Research Reviews*, *2*(4), 188-196.

MEB (2002). *Eğitim Uygulama Okulu Eğitim Programı*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi

Meral, B. F. ve Cavkaytar, A. (2013). Beach Center Aile Yaşam Kalitesi Ölçeği'nin Türkçe Uyarlama, Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Eğitim ve Bilim*, 38(170), 48-60.

Meral, B. F., & Cavkaytar, A. (2014). Otizmli Çocuk Ailelerinin Aile Yaşam Kalitesi Algıları *Kastamonu Eğitim Dergisi, 23*(3), 1363-1380.

Moksnes, U. K., & Espnes, G. A. (2013). Self-esteem and life satisfaction in adolescents—gender and age as potential moderators. *Quality of Life Research, 22*(10), 2921-2928

Morningstar, M. E., Turnbull, A. P., & Turnbull III, H. R. (1995). What Do Students With Disabilities Tell Us About The İmportance Of Family İnvolvement İn The Transition From School To Adult Life?. *Exceptional Children, 62*(3), 249-260.

Morris, C. (2002). *Psikolojiyi Anlamak*. Ankara: Detamat.

Mruk, C. J. (2006). *Self-Esteem Research, Theory, And Practice: Toward A Positive Psychology Of Self-Esteem*. Springer Publishing Company.

Nalavany, B. A., Carawan, L. W., & Sauber, S. (2015). Adults with dyslexia, an invisible disability: The mediational role of concealment on perceived family support and self-esteem. *The British Journal of Social Work, 45*(2), 568-586.

Naderi, A., Sakinehpoor, A., Farhadi, V., & Shabani, F. (2016). A comparative study of the comparison of quality of life and life satisfaction, self-esteem and social development between disabled athletes and non-athletes with disabilities.

Okan, M. ve Özdemir, Ö. (2005). Çocuklarda Mental Retardasyon. *Güncel Pediatri Dergisi,* (3), 62-66.

Oktar, M. N., & Yildiz, R. (2019). Relationship Between The Death Anxiety Of Mothers With Mentally Disabled Children And Trust İn Social Policy. *Journal of Academic Studies*, *14*(1), 463-498.

Olsson, M. B., & Hwang, C. P. (2008). Socioeconomic And Psychological Variables As Risk And Protective Factors For Parental Well-Being İn Families Of

Children With İntellectual Disabilities. *Journal of Intellectual Disability Research*, *52*(12), 1102-1113.

O'Mara, A. J., Marsh, H. W., Craven, R. G., & Debus, R. L. (2006). Do self-concept interventions make a difference? A synergistic blend of construct validation and meta-analysis. *Educational Psychologist*, *41*(3), 181-206.

Onur, B. (1997). *Gelişim Psikolojisi, Yetişkinlik, Yaşlılık, Ölüm*. (5. Baskı). Ankara: İmge Kitabevi.

Onur, B. (2011). *Gelisim psikolojisi: Yetiskinlik, Yaşlılık, Ölüm.* İstanbul: Nostalji.

Orgiles, M., & Samper, M. A. (2011). Impact Of Divorce On Quality Of Life İn Children Aged 8-12 Years İn The Province Of Alicante (Spain). *Gaceta Sanitaria*, *25*(6), 490-494.

Owens, T. J., & Stryker, S. (2001). The future of self-esteem. Extending self-esteem theory and research: Sociological and psychological currents, 1-9.

Önen, F. R., Kaptanoğlu, C. ve Seber, G. (1995). "Kadınlarda Depresyonun Yaygınlığı ve Risk Faktörlerle İlişkisi", *Kriz Dergisi*, 3(1-2), 88-103.

Özdamar, K. (2004). Paket Programlar İle İstatistiksel Veri Analizi, Eskişehir: Kaan Kitabevi.

Özdevecioğlu, M. (2003). Örgütsel Vatandaşlık Davranışı ile Üniversite Öğrencilerinin Bazı Demografik Özellikleri Ve Akademik Başarıları Arasındaki İlişkilerin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (20).

Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği (2012, 21 Temmuz). Resmî Gazete (Sayı: 28360). http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/07/20120721-10.htm adresinden 15.01.2022 tarihinde erişilmiştir.

Özgen, F. (2012). Ç.O.M Ü. Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu Öğrencilerinin Yaşam Doyumu Düzeylerinin İncelenmesi. *Yayınlanmamış Mezuniyet Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu, Spor Yöneticiliği Bölümü, Çanakkale*.

Özkan, İ. (1994). *Benlik Saygısını Etkileyen Etmenler*. Ankara: Düşünen Adam Yayınları.

Özkan, M. (2020). *Zihinsel Engelli Çocuğa Sahip Annelerin Evlilik Uyumları Ve Sosyal Destek Algıları Arasındaki İlişki* (Master's thesis, İstanbul Medipol Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü).

Özmen, D., & Çetinkaya, A. (2012). Engelli Çocuğa Sahip Ailelerin Yaşadığı Sorunlar. *Ege Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi*, *28*(3), 35-49.

Özmete, E. (2010). Aile Yaşam Kalitesi Dinamikleri: Aile İletişimi, Ebeveyn Sorumlulukları, Duygusal, Duygusal Refah, Fiziksel / Materyal Refahın Algılanması. *Journal of International Social Research*, 3(11).

Özsoy, S. A., Özkahraman, A. G. Ş., & Çallı, Y. H. F. (2006). Zihinsel Engelli Çocuk Sahibi Ailelerin Yaşadıkları Güçlüklerin İncelenmesi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, *9*(9), 69-78.

Özşenol, F., Işıkhan, V., Ünay, B., Aydın, H. İ., Akın, R., & Gökçay, E. (2003). Engelli Çocuğa Sahip Ailelerin Aile İşlevlerinin Değerlendirilmesi. *Gülhane Tıp Dergisi*, *45*(2), 156-164.

Özyurt, Ö. (2011). *Hafif Zihinsel Engelli Çocuğu Olan Annelerin Algıladıkları Aile İşleyişi Ve Aile Yaşam Kalitesinin Sosyo-Demografik Değişkenler Açısından İncelenmesi* (Master's thesis, Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü).

Pagán, R. (2015). The Contribution Of Holiday Trips To Life Satisfaction: The Case Of People With Disabilities. *Current Issues in Tourism*, *18*(6), 524-538.

Park, E. Y., & Kim, J. H. (2019). Depression and Life Satisfaction Among Parents Caring For İndividuals With Developmental Disabilities İn South Korea. *Journal of developmental and physical disabilities*, *31*(4), 453-469.

Park, J., Hoffman, L., Marquis, J., Turnbull, A. P., Poston, D., and Mannan, H. (2003). Toward Assessing Family Outcomes For Service Delivery: Validation of a Family Quality of Life Survey. *Journal of Intellectual Disability Research*, 47 (5), 367– 384.

Pavot, W., & Diener, E. (1993). The Affective And Cognitive Context Of Self-Reported Measures Of Subjective Well-Being. *Social indicators research*, *28*(1), 1-20.

Perim, A. (2007). *Trakya Üniversitesi Eğitim, Araştırma ve Uygulama Hastanesi'nde çalışan hemşirelerin kaliteli yaşam algısının belirlenmesi* (Master's thesis, Trakya Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü).

Perkins, T. S., Holburn, S., Deaux, K., Flory, M. J., & Vietze, P. M. (2002). Children of mothers with intellectual disability: Stigma, mother–child relationship and self-esteem. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*, *15*(4), 297-313.

Peterson, C., Park, N., & Seligman, M. E. (2005). Orientations to Happiness And Life Satisfaction: The Full Life Versus The Empty Life. *Journal of happiness studies*, *6*(1), 25-41.

Philp, M., & Duckworth, D. (1982). Children with disabilities and their families: A review of research. Windsor, Great Britain: NFER-Nelson Publishing.

Plummer, D. (2011). *Helping Adolescents and Adults To Build Self-Esteem: A Photocopiable Resource Book*. London: Jessica Kingsley Publishers.

Proctor, C. L., Linley P. A., and Maltby J. (2008). Youth Life Satisfaction: A Review of The Literature. *Journal of Happiness Studies*, 10(5), 583-630.

Pyszczynski, T., Greenberg, J., Solomon, S., Arndt, J., & Schimel, J. (2004). Why do people need self-esteem? A theoretical and empirical review. *Psychological bulletin*, *130*(3), 435.

Romans-Clarkson, S. E., Clarkson, J. E., Dittmer, I. D., Flett, R., Linsell, C., Mullen, P. E., & Mullin, B. (1986). Impact of a handicapped child on mental health of parents. *Br Med J (Clin Res Ed)*, *293*(6559), 1395-1397.

Quine, L., & Pahl, J. (1991). Stress and Coping İn Mothers Caring For A Child With Severe Learning Difficulties: A Test Of Lazarus' Transactional Model of Coping. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, *1*(1), 57-70.

Resmî Gazete (2006). Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği. Birinci Kısım, Birinci Bölüm, Madde 4 (y). Sayı: 26184.

Roberts, BW, Walton, KE ve Viechtbauer, W. (2006). Kişilik özellikleri yetişkinlikte değişir: Costa ve McCrae'ye (2006)

Rosenberg M. (1976). Beyond Self-Esteem: Some Neglected Aspects of the Self- Concept. *Annual Meeting of the Americal Sociological Association* (August 30-September 3), (1- 29). New York City: Eric.

Rosenberg, M. (1965). *Society and the Adolescent Self-Image*. Princeton, NJ: Princeton University Press.

Sacks, G. (2006*). Comparing The Presence and Importance Quality of Life Variables for Student with Emotional and Behavioral Disorders and Student without Disabilities.* (Unpublished Doctoral Dissertation). Lehigh University. UMI: 3247211.

Sakarkaya, S., Eğilmez, H. O., & Engür, D. (2019). Müzik Eğitiminin Hafif Düzey Zihinsel Engelli Öğrencilerin Sosyalleşme Düzeylerine Etkisi. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *7*(4), 35-43.

Sam, N., Sam, R., & Öngen, K. B. (2010). Üniversite Öğrencilerinin Çevresel Tutumlarının Yeni Çevresel Paradigma ve Benlik Saygısı Ölçeği İle İncelenmesi. *Akademik Bakış Dergisi*, *21*, 1-16.

Sampson Eastman, K. (1978). Housing satisfaction, life satisfaction, and disability. *Housing and Society*, *5*(3), 27-34.

Samuel, P. S., Rillotta, F., & Brown, I. (2012). The Development Of Family Quality Of Life Concepts And Measures. *Journal of Intellectual Disability Research*, *56*(1), 1-16.

Sanders J. & Morgan S. B. (1997) Family stress and adjustment as perceived by parents of children with autism or Down syndrome: implications for intervention. Child and Family Behavior Therapy 19, 15–32.

Sarı, H. Y. (2013). *Engelli Çocukların Hemşirelik Bakımı*. Pediatri Hemşireliği. Ankara, Türkiye: Akademisyen Tıp Kitabevi, 870-4.

Sarı, H. Y., Baser, G., & Turan, J. M. (2006). Experiences of Mothers Of Children With Down Syndrome. *Paediatric Nursing*, *18*(4), 29.

Sarıca, E. (2013). *Ebeveynlerin Sosyal Sorun Çözme Yönelimi ile Çocukların Benlik Algısı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi* (Master's thesis, Akdeniz Üniversitesi).

Sarıkaya, S. (2011). *Zihinsel Engelli Çocuğu Olan Ebeveynlerin Stresle Başa Çıkma Düzeylerinin Ve Yaşam Doyumlarının İncelenmesi* (Doctoral dissertation, DEÜ Eğitim Bilimleri Enstitüsü).

Savrun, B. M. (1999). Depresyonun tanımı ve epidemiyolojisi. *Depresyon, somatizasyon ve psikiyatrik aciller sempozyumunda sunuldu, İstanbul*, 11-17.

Schalock, R. I., & Verdugo, M.A. (2007). El concepto de calidad de vida en los servicios y apoyos para personas con discapacidad intelectual. Siglo cero, 38(4), Núm. 224, 21-36

Schalock, R. L. (1994). Quality of Life, Quality Enhancement, And Quality Assurance: Implications For Program Planning And Evaluation İn The Field Of Mental Retardation And Developmental Disabilities. *Evaluation and program planning*, *17*(2), 121-131.

Schwarz, N. and Strack, F. (1991). *Subjective well-being*. Oxford: England: Pergamon Press.

Seligman, M. E. P. (2007). *Gerçek Mutluluk.* Çev. Edi: Semra Kunt Akbaş, Ankara: hyb Yayıncılık.

Seltzer, M. M. ve Krauss, M. W. (1989). Aging Parents with Adult Mentally Retarded Children: Family Risk Factors and Sources of Support. American Association on Mental Retardation. 94 (3) pp: 303-312.

Sertel, M., Şimşek, T. T., Yümin, E. T., & Bayraktaroğlu, F. (2016). Kronik engelli çocuğa sahip annelerde vücut algısı, depresyon düzeyi ve yaşam memnuniyeti arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, (37), 33-50.

Sheikh, M. H., Ashraf, S., Imran, N., Hussain, S., & Azeem, M. W. (2018). Psychiatric Morbidity, Perceived Stress And Ways Of Coping Among Parents Of Children With İntellectual Disability in Lahore, Pakistan. *Cureus*, *10*(2).

Shirjang, L., Sohrabi, N., & Hossini, M. (2012). Forecasting Postpartum Depression Based On Marital Satisfaction Mental Health. *J Psychol Methods Mod*, *2*(10), 27-44.

Sibaja, M. Á. D., Moreno, M. I. C., & García, M. I. D. (2005). *Problemas Cotidianos Del Comportamiento İnfantil: escuela de padres*. UNED.

Sivberg, B. (2002). Family system and coping behaviors: A comparison between parents of children with autistic spectrum disorders and parents with non-autistic children. *Autism*, *6*(4), 397-409.

Sivrikaya, T., & Tekinarslan, İ. Ç. (2013). Zihinsel yetersizliği olan çocuğa sahip annelerde stres, sosyal destek ve aile yükü. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, *14*(02), 17-31.

Smith-Bird, E., & Turnbull, A. P. (2005). Linking Positive Behavior Support To Family Quality-Of-Life Outcomes. *Journal of Positive Behavior Interventions*, *7*(3), 174-180.

Sola-Carmona, J. J., Lopez-Liria, R., Padilla-Góngora, D., Daza, M. T., & Sánchez-Alcoba, M. A. (2013). Anxiety, Psychological Well-Being And Self-Esteem İn Spanish Families With Blind Children. A Change İn Psychological Adjustment?. *Research in developmental disabilities*, *34*(6), 1886-1890.

Sola-Carmona, J. J., López-Liria, R., Padilla-Góngora, D., Daza, M. T., Aguilar-Parra, J. M., & Salido-Campos, M. Á. (2016). Factors Associated With The Anxiety, Subjective Psychological Well-Being And Self-Esteem Of Parents Of Blind Children. *PloS one*, *11*(9), e0162294.

Steel, R., Poppe, L., Vandevelde, S., Van Hove, G., & Claes, C. (2011). Family Quality Of Life İn 25 Belgian Families: Quantitative And Qualitative Exploration Of Social And Professional Support Domains. *Journal of Intellectual Disability Research*, *55*(12), 1123-1135.

Strachan Jr, J. W. (2005). *Fathers Of Children With Educational Disabilities: The Role Of Stress İn Life Satisfaction*. The Florida State University.

Svraka, E., Loga, S., & Brown, I. (2011). Family Quality Of Life: Adult School Children With İntellectual Disabilities İn Bosnia And Herzegovina. *Journal of Intellectual Disability Research*, *55*(12), 1115-1122.

Şengün, S. B. ve Köksal, O. (2019). Gelişimsel Yetersizliği Olan Çocuk Annelerinin Çocuklarını Kabul Reddi ve Aile Yaşam Kalitesi. *Turkish Studies-Social Sciences*, 14(4): 1775–1785. https://doi.org/10.29228/turkishstudies.24792

Şıkşık, G. (2016). *Otizmli Çocuğa Sahip Ebeveynlerin Otizm Algıları ve Aile Özellikleri ile Benlik Saygıları Arasındaki İlişkinin Belirlenmesi* (Doctoral dissertation, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü).

Şirin, H. D. (2014). Ailelerde Sosyo-Demografik-Ekonomik Değişkenlerin Aile Yaşam Kalitesine Etkileri. *AJELI-Anatolian Journal of Educational Leadership and Instruction, 2*(1), 31-46.

Tan, H. (2011). *Psikolojik Danışma ve Rehberlik: Teori Ve Uygulama*. Alkım Yayınevi.

Tang, C. C., Lin, H. C., Lin, J. D., Chen, Y., Lou, S., & Jean, Y. (2005). Family Quality Of Life For Young Children With Special Needs: The Measurement Tool Development İn Taiwan. *J Disabil Res, 3,* 33-53.

Tekin, H. (1993). *Eğitimde ölçme ve değerlendirme*. Yargı Yayınevi.

Tel, H., & Ertekin Pınar, Ş. (2012). Internalized Stigma and Self-Esteem İn Outpatients With Psychiatric İllness. *Journal of Psychiatric Nursing*, *3*(2), 61-66.

Telman, N., ve Ünsal, P. (2004). *Çalışan Memnuniyeti*. (1. Baskı), İstanbul: Epsilon Yayınevi.

Terras, M. M., Thompson, L. C., & Minnis, H. (2009). Dyslexia and Psycho-Social Functioning: An Exploratory Study Of The Role Of Self-Esteem And Understanding. *Dyslexia*, *15*(4), 304-327.

Tezcan, B. (2009). Obez Bireylerde Benlik Saygısı, Beden Algısı ve Travmatik Geçmiş Yaşantılar (Yayımlanmamış uzmanlık tezi). *Bakırköy Prof. Dr. Mazhar Osman Ruh Sağlığı ve Sinir Hastalıkları Eğitim ve Araştırma Hastanesi, İstanbul*.

Tien, C. L. (2003). *Predictors of Ratings Of Quality Of Life İn Young Children and Families İn Early İntervention Services*. The University of North Carolina at Chapel Hill.

Toosi, K., & Amiri, M. (2018). The Efficacy Of Cognitive-Behavioral Therapy On Depression and Life Satisfaction İn Mothers With Children Admitted To Psychiatric Hospital. *Journal of Fundamentals of Mental Health*, *20*(4), 263-270.

Toprak, F. (2018). *Zihinsel Engelli ve Üstün Yetenekli Çocuğa Sahip Ailelerin Yaşam Doyumları, Yaşam Kaliteleri ve Sosyal Destek Algılarının Karşılaştırılması.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Torlak, S. E. ve Yavuzçehre, P. S. (2008). "Denizli Kent Yoksullarının Yaşam Kalitesi Üzerine Bir İnceleme", Çağdaş Yerel Yönetimler, 17 (2), 23-44.

Tözün, M. (2010). Benlik Saygısı. *Actual Medicine*, *18*(7), 52-57.

Trute, B. (1995). Gender Differences İn The Psychological Adjustment Of Parents Of Young, Developmentally Disabled Children. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, *36*(7), 1225-1242.

Tuncay, B., & Polat, S. (2019). Zihinsel Engelli Çocukların Sağlıklı Kardeşlerinin Benlik Saygısı ve Okul Başarısının Belirlenmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, *10*(3), 284-288.

Turnbull Ann ve Turnbull Rutherford. (1995). *Families, Professionals, and Exceptionality*, NewJersey: Merril.

Turnbull III, H. R., Turnbull, A. P., Wehmeyer, M. L., & Park, J. (2003). A Quality Of Life Framework For Special Education Outcomes. *Remedial and Special Education*, *24*(2), 67-74.

Turnbull, A. P., Brown, I., & Turnbull, H. R. (Eds.). (2004). *Families and People With Mental Retardation And Quality Of Life: International perspectives*. Aamr.

TÜİK. (2010). *Engellilerin Sorun ve Beklentileri Araştırması*, 2010. Türkiye İstatistik Kurumu: Ankara.

TÜİK-Türkiye İstatistik Kurumu (2011). *Nüfus ve Konut Araştırması*, Türkiye İstatistik Kurumu: Ankara.

Tzonichaki, L., & Kleftaras, G. (2002). Paraplegia From Spinal Cord İnjury: Self-Esteem, Loneliness, And Life Satisfaction. *OTJR: Occupation, Participation and Health*, *22*(3), 96-103.

Ural, Z., Türe, İ., Akil, İ., & Eser, E. (2010). Sipina Bifida Hastalığının Hasta Çocuklar ve Bakım Veren Annelerinin Yaşam Kalitesi Üzerindeki Etkisi. 3. *Ulusal Sağlıkta Yaşam Kalitesi Kongresi Kongre Bildiri ve Sunum Kitabı*, (s 253).

Urbieta, CT, Rodriguez, VY, Salas, BL ve Cuadrado, E. (2017). Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Çocukların Ebeveynlerinden Oluşan Bir Örneklemde Yaşam Doyumunun Yordayıcıları Olarak Başa Çıkma Stratejileri ve Öz Yeterliliğin Rolü. *Psikotem*, *29* (1), 55-60.

Uzunoğlu, E. (2019). *Engelli Bireye Sahip Ailelerin Sorunları ve Sosyal Dışlanması Üzerine Nitel Bir İnceleme* (Master's thesis, Sakarya Üniversitesi).

Ünal-Karagüven, M. H., & Demirtaş, F. Engelli Çocuğu Olan Ailelerde Öz Saygı, Yaşam Doyumu ve Sürekli Kaygı. *Academia Eğitim Araştırmaları Dergisi*, *7*(1), 92-110.

Vanderkerken, L., Heyvaert, M., Onghena, P., & Maes, B. (2018). Quality of Life İn Flemish Families With A Child With An İntellectual Disability: A Multilevel Study On Opinions Of Family Members And The İmpact Of Family Member And Family Characteristics. *Applied Research in Quality of Life*, *13*(3), 779-802.

Varol, N. (2006). *Aile Eğitimi*. Kök Yayıncılık, Ankara.

Veenhoven, R. (2000). The Four Qualities Of Life. *Journal of happiness studies*, *1*(1), 1-39.

Vela, M. G. (2004). *Evaluación de la calidad de vida de alumnos de educación secundaria obligatoria con necesidades educativas especiales y sin ellas* (Vol. 141). Universidad de Salamanca.

Vella-Brodrick, D. A., Park, N., & Peterson, C. (2009). Three Ways To Be Happy: Pleasure, Engagement, And Meaning—Findings From Australian And US Samples. *Social Indicators Research*, *90*(2), 165-179.

Vergili, Ö., Oktaş, B. ve Koçulu, E. (2015). Engelli Çocuğun Bağımsızlık Düzeyinin Kendisine Bakım Verenler Üzerindeki Sağlıkla İlgili Yaşam Kalitesi Açısından Etkisinin İncelenmesi. *Hacettepe University Faculty of Health Sciences Journal*, 1(1), 1-7.

Vila, I. (1997a): Entorn Social İ Familiar İ İntervenció Psicopedagógica. Barcelona: Universitat Oberta de Catalunya.

Vittersø, J., Biswas-Diener, R., & Diener, E. (2005). The Divergent Meanings Of Life Satisfaction: Item Response Modeling Of The Satisfaction With Life Scale İn Greenland And Norway. *Social Indicators Research*, *74*(2), 327-348.

Vural Ö, Eller S, Atalay-Güzel N. (2010). "Masabaşı Çalışanlarda Fiziksel Aktivite Düzeyi Ve Yaşam Kalitesi İlişkisi." *Spormetre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi.* VIII (2) 69- 75.

Recep Yaparel, "Depresyon ve Dini İnançlar İle Tabiatüstü Nedensel Yüklemeler Arasındaki İlişkiler", Dokuz Eylül Ünv. İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı: VIII, İzmir, 1994, s. 277

Wallander, J. L., Varni, J. W., Babani, L., Banis, H. T., & Wilcox, K. T. (2013). Family Resources As Resistance Factors For Psychological Maladjustment İn Chronically İll And Handicapped Children. In *Family issues in pediatric psychology* (pp. 139-156). Routledge.

Walz, GR (1991). Benlik Saygısını Geliştirmek İçin Danışmanlık. ERIC Özeti.

Wang, M. (2004). *Perspectives of Fathers And Mothers İn Assessing FQOL İn Early İntervention Programs*. University of Kansas.

Wang, M., Summers, J. A., Little, T., Turnbull, A., Poston, D., & Mannan, H. (2006). Perspectives of Fathers and Mothers of Children İn Early İntervention Programmes İn Assessing Family Quality Of Life. *Journal of Intellectual Disability Research*, *50*(12), 977-988.

Wang, M., Turnbull, A. P., Summers, J. A., Little, T. D., Poston, D. J., Mannan, H., & Turnbull, R. (2004). Severity Of Disability And İncome As Predictors Of Parents' Satisfaction With Their Family Quality Of Life During Early Childhood Years. *Research and Practice for Persons with Severe Disabilities*, *29*(2), 82-94.

Wehmeyer, M. L., & Schalock, R. L. (2001). *Self-determination and Quality of Life: Implications for special education services and supports.*

Wehmeyer, M. L., Sands, D., Knowlton, H. E., & Kozleski, E. B. (2002). Teaching students with mental retardation. providing access to the general curriculum. Baltimore: Paul H. Brookes Publishing

Weiland, S. (1993). Erik Erikson: Ages, Stages, and Stories. *Generations: Journal of the American Society on Aging*, *17*(2), 17-22.

Weinhouse D., Weinhouse M. & Nelson J. G. (1992) Stress factors in families of young children with exceptional educational needs. School Psychology International 13, 51–9..

Woodgate, R. L., Ateah, C., & Secco, L. (2008). Living in a World Of Our Own: The Experience Of Parents Who Have A Child With Autism. *Qualitative health research*, *18*(8), 1075-1083.

Yavuz, M., & Gümüşkaya, Ö. (2021). Otizm Spektrum Bozukluğu ve Zihinsel Yetersizliği Olan Bireylerin Ebeveynlerinin Yaşam Doyumu ve Aile Yılmazlık Düzeylerinin İncelenmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 1-27.

Yavuz, M., & Şafak, P. (2021). Otizm Spektrum Bozukluğu, Zihin ve Çoklu Yetersizliği Olan Çocukların Ebeveynlerinin Yaşam Doyum Düzeylerinin İncelenmesi. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *41*(2), 1273-1294.

Yavuz, S. (2016). *Normal Gelişim Gösteren Çocuğa Sahip Ebeveynler ile Zihinsel Engelli Çocuğa Sahip Ebeveynlerin Evlilik Uyumu Ve Yaşam Doyumu Düzeylerinin İncelenmesi* (Master's thesis, Sosyal Bilimler Enstitüsü).

Yavuzer, H. (1994). *Çocuk Psikolojisi*, Remzi Kitabevi, 10. Basım, İstanbul.

Yavuzer, H. (2005). Doğum Öncesinden Ergenlik Sonuna Çocuk Psikolojisi. *İstanbul: Remzi Kitabevi*.

Yelseli, Ş., & Şener, Ö. (2021). Zihinsel Engelli Bireyler İle Normal Gelişim Gösteren Bireylerin Annelerinin Yaşam Doyumları Ve Umutsuzluk Durumlarının Karşılaştırılması. *Kuram ve Uygulamada Sosyal Bilimler Dergisi*, *5*(1), 1-10.

Yıldırım, G., Ertekin Pınar, S., Ucuk, S., Duran Aksoy, O., & Ersan, E. E. (2020). The Effect Of Training Given To Parents With Mentally Disabled Children On Their Life Satisfaction Self-Stigma Of Seeking Help Depression And Stress-Coping Styles. *International Journal of Social Psychiatry*, *66*(3), 279-291.

Yıldız, U. (2019). *Otizmli Bireye Sahip Olan Ebeveynlerin Yaşam Kalitesi Ve Fiziksel Aktivite Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi* (Master's thesis, Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi).

Yıldız, M., Özsoy, F., Batmaz, S., Songur, E., & Karakülah, K. (2016). Engelli sağlık kurulunda verilen ruh sağlığı ve hastalıkları engelli raporlarının değerlendirilmesi. *Cukurova Med J*, *41*, 253-8.

Yörükoğlu, A. (1985). *Gençlik Çağı*, İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara.

Yörükoğlu, A. (2019). *Gençlik Çağı-Ruh Sağlığı ve Ruhsal Sorunlar* (15.Baskı). Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları Sosyal ve Felsefi Eserler Dizisi.

Zengin, O. ve Akkaya, M. (2018) Engelli Çocuk Sahibi Annelerde Benlik Saygısı, Başetme ve Algılanan Sosyal Destek Üzerine Bir Araştırma, *International Congress on Political, Economic and Social Studies (ICPESS)*, 28(30), 240-251.

Zhao, J., Wang, Y., & Kong, F. (2014). Exploring the mediation effect of social support and self-esteem on the relationship between humor style and life satisfaction in Chinese college students. *Personality and individual differences*, *64*, 126-130.

Zucman, E. (1982). Childhood Disability in the Family: Recognizing the Added Handicap. Monograph Number Fourteen.

EKLER

Ek- 1. Yaşam Doyum Ölçeği

Ek: 1 Yaşam Doyumu Ölçeği

	Maddeler	Hiç katılmıyorum (1)	Çok az katılıyorum (2)	Orta düzeyde katılıyorum (3)	Büyük oranda katılıyorum (4)	Tamamen katılıyorum (5)
1	İdeallerime yakın bir yaşantım vardır.					
2	Yaşam koşullarım mükemmeldir.					
3	Yaşamımdan memnunum.					
4	Şimdiye kadar yaşamdan istediğim önemli şeylere sahip oldum.					
5	Tekrar dünyaya gelsem hayatımdaki hemen hemen hiçbir şeyi değiştirmezdim					

EK:2. ROSENBERG BENLİK SAYGISI ÖLÇEĞİ

Aşağıdaki anlatımlarla ilgili olarak size en uygun seçeneği işaretleyiniz.

1. Kendimi en az diğer insanlar kadar değerli buluyorum.

a. Çok doğru b. Doğru c. Yanlış d. Çok yanlış

2. Bazı olumlu özelliklerim olduğunu düşünüyorum.

a. Çok doğru b. Doğru c. Yanlış d. Çok yanlış

3. Genelde kendimi başarısız bir kişi olarak görme eğilimindeyim.

a. Çok doğru b. Doğru c. Yanlış d. Çok yanlış

4. Ben de diğer insanların birçoğunun yapabildiği kadar bir şeyler yapabilirim.

a. Çok doğru b. Doğru c. Yanlış d. Çok yanlış

5. Kendimle gurur duyacak fazla bir şey bulamıyorum.

a. Çok doğru b. Doğru c. Yanlış d. Çok yanlış

6. Kendime karşı olumlu bir tutum içindeyim.

a. Çok doğru b. Doğru c. Yanlış d. Çok yanlış

7. Genel olarak kendimden memnunum.

a. Çok doğru b. Doğru c. Yanlış d. Çok yanlış

8. Kendime karşı daha fazla saygı duymayı isterdim.

a. Çok doğru b. Doğru c. Yanlış d. Çok yanlış

9. Bazen kesinlikle kendimin bir işe yaramadığını düşünüyorum.

a. Çok doğru b. Doğru c. Yanlış d. Çok yanlış

10. Bazen kendimin hiç de yeterli bir insan olmadığımı düşünüyorum.

a. Çok doğru b. Doğru c. Yanlış d. Çok yanlış

Ek 3: Aile Yaşam Kalitesi Ölçeği

BEACH CENTER AİLE YAŞAM KALİTESİ ÖLÇEĞİ

Bu formu doldururken ailenizle sadece belirli zamanlarda bir araya gelen akrabalarınızı (geniş aile) hesaba katmayınız. Geçtiğimiz 12 aylık (bir yıllık) aile yaşantınızı gözönünde bulundurunuz. Formda yer alan maddelerin aileniz için ne kadar uygun olduğunu öğrenmek istiyoruz. Lütfen her bir madde için uygunluk düzeyini belirtilen kutucuğu işaretleyiniz.

- 1. kareyi işaretlemeniz, ifadenin aileniz için hiç uygun olmadığı anlamına gelmektedir.
- 5. kareyi işaretlemeniz, ifadenin aileniz için tamamen uygun olduğu anlamına gelmektedir

Hiç uygun değil	Uygun değil	Ne uygun Ne uygun değil	Uygun	Tamamen uygun

Aşağıdaki ifadeler aileniz için ne kadar uygundur?

1.	Ailem birlikte vakit geçirmekten hoşlanır. (Örneğin hep birlikte film izlemek, sohbet etmek, bir yerlere gitmek, piknik yapmak, tatil yapmak v.s.)	☐	☐	☐	☐	☐
2.	Ailemdeki yetişkinler çocukların kendi ayakları üzerinde durmayı öğrenmelerine yardımcı olur. (Örneğin çocukların işlerini kendi başlarına görmeleri, başkalarına bağımlı kalmadan yaşamayı öğrenmeleri)	☐	☐	☐	☐	☐
3.	Ailem stresten kurtulabilmemiz için gereken desteği sağlar. (Örneğin ruhsal açıdan sıkıntılı durumlarda aile üyelerinin birbirlerine sosyal ve psikolojik destek sunması)	☐	☐	☐	☐	☐
4.	Aile üyelerim, destek görebilecekleri arkadaşlara ya da kişilere sahiptir. (Örneğin aile üyelerinin çeşitli konularda düşüncelerini paylaşabileceği, danışabileceği, zor durumlarda destek alabileceği arkadaşlarının ya da kişilerin olması)	☐	☐	☐	☐	☐

	Hiç uygun değil	Uygun değil	Ne uygun Ne uygun değil	Uygun	Tamamen uygun
Aşağıdaki ifadeler aileniz için ne kadar <u>uygundur</u>?					
5. Aile üyelerim, çocukların okul ödevlerine ve etkinliklerine yardımcı olur. (Örneğin çocuğun ev ödevlerine, proje ödevlerine, okul takımı çalışmalarına, milli bayramlardaki hazırlık çalışmalarına v.s. yardımcı olunması)	☐	☐	☐	☐	☐
6. Aile üyelerim, bulunmaları gereken yerlere gidebilmek için kendikilerine ait bir ulaşım aracına sahiptir. (Örneğin aileye ait otomobil, minibüs v.s. olması)	☐	☐	☐	☐	☐
7. Aile üyelerim, birbirleriyle her konuda çekinmeden, açıkça konuşur. (Örneğin her konuda çekinmeden görüş belirtebilme, söz hakkına sahip olma)	☐	☐	☐	☐	☐
8. Ailemdeki yetişkinler, çocuklara diğer bireylerle (arkadaşlar, komşular v.s.) nasıl geçineceklerini öğretir. (Örneğin çocuklara öğretmen, arkadaş ya da çevredeki diğer kişilerle uygun iletişim şekillerini ve nasıl davranacaklarını göstermek)	☐	☐	☐	☐	☐
9. Aile üyelerim, kendi ilgi alanlarını takip edebilecek yeterli zamana sahiptir. (Örneğin bireyin kendine zaman ayırabilecek yeterli vakte sahip olması, bireysel olarak yapılmaktan zevk alınan işler, hobi v.s.)	☐	☐	☐	☐	☐
10. Ailem problemleri birlikte çözer. (Örneğin bir sorun olduğunda aile üyelerinin ortak çözüm üretmeleri, birbirlerini desteklemeleri)	☐	☐	☐	☐	☐

	Hiç uygun değil	Uygun değil	Ne uygun Ne uygun değil	Uygun	Tamamen uygun
Aşağıdaki ifadeler aileniz için ne kadar <u>uygundur</u>?					
11. Aile üyelerim, amaçlarına ulaşmada birbirlerini destekler. (Örneğin üyelerden birinin hedefine varmasında tüm ailenin ona destek olması; üniversite sınavını kazanmaya çalışan çocuğa ailenin destek olması gibi).	☐	☐	☐	☐	☐
12. Aile üyelerim birbirlerine olan sevgi ve ilgilerini gösterir. (Örneğin sevgilerini gösterirken utanmamaları, çekinmeden sevgilerini yansıtmaları)	☐	☐	☐	☐	☐
13. Ailem, tüm aile üyelerinin özel gereksinimlerini karşılayacak ulaşılabilir dış desteğe sahiptir. (Örneğin aile üyelerin çeşitli konularda destek alabilecekleri sosyal hizmet uzmanı, psikolog, aile danışmanı, terapi merkezleri gibi ailenin dışında çeşitli konularda destek sağlayacak kişi ya da kurumların varlığı).	☐	☐	☐	☐	☐
14. Ailemdeki yetişkinler çocuklara doğru kararlar almayı öğretirler. (Örneğin ailedeki yetişkinlerin çocuklara yol göstermesi, çeşitli alternatifler karşısında çocuklara nasıl davranmaları gerektiğini öğretmesi)	☐	☐	☐	☐	☐
15. Ailem ihtiyaç duyduğunda sağlık hizmetlerinden faydalanabilecek ekonomik güce sahiptir. (Örneğin hastane, doktor, ilaç masraflarını karşılayabilecek parasal olanaklara sahip olunması)	☐	☐	☐	☐	☐
16. Ailem masraflarımızı karşılayacak ekonomik güce sahiptir. (Örneğin mutfak, çocukların okul masrafı, faturaların ödenmesi v.s. karşılayabilecek	☐	☐	☐	☐	☐

	Hiç uygun değil	Uygun değil	Ne uygun Ne uygun değil	Uygun	Tamamen uygun
parasal olanaklara sahip olunması)					

Aşağıdaki ifadeler aileniz için ne kadar <u>uygundur</u>?

17. Ailemdeki yetişkinler, çocukların hayatlarındaki diğer kişileri (arkadaş, öğretmen v.s.) tanırlar. (Örneğin çocuğun öğretmeni, okul ya da mahalle arkadaşlarının tanınması, onlarla diyalog halinde olunması)	☐	☐	☐	☐	☐
18. Ailem hayatın iniş çıkışlarıyla baş edebilir. (Örneğin hayatın zorluklarıyla mücadele edebilme, iş, ev, okul, çevre v.s. kaynaklı yaşanan sıkıntılara göğüs gerebilme)	☐	☐	☐	☐	☐
19. Ailemdeki yetişkinler, ailedeki her çocuğun bireysel ihtiyaçlarıyla ilgilenecek zamana sahiptir. (Örneğin çocuğun beslenme, banyo, bakım, oyun, duygusal destek v.s. gereksinimlerinin karşılanmasında ailedeki yetişkinlerin çocuğa zaman ayırması)	☐	☐	☐	☐	☐
20. Ailem ihtiyaç duyduğunda diş bakımı yaptırabilecek ekonomik güce sahiptir. (Örneğin diş tedavisini karşılayabilecek parasal olanaklara sahip olunması)	☐	☐	☐	☐	☐
21. Aile üyelerim evde, işte, okulda ve komşularımızda kendini güvende hisseder. (Örneğin kişinin kendisini emniyette hissetmesi, kendine zarar gelmeyeceğinden emin olması)	☐	☐	☐	☐	☐

	Hiç uygun değil	Uygun değil	Ne uygun Ne uygun değil	Uygun	Tamamen uygun
Aşağıdaki ifadeler aileniz için ne kadar <u>uygundur</u>?					
22. Yetersizliği olan (özürlü, engelli) aile üyemiz <u>okulda ya da işyerinde</u> hedeflerini gerçekleştirmek için desteğe sahiptir. (Örneğin zihinsel yetersizliğe ya da otistik bozukluğa sahip aile üyesinin, okulda veya işyerinde başarılı olabilmesi için ona destek sağlayacak arkadaş, öğretmen, idarecilere ve çeşitli imkanlara sahip olması)	☐	☐	☐	☐	☐
23. Yetersizliği olan (özürlü, engelli) aile üyemiz <u>evde</u> hedeflerini gerçekleştirmek için desteğe sahiptir. (Örneğin zihinsel yetersizliğe ya da otistik bozukluğa sahip aile üyesinin, evde yaptığı işlerde başarılı olabilmesi için ona destek sağlayacak aile üyelerinin ve imkanların varolması)	☐	☐	☐	☐	☐
24. Yetersizliği olan (özürlü, engelli) aile üyemiz arkadaşlar edinmek için desteğe sahiptir. (Örneğin zihinsel yetersizliğe ya da otistik bozukluğa sahip aile üyesinin arkadaş edinebilecek imkanlara sahip olması; öğretmen ya da idarecilerin okul ya da işyerinde yetersizliği olan aile üyesiyle arkadaşlık kurulmasını özendirmesi, olanaklar sunması v.s.)	☐	☐	☐	☐	☐
25. Ailem, yetersizliği olan (özürlü, engelli) aile üyemize yönelik hizmet ve destek sunan hizmet sağlayıcılarla iyi ilişkiler içindedir. (Örneğin ailenin zihinsel yetersizliğe ya da otistik bozukluğa sahip aile üyesine yönelik eğitim, sağlık, terapi, sosyal hizmet, devlet desteği v.s. sunan kişi ve kurumlarla iyi ilişkiler geliştirmesi)	☐	☐	☐	☐	☐

Ek 4. Demografik Bilgi Formu

Zihin Engelli Bireye Ait Bilgiler

Yaşı :

Cinsiyeti : Erkek ( ) Kız ( )

Aile Bilgileri

Ailenin Eğitim Durumu

ANNE : İlkokul ( ) Ortaokul ( ) Lise ( ) Üniversite ( )

BABA : İlkokul ( ) Ortaokul ( ) Lise ( ) Üniversite ( )

Aile Meslek Durumu

ANNE : Çalışıyor ( ) Çalışmıyor ( )

BABA : Çalışıyor ( ) Çalışmıyor ( )

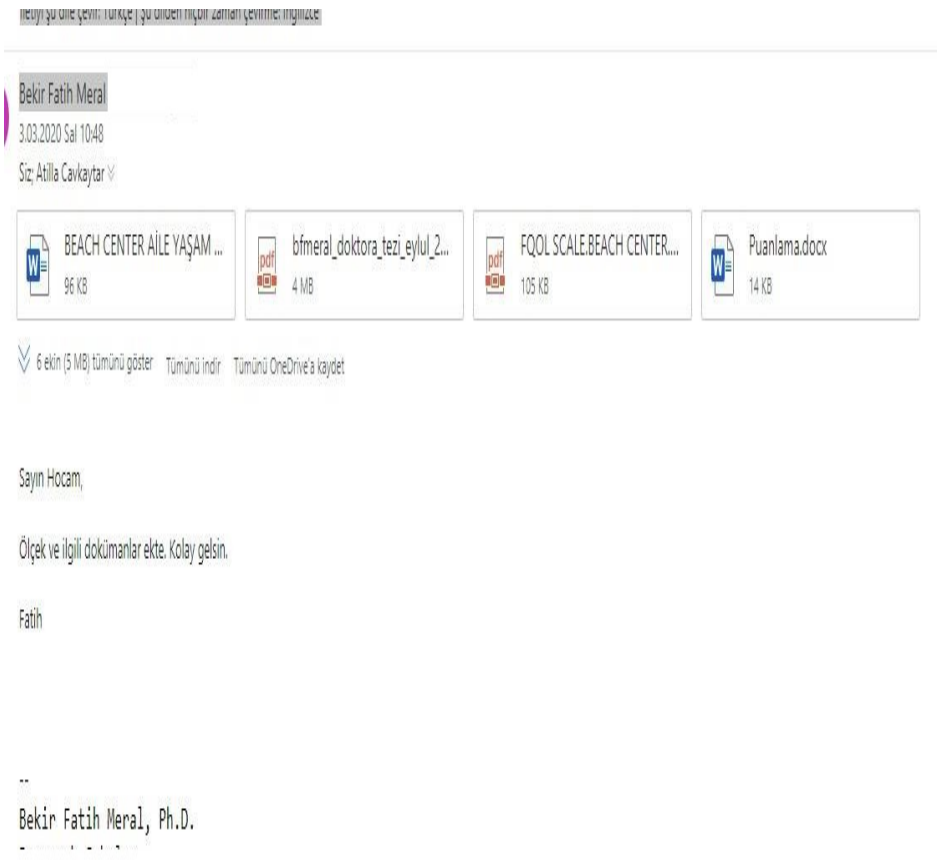
Aile Toplam Geliri

Yazınız :……..

EK 5.

ÖLÇEK İZİNLERİ

AİLE YAŞAM KALİTESİ ÖLÇEĞİ

Bekir Fatih Meral
3.03.2020 Sal 10:48
Siz; Atilla Cavkaytar

BEACH CENTER AİLE YAŞAM ... 96 KB
bfmeral_doktora_tezi_eylul_2... 4 MB
FQOL SCALE.BEACH CENTER.... 105 KB
Puanlama.docx 14 KB

6 ekin (5 MB) tümünü göster Tümünü indir Tümünü OneDrive'a kaydet

Sayın Hocam,

Ölçek ve ilgili dokümanlar ekte. Kolay gelsin.

Fatih

--
Bekir Fatih Meral, Ph.D.

BENLİK SAYGISI ÖLÇEĞİ

benlik saygısı olçeği hakkında

Türkiye Çocuk ve Genç Psikiyatrisi Derneği
18.02.2020 Sal 10:44
Siz

Rosenberg - aciklama.doc
E-posta ekleri konumuna kaydedildi

ROSENBERG.doc
E-posta ekleri konumuna kaydedildi

2 ek (52 KB) Tümünü indir

ektedir

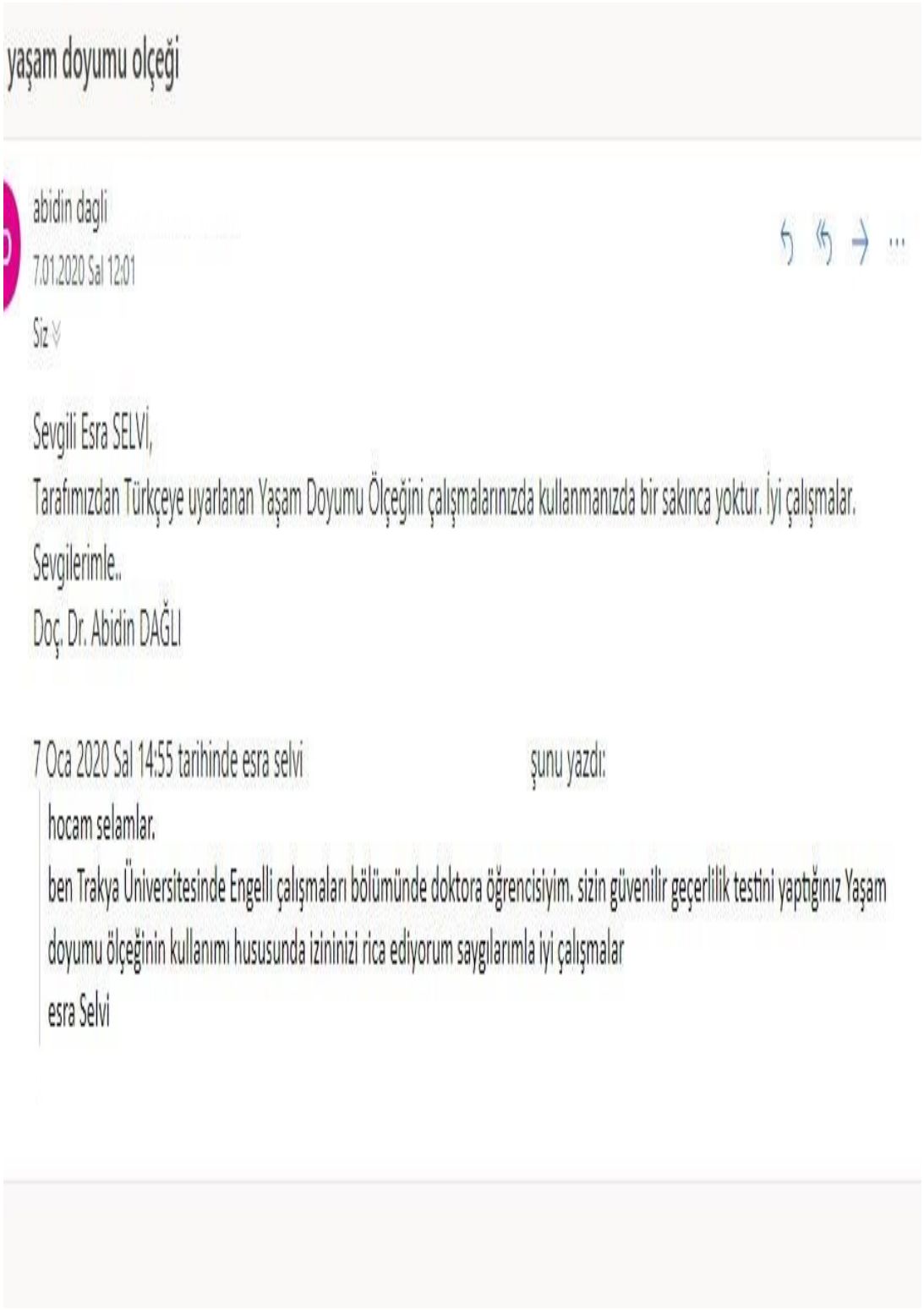
Türkiye Çocuk ve Genç Psikiyatrisi Derneği 18 Şub 2020 Sal, 14:32 tarihinde şunu yazdı:

Rosenberg Ölçeği'nin kullanım hakları Türkiye Çocuk ve Genç Psikiyatrisi Derneği'ne verilmiştir. Ölçeği ve değerlendirme formunu Dernek'e 50 TL bağış karşılığında alabilirsiniz'. Hesap numarası ektedir.teşekkürler

esra selvi 18 Şub 2020 Sal, 13:28 tarihinde şunu yazdı:

iyi günler ben Esra SELVİ. Trakya üniversitesi sosyal bilimler enstitüsü engelli çalışmaları ana bilim dalında doktora yapmaktayım tezimde üzere ROSEBBERG benlik saygısı ölçeğini kullanmak üzere izin istiyorum saygılarımla
Esra SELVİ

YAŞAM DOYUMU ÖLÇEĞİ

yaşam doyumu olçeği

abidin dagli
7.01.2020 Sal 12:01

Siz

Sevgili Esra SELVİ,
Tarafımızdan Türkçeye uyarlanan Yaşam Doyumu Ölçeğini çalışmalarınızda kullanmanızda bir sakınca yoktur. İyi çalışmalar.
Sevgilerimle..
Doç. Dr. Abidin DAĞLI

7 Oca 2020 Sal 14:55 tarihinde esra selvi şunu yazdı:

hocam selamlar.
ben Trakya Üniversitesinde Engelli çalışmaları bölümünde doktora öğrencisiyim. sizin güvenilir geçerlilik testini yaptığınız Yaşam doyumu ölçeğinin kullanımı hususunda izininizi rica ediyorum saygılarımla iyi çalışmalar
esra Selvi

Ek: 6

T.C
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLER ARAŞTIRMALARI ETİK KURULU

Oturum Sayısı: 2020/08
KARAR NO: 2020.08.15 **Karar Tarihi: 02.12.2020**

Akademik Danışmanlığını Üniversitemiz Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi, Doç.Dr. Gökhan ILGAZ'ın yaptığı, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Engelli Çalışmaları Anabilim Dalı Doktora programı öğrencisi Esra SELVİ tarafından Trakya Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulunda değerlendirilmek üzere gönderilen "Zihinsel Engeli Olan Bireye Sahip Ailelerin Yaşam Kalitesi, Aile Yaşam Doyumu ve Benlik Saygısı Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi" başlıklı araştırma dosyası incelenmiştir. Araştırmanın; gerçekleştirilmesinde etik bilimsel standartlar açısından sakınca bulunmadığına mevcudun oy birliği / oy çokluğu ile karar verilmiştir.

Prof. Dr. Ahan GENÇLER
Başkan
Araştırma ile iliskisi ☐var ☒yok
Toplantı Katılım ☒evet ☐hayır

Prof. Dr. Rıdvan CANIM
Üye
Edebiyat Fakültesi
Araştırma ile ilişkisi ☐var ☐yok
Toplantı Katılım ☐evet ☒hayır

Prof. Dr. Yüksel BAYRAK
Üye
Kariyer Uygulama ve Araştırma Merkezi
Araştırma ile ilişkisi ☐var ☒yok
Toplantı Katılım ☒evet ☐hayır

Prof. Ahmet Hamdi ZAFER
Üye
Devlet Konservatuvarı
Araştırma ile ilişkisi ☐var ☐yok
Toplantı Katılım ☐evet ☒hayır

Prof. Dr. Cem ÇUHADAR
Üye
Eğitim Fakültesi
Araştırma ile ilişkisi ☐var ☒yok
Toplantı Katılım ☒evet ☐hayır

Prof. Melihat TÜZÜN
Üye
Güzel Sanatlar Fakültesi
Araştırma ile ilişkisi ☐var ☐yok
Toplantı Katılım ☐evet ☒hayır

Doç. Dr. Ahmet Emre DAĞTAŞOĞLU
Üye
İlahiyat Fakültesi
Araştırma ile ilişkisi ☐var ☒yok
Toplantı Katılım ☒evet ☐hayır

EK: 7

TRAKYA ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ BİLGİLENDİRİLMİŞ ONAM FORMU

Bu formun amacı katılmanız rica edilen araştırma ile ilgili olarak sizi bilgilendirmek ve katılmanız ile ilgili izin almaktır.

Bu kapsamda "Zihinsel Engelli Çocuğa Sahip Ailelerin Yaşam Doyumu, Yaşam Kalitesi ve Benlik Saygısı Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi" başlıklı araştırma "Esra SELVİ" tarafından gönüllü katılımcılarla yürütülmektedir. Araştırma sırasında sizden alınacak bilgiler gizli tutulacak ve sadece araştırma amaçlı kullanılacaktır. Araştırma sürecinde konu ile ilgili her türlü soru ve görüşleriniz için aşağıda iletişim bilgisi bulunan araştırmacıyla görüşebilirsiniz. Bu araştırmaya katılmama hakkınız bulunmaktadır. Aynı zamanda çalışmaya katıldıktan sonra çalışmadan çıkabilirsiniz. Bu formu onaylamanız, araştırmaya katılım için onay verdiğiniz anlamına gelecektir.

Araştırmayla İlgili Bilgiler:

Araştırmanın Amacı: Zihinsel Engelli Çocuğa Sahip Ailelerin Aile Yaşam Doyumu, Yaşam Kalitesi ve Benlik Saygısı Düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemek ve bu ilişkinin yordayıcı değişkenlerini belirlemeyi amaçlamaktadır.

Araştırmanın Nedeni: Zihinsel Engelli Çocuğa Sahip Ailelerin Aile Yaşam Doyumu, Yaşam Kalitesi ve Benlik Saygısı Düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemek ve bu ilişkinin yordayıcı değişkenlerini belirlemeyi hedeflenmiştir.

Süresi: 2020-2021 Yılı Eğitim -Öğretim Dönemi

Araştırmanın Yürütüleceği Yer: Edirne İlinde bulunan Resmi Okullar ile Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezlerinde

Çalışmaya Katılım Onayı:

Katılmam beklenen çalışmanın amacını, nedenini, katılmam gereken süreyi ve yeri ile ilgili bilgileri okudum ve gönüllü olarak çalışma süresince üzerime düşen sorumlulukları anladım. Çalışma ile ilgili ayrıntılı açıklamalar sözlü olarak araştırmacı tarafından yapıldı. Bu çalışma ile ilgili faydalar ve riskler ile ilgili bilgilendirildim.

Bu araştırmaya kendi isteğimle, hiçbir baskı ve zorlama olmaksızın katılmayı kabul ediyorum.

Katılımcının (Islak imzası ile) Adı-soyadı

Araştırmacının

Adı-Soyadı: Esra SELVİ

İmzası: